

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra pastorální a spirituální teologie

Lukáš Jambor

Specifika pastorační neslyšících
a její současná podoba v České republice

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. PhDr. Ing. Jaroslav Filka

Obor: Katolická teologie
Zaměření: Pastorační teologie

OLMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem
přitom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 22. dubna 2010

Děkuji ThLic. PhDr. Ing. Jaroslavu Filkovi za jeho ochotu při odborném vedení práce. Rovněž děkuji prof. Pavlu Ambrosovi, Th.D. a prof. PhDr. PaedDr. Miloňovi Potměšilovi, Ph.D. za odborné konzultace a PhDr. Petře Potměšilové, Ph.D. za věcnou korekturu části první kapitoly týkající se problematiky surdopedie. V neposlední řadě chci vyjádřit dík všem, kteří se v naší zemi věnují nebo věnovali pastorační práci neslyšících. Zvláštní dík patří těm, kteří se se mnou podělili o své zkušenosti nebo mi poskytli jakoukoli jinou pomoc: sestře Vítě Foltové, Drahomíře Holubové, Eunice Marii Jamborové, Janě Kovařovicové, P. Stanislavu Křižanovi, Jaroslavě Maňasové, Romaně Petráňové, Františku Řezníčkovi, Aleně Voráčové, Janě Wagnerové, P. Leo Zerhauovi, Marii Zimmermannové a mnoha dalším.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY SLUCHOVÉHO POSTIŽENÍ A DĚJIN VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVY NESLYŠÍCÍCH	11
1.1 Základní terminologie sluchového postižení	11
1.1.1 Sluchový orgán.....	12
1.1.2 Klasifikace sluchových poruch	12
1.1.2.1 Podle velikosti sluchové ztráty	13
1.1.2.2 Podle doby vzniku vady	14
1.1.2.3 Podle místa vzniku	15
1.1.3 Hluchoslepota.....	16
1.1.4 Způsoby a prostředky komunikace neslyšících.....	16
1.1.4.1 Znakový jazyk.....	16
1.1.4.2 Umělé posunkové kódy.....	17
1.1.4.3 Odezírání.....	18
1.1.4.4 Čtení.....	18
1.1.4.5 Tlumočení	19
1.1.5 Důsledky sluchového postižení pro kognitivní, emocionální a sociální rozvoj osobnosti neslyšícího člověka.....	19
1.1.6 Neslyšící podle kulturní definice.....	20
1.1.7 Výskyt sluchového postižení v populaci	22
1.2 Stručný přehled dějin vzdělávání neslyšících a proměny jejich postavení ve společnosti	23
1.2.1 Starověk a raný středověk	23
1.2.2 Zmínky o neslyšících v Augustinově díle	25
1.2.3 První učitelé neslyšících.....	27
1.2.4 Počátky systematického vzdělávání neslyšících v 16. a 17. století.....	28

1.2.5	Vznik prvních škol pro neslyšící v 18. a na počátku 19. století.....	29
1.2.6	Vzdělávání neslyšících v Čechách a na Moravě	31
1.2.7	Význam katolické církve na poli vzdělávání a výchovy neslyšících a provázanost této činnosti s pastorační péčí	33
2	SPECIFIKA PASTORACE NESLYŠÍCÍCH.....	37
2.1	Univerzální a individuální aspekt poslání církve a jejich odraz v pastorači neslyšících	37
2.2	Biblická interpretační východiska pro pastorači neslyšících.....	40
2.2.1	Hluchota a němota ve vlastním smyslu v Písmu.....	40
2.2.2	Interpretace perikopy o uzdravení neslyšícího (Mk 7,31-37)	41
2.2.2.1	Uzdravení neslyšícího jako výzva pro celou církev i jednotlivé neslyšící.....	42
2.2.2.2	Neslyšící a Ježíš	43
2.2.2.3	Způsob Ježíšovy komunikace s neslyšícím.....	44
2.2.2.4	Význam Ježíšova uzdravujícího skutku	45
2.3	Neslyšící lidé na okraji „slyšící církve“	47
2.3.1	Postavení neslyšících v církvi v průběhu historie	47
2.3.2	Příčiny vylučování neslyšících v církvi	48
2.4	Hluchota: postižení, nebo pozitivní způsob odlišení?	52
2.4.1	Modely přístupu ke skutečnosti postižení	53
2.4.2	Zkušenost osobního osvobození.....	54
2.4.3	Vzájemný vztah morálně medicínského modelu a okrajového postavení neslyšících ve slyšící církvi	55
2.5	Role neslyšících laiků v budování církve jako společenství	56
2.5.1	Role laiků v církvi v učení Druhého vatikánského koncilu	57
2.5.2	Role neslyšících laiků ve společenstvích neslyšících	58
2.5.3	Příkázání „Effathy“ a odpověď neslyšících	59
2.5.4	„Zmocnění“ neslyšících	60
2.6	Role znakového jazyka v mnohotvárné činnosti církve	61

2.6.1	Diskuze o užívání znakového jazyka v církevní praxi	61
2.6.2	Znakový jazyk jako jazyk náboženský	63
2.6.3	Některé obtíže spojené s užíváním znakového jazyka	64
2.7	Liturgie ve společenství neslyšících	66
2.7.1	Význam slavení liturgie ve společenství neslyšících	66
2.7.2	Aktivní účast neslyšících na liturgii	67
2.7.3	Užívání znakového jazyka v liturgii	68
2.7.4	Význam vizuálních prvků v liturgii	70
2.8	Hluchota jako kontext pro rozvoj víry a pro teologickou reflexi	71
2.8.1	Kultura Neslyšících volá po inkulturaci	73
2.8.2	Teologie Neslyšících	74
2.8.3	Společenství neslyšících jako místo setkání s Bohem	75
3	SOUČASNÁ PODOBA PASTORACE NESLYŠÍCÍCH V ČESKÉ REPUBLICĚ A JEJÍ PERSPEKTIVY	78
3.1	Aktivity spojené s pastorcí neslyšících v České republice od roku 1989 do současnosti	78
3.1.1	Konkrétní podoba pastorce neslyšících v rámci katolické církve	79
3.1.1.1	Praha	80
3.1.1.2	Hradec Králové	81
3.1.1.3	Brno	82
3.1.1.4	Olomouc a Valašské Meziříčí	83
3.1.2	Činnost baptistických misionářů ze Spojených států	83
3.1.3	Vznik Slovníku znaků křesťanských pojmů pro neslyšící	85
3.1.4	Neslyšící centrem zájmu Svědků Jehovových	86
3.2	Pastorace neslyšících v jednotlivých diecézích z pohledu kompetentních pracovníků biskupství v Čechách a na Moravě	86
3.2.1	Prezentace odpovědí z jednotlivých biskupství	87
3.2.2	Analýza odpovědí	88

3.3	Pastorace neslyšících z pohledu duchovních a laiků, kteří se na ní aktivně podílejí nebo podíleli	90
3.4	Perspektivy pastorace neslyšících v České republice	94
3.4.1	Pastorace neslyšících ve Velké Británii a na Slovensku jako inspirace pro její rozvoj v České republice	95
3.4.1.1	Některé aspekty pastorace neslyšících ve Velké Británii	95
3.4.1.2	Současná podoba pastorace neslyšících na Slovensku	97
3.4.2	Podněty dokumentu Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě pro pastorační neslyšících	98
3.4.3	Doporučení Papežské rady pro pastorační zdravotníků	99
3.4.4	Podněty vycházející ze zkušeností neslyšících	100
3.4.5	Návrhy konkrétních postupů vytváření pastorace neslyšících v České republice	102
	ZÁVĚR.....	105
	BIBLIOGRAFIE	108
	SEZNAM ZNAČEK	114
	PŘÍLOHA	115

ÚVOD

S myšlenkou pastorační práce neslyšících jsem se poprvé setkal asi před pěti lety. Olomoucký arcibiskup Jan Graubner se tehdy zmínil, že v jeho diecézi není žádný kněz, který by se věnoval neslyšícím lidem. Bylo to vlastně vůbec poprvé, kdy jsem si uvědomil, že v naší církvi jsou také lidé neslyšící, kteří vyžadují jiný pastorační přístup. Od toho okamžiku vedla k sepsání této práce ještě dlouhá cesta, během níž se můj pohled na pastorační práci neslyšících a na neslyšící samé dost radikálně proměnil. Když jsem se asi před dvěma lety začal o tuto problematiku více zajímat, narazil jsem na naprostý nedostatek české literatury věnující se tomuto tématu. Až později jsem pochopil, že tato nepřítomnost literatury je jedním z odrazů nepřítomnosti samotné pastorační práce. Z tohoto důvodu se budu v otázkách pastorační práce neslyšících odvolávat téměř výhradně na cizojazyčnou literaturu.

Velmi přínosným zdrojem informací se mi stala veškerá literatura spojená s činností Mezinárodní katolické nadace pro službu neslyšícím. Naprosto stěžejní jsou pak pro mou práci články prof. Marcela Broesterhuizeny, který s touto nadací úzce spolupracuje a který se specializuje na pastorační práci neslyšících na Katolické univerzitě v Lovani. Druhým důležitým autorem je neslyšící kněz z Velké Británie Peter McDonough.

Přestože je pastorační práce neslyšících poměrně úzkou specializací, jedná se o dosti obsáhlé téma, které je možné uchopit z mnoha stran. Nabízela se velmi zajímavá dílčí témata: pastorační práce neslyšících v Čechách do roku 1948, pastorační práce neslyšících v některé ze zemí, kde je dobře rozvinuta, katecheze a vyučování náboženství pro neslyšící nebo vztah neslyšících k liturgii. Nakonec jsem se však rozhodl pro obecné pojednání, ve kterém se pokusím nastínit hlavní témata pastorační práce neslyšících a kde se alespoň částečně dotknu současné podoby pastorační práce v naší zemi. K tomuto rozhodnutí mě vedlo přesvědčení, že v prostředí, kde chybí jakákoli literatura k danému tématu, bude přínosnější připravit práci, která poněkud obecněji pojedná o celé problematice, ale která se bude zároveň moci stát podkladem pro další rozvinutí jednotlivých nastíněných otázek.

Misijní příkaz, který dostala církev od Krista, ji vybízí, aby pro něj získávala učedníky ve všech národech (Mt 28,19-20). Je tedy naším úkolem přinášet evangelium všem a nikoho nevynechávat. Proto jsme také povoláni k službě neslyšícím. Pastorce neslyšících si klade za cíl připravit a disponovat neslyšící a jejich blízké k setkání s Bohem, který skrze tuto tajemnou událost působí v jejich duši. Prostřednictvím této činnosti církve se tak uskutečňuje plán Boží spásy s neslyšícími lidmi. Klíčová otázka spojená s hledáním nejvhodnější strategie rozvíjení pastorece neslyšících a s vytvářením jejího programu¹ tedy bude znít: Jak nejlépe neslyšící připravit a disponovat k „spásonosnému“ setkání s Bohem? Jinak řečeno: jaké budou základní úkoly pastorece neslyšících v závislosti na specifických rysech světa neslyšících, na jejich kultuře, potřebách, ale také na zvláštních darech, které dostali od Boha? Jakým způsobem pracovat s neslyšícími, abychom jim napomohli k aktivní účasti na životě církve, k tomu, aby i oni mohli nést mnohonásobný užitek, aby naplnili své povolání ke svatosti, kterého se jim dostalo prostřednictvím křtu? A můžeme se ptát ještě konkrétněji: jakým způsobem rozvinout pastoreci neslyšících v naší zemi?

S kladením těchto otázek se pomalu formovala také struktura celé práce. Stěžejní otázky směřovaly k pastoreci neslyšících jako takové. Aktuální potřeba však zároveň vybízela k alespoň krátkému pohledu na podobu pastorece neslyšících v naší zemi.

Celá práce je proto strukturována do tří kapitol. První kapitola bude sloužit jako obecný úvod k tématu. V její první části se dotkneme problematiky výchovy, vzdělávání a rozvoje neslyšících, která je v mnoha ohledech pro pastoreci klíčová. V druhé části nastíníme dějiny vzdělávání neslyšících, které jsou z velké části zároveň také dějinami pastorece. Stěžejní částí práce bude druhá kapitola, ve které se budeme zabývat specifickými rysy pastorece neslyšících. Přidržíme se přitom pěti základních témat, o kterých ve spojení s pastorecí neslyšících hovoří prof. Broesterhuizen. Ve třetí kapitole potom zacílíme svůj pohled na pastoreci neslyšících v České republice. Nejprve popíšeme podobu pastorece neslyšících v Čechách a na Moravě od roku 1989. Na základě odpovědí z dotazníků rozeslaných na jednotlivá biskupství v České republice se pokusíme ukázat, jaký přehled mají o pastoreci neslyšících pracovníci na těchto biskupstvích. Poté se pokusíme předložit

---

¹ Srov. Ambros, P., *Fundamentální pastorální teologie I*, s. 6 a 28.

komplexnější pojednání o práci a názorech kněží, učitelů, rodičů neslyšících dětí a samotných neslyšících, kteří mají podíl na aktivitách spojených s pastorcí neslyšících.

Na základě výše zmíněných otázek a formování struktury práce jsme si vytyčili dva konkrétní cíle: 1. Určit základní úkoly pastorační práce neslyšících v dnešní době. (Stanovení těchto úkolů může napomoci v přípravě pastoračních plánů.) 2. Navrhnout konkrétní kroky pro vytváření pastorační práce neslyšících v České republice.

1 UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY SLUCHOVÉHO POSTIŽENÍ A DĚJIN VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVY NESLYŠÍCÍCH

Každá kategoriální pastorec v sobě zahrnuje požadavek znalosti prostředí, ve kterém působí. Abychom byli schopni alespoň částečně nahlédnout do světa neslyšících, který je velmi specifickou oblastí pastorec a do kterého chceme srozumitelným způsobem, účinně a s respektem přinášet evangelium, musíme se zahledět také do historie. Zaměříme se na postavení neslyšících lidí ve společnosti a na vývoj jejich vzdělávání, které bylo přinejmenším z počátku s pastorcí velmi úzce spojeno. K účinné službě v oblasti pastorec neslyšících je zároveň nezbytná alespoň základní orientace v problematice výchovy, vzdělávání a rozvoje jedinců se sluchovým postižením. Tímto tématem začneme.

1.1 Základní terminologie sluchového postižení

Speciálněpedagogickou disciplínou, která se zabývá výchovou, vzděláváním a rozvojem jedinců se sluchovým postižením, je surdopedie (z latinského *surdus* – hluchý a řeckého *paideia* – výchova).² Pokusíme se tedy stručně představit surdopedickou terminologii a poukázat na dopady sluchového postižení na různé oblasti života člověka s vadou sluchu. Nejprve si všimneme stavby funkce sluchového orgánu, rozlišíme sluchové postižení podle tří základních kategorií a dotkneme se možnosti kombinace vady sluchu se zrakovým postižením. Poté se zaměříme na způsoby komunikace osob se sluchovým postižením a na důsledky, které s sebou postižení sluchu přináší pro vývoj osobnosti neslyšícího nebo nedoslýchavého. Na závěr se pokusíme zprostředkovat pohled neslyšících na sebe samé a krátce se dotkneme otázky kvantity výskytu sluchového postižení v české populaci.

---

² Srov. HORÁKOVÁ, R., Uvedení do surdopedie, in PIPEKOVÁ, J. (ed.), *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 127.

1.1.1 Sluchový orgán

Z anatomického hlediska můžeme sluchové ústrojí rozdělit na tři hlavní části (zevní, střední a vnitřní ucho), které umožňují příjem zvuku. Boltec zachytí zvuk, který soustředí zvukovou vlnu do vnějšího zvukovodu (vnější ucho). Na jeho konci se rozkmitá bubínek (pružná blanka o průměru asi 8 mm). Jeho kmity se přenesou na středoušní kůstky ve středním uchu (kladívko, kovádlínka, třmínek) a z nich na kapalinu v hlemýždi (kochlea), který je součástí vnitřního ucha a v němž se nachází vlastní smyslové ústrojí. V něm se ve sluchových buňkách mění mechanická energie akustického vlnění na elektrochemické potenciály. Ty jsou vedeny sluchovým nervem přes sluchová jádra do sluchového centra, umístěného v kůře mozkové ve spánkovém laloku. Zde dojde zpracováním impulzů k vytvoření zvukových počitků a vjemů.³

Sluchový orgán analyzuje zvuk, který vzniká rozkmitáním pružného prostředí (vzduchu). Počet kmitů za sekundu (kmitočet) se udává v hertzích (Hz). Čím vyšší je kmitočet, tím vyšší je tón zvuku. Lidské ucho je schopné zaznamenat pouze zvuky o kmitočtu 32 – 24 000 Hz. Nejlépe však vnímá zvuk v rozmezí 500 – 4 000 Hz. Další vlastností zvuku je jeho síla, která se udává v decibelech (dB). Tuto intenzitu vnímá člověk subjektivně jako hlasitost. Rozlišujeme zde *práh sluchu* (minimální intenzita zvuku, která způsobí sluchový vjem), *hmatový práh* (zvuk kvůli své síle dráždí i hmatové nervy ve zvukovodu, a proto začíná být pociťován jako nepříjemný) a *práh bolesti* (drážděna jsou i nervová zakončení pro vnímání bolesti). Pro srovnání můžeme uvést, že lidská řeč se pohybuje v rozmezí asi 40 – 50 dB.⁴

1.1.2 Klasifikace sluchových poruch

Stejně jako jiná zdravotní postižení také ztráta sluchu má velkou škálu závažnosti. Stupeň postižení sluchu významným způsobem ovlivňuje podobu

---

³ Srov. KVÍTEK, V., *Speciální pedagogika – Surdopedie*, s. 3-4. Srov. též SOURALOVÁ, E. a LANGER, J., *Speciální pedagogika osob s postižením sluchu*, in RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., aj., *Speciální pedagogika*, s. 176.

⁴ Srov. SOURALOVÁ, E. a LANGER, J., *Speciální pedagogika osob s postižením sluchu*, in RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., aj., *Speciální pedagogika*, s. 176. Srov. též KVÍTEK, V., *Speciální pedagogika – Surdopedie*, s. 3-4.

psychosociálního a emocionálního rozvoje osobnosti a v neposlední řadě také volbu vhodného vzdělávacího a výchovného programu a kompenzačních pomůcek. Rozlišit různé stupně sluchového postižení je pro nás naprosto nezbytné.⁵ Učiníme tak podle tří kritérií: velikosti sluchové ztráty, doby, kdy došlo k poškození sluchu a místa vzniku vady.⁶

1.1.2.1 Podle velikosti sluchové ztráty

Světová zdravotnická organizace (WHO) stanovila roce 1980 toto mezinárodní rozdělení podle velikosti sluchové ztráty v lepším uchu, která je udávána v decibelech:⁷

- Lehká sluchová porucha (26 – 40 dB);
- Střední sluchová porucha (41 – 55 dB);
- Středně těžká sluchová porucha (56 – 70 dB);
- Těžká sluchová porucha (71 – 91 dB);
- Úplná ztráta sluchu (více než 91 dB).

Pro srovnání připomínáme, že lidská řeč dosahuje síly asi 40-50 dB. V surdopedické praxi se můžeme setkat s alternativním označením rozsahu poškození sluchu. Používají se termíny lehká, střední, středně těžká a těžká nedoslýchavost a hluchota.

Nedoslýchaví jsou lidé trpící každým zhoršením sluchu oproti běžné populaci, nikoliv však jeho úplným vymizením. Nedoslýchavost může mít různé stupně, jak jsme již zmínili výše. Při poruchách sluchu, které člověka omezují v komunikaci, je nutno užívat kompenzačních pomůcek. Díky elektronickým sluchadlům a jiným pomůckám lze nedoslýchavost poměrně dobře kompenzovat. Většinu

---

⁵ Edgar Hauner, jehož bratr ohluchl v raném dětství, k tomu říká: „Jedno z největších zel je špatný výklad pojmu a nezdravé důsledky, jež z toho plynou. Hluchoněmý je nazýván každý, kdo ztratil sluch buď při narození, brzy po něm nebo v deseti, čtrnácti letech. Avšak mezi takovými lidmi je obrovský rozdíl; možno říci, že v daném případě takový, jako mezi universitním profesorem a analfabetou, byt' byli oba třeba slepí.“ Převzato z: HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 38.

⁶ Srov. SOURALOVÁ, E. a LANGER, J., Speciální pedagogika osob s postižením sluchu, in RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., aj., *Speciální pedagogika*, s. 177-178.

⁷ Srov. tamtéž, s. 177.

nedoslýchavých tvoří staří lidé. Více než pro ně jsou však zmíněné kompenzační pomůcky důležité pro nedoslýchavé děti. V případě včasného diagnostikování nedoslýchavosti a přidělení sluchadla se tak dítěti může napomoci k přirozenému utváření pojmů a rozvinutí mluvené řeči. Tyto děti mohou být integrovány do běžných škol, naučí se dobře číst a je jim umožněn potřebný sociálně emocionální rozvoj.⁸

1.1.2.2 Podle doby vzniku vady

Podle doby vzniku vady rozlišujeme, zda k ní došlo před ukončením základního vývoje řeči nebo po něm. O lidech, u kterých došlo ke ztrátě sluchu před ukončením základního vývoje řeči, mluvíme jako o *prelingválně* neslyšících. Řeč se u nich buďto přirozeně vůbec nevyvinula nebo nedošlo k fixaci řečových projevů, což vedlo k rozpadu získaných řečových stereotypů.⁹ Ti, kteří ztratili sluch až po vývinu řeči, jsou označováni za *postlingválně* neslyšící. Kvůli nedostatku zpětné sluchové vazby dochází k artikulačním změnám zvukového projevu v závislosti na rozsahu poškození sluchu.

Rozlišení mezi prelingvální a postlingvální hluchotou je pro volbu správného přístupu k dané skupině neslyšících stěžejní. Všimněme si tedy těchto dvou skupin blíže. Jako prelingválně neslyšící označujeme ty, u kterých došlo k úplné ztrátě sluchu nebo k velkému narušení jeho funkce v prenatalním, perinatálním či postnatálním věku před osvojením mluvené řeči. Mohlo se tedy jednat o vrozenou hluchotu nebo o ztrátu sluchu před porodem, během něho nebo po něm – a to do té doby, než dotyčný získal základy mluvené řeči. Ztráta sluchu však nutně nepodmiňuje ztrátu schopnosti mluvit. O neslyšících tedy nelze hovořit jako o *němých*.¹⁰ Ve srovnání s ohluchlými snášejí prelingválně neslyšící „svět ticha“ mnohem lépe. Spolu se zaměřením na vizuální podněty jej berou jako něco

---

⁸ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 43.

⁹ Srov. HORÁKOVÁ, R., Uvedení do surdopedie, in PIPEKOVÁ, J. (ed.), *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 132.

¹⁰ Terminologie používaná pro označení neslyšících a nedoslýchavých se samozřejmě vyvíjela. Pro osoby s vadami sluchu se v češtině nejprve užíval výhradně výraz „hluchoněmí“. Tento termín v sobě zahrnoval spojení hluchoty s němotou. S rozvojem speciálního způsobu vzdělávání sluchově postižených se však ukázalo, že sluchové postižení nutně neznamena, že by neslyšící nedokázali mluvit. Až ve dvacátých letech dvacátého století se však objevily tendence nahradit tento termín označením „neslyšící“. Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 39, pozn. č. 1.

přirozeného. Pro prelingválně neslyšící je přirozeným jazykem¹¹ znakový jazyk. Ten však v komunikaci se slyšícími, kteří jej v naprosté většině neovládají, nemohou uplatnit. Proto jsou odkázáni na odezírání nebo na tlumočnicka. Prelingválně neslyšící dítě musí být zařazeno do rehabilitačního programu, který využívá znakového jazyka. Ten je totiž komunikačním prostředkem, který jsou neslyšící děti schopny bez potíží vnímat a který zajišťuje jejich zdravý kognitivní, emocionální i sociální vývoj.¹²

Narozdíl od prelingválně neslyšících přišli postlingválně neslyšící neboli ohluchlí o sluch až po alespoň částečném vyvinutí řeči. Mezi ohluchlými tedy může být značný věkový rozdíl, který souvisí se stupněm osvojení mluvené řeči. I pro dítě ohluchlé ve čtyřech letech je přirozené používat mluvenou řeč (později i v psané formě) a její znalost si udržet. Je však samozřejmé, že takovéto dítě ještě není schopno využívat jazyk v takové šíři jako člověk, který ohluchl v dospělosti. Hlavní problém (zejména starších) ohluchlých je psychologický. Na rozdíl od prelingválně neslyšících tito lidé znají cenu zvuku. Je pro ně velmi těžké zvyknout si na svůj handicap, naučit se znakový jazyk a odezírat.¹³

1.1.2.3 Podle místa vzniku

Podle místa vzniku dělíme sluchové vady na *převodní, percepční, smíšené a centrální*. Při *převodní vadě sluchu* je postižena oblast středního ucha, kde určité překážky znemožňují mechanický převod zvukových vln do tekutin vnitřního ucha. Dochází při nich především k poruše kvantity slyšení. Naproti tomu *percepční vada* způsobuje především poruchu kvality slyšení (jedinec slyší hlas, ale nerozumí). Tato vada je závažnější. Je způsobena poruchou nervové části sluchové dráhy, při níž jsou postiženy funkce vláskových buněk ve vnitřním uchu. To může vést až k úplné hluchotě. Tyto vady se samozřejmě mohou vyskytovat ve smíšené formě. Jejich

---

¹¹ „Znakový jazyk nelze označit za *mateřský* pro celou populaci neslyšících, protože ve většině případů nespĺňuje podmínku kontaktu dítěte s jazykem již od narození. Většina sluchově postižených dětí má slyšící rodiče a se znakovým jazykem se setká až ve speciálním zařízení – k jeho rozvoji tak dochází mnohem později. Spíše je znakový jazyk označován jako *přirozený* jazyk, protože sluchově postižení jsou pro jeho vizuálně motorickou formu lépe disponováni.“ SOURALOVÁ, E. a LANGER, J., Speciální pedagogika osob s postižením sluchu, in RENOŠTIKOVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., aj., *Speciální pedagogika*, s. 186.

¹² Srov. FENCLOVÁ, J., aj., *Ve světě sluchového postižení*, s. 12-13.

¹³ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 44.

kombinací tak vzniká *vada smíšená*, při které jedinec slyší málo a špatně. Centrální vady pak způsobují abnormální zpracování zvukového signálu v mozku.¹⁴

1.1.3 Hluchoslepota

Vada sluchu se může vyskytovat také v kombinaci s jiným druhem postižení. Největší komplikace přináší spojení narušení funkce sluchu a zraku, protože jejich prostřednictvím získává člověk téměř 98% všech informací. Toto postižení se nazývá hluchoslepota.¹⁵ Hluchoslepota je podle Světové zdravotnické organizace nejtěžším zdravotním postižením. Jedná se o jedinečné postižení, které je způsobeno různorodými kombinacemi poškození sluchu a zraku. Hluchoslepota způsobuje značné potíže při komunikaci a znemožňuje plné zapojení do společnosti.¹⁶ Po roce 1992 vznikla v České republice první dvě centra, která se specializují na péči o hluchoslepe děti (Olomouc a Beroun).

1.1.4 Způsoby a prostředky komunikace neslyšících

Jak jsme se již zmínili, postižení sluchu má závažný dopad na rozvoj řeči. Je proto na místě zmínit se o alternativních způsobech dorozumívání, které neslyšící používají jak pro komunikaci mezi sebou tak se slyšícími.

1.1.4.1 Znakový jazyk

Zákon o znakové řeči z roku 1998 definuje znakový jazyk následovně: „Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickým vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby,

---

¹⁴ Srov. HORÁKOVÁ, R., Uvedení do surdopedie, in PIPEKOVÁ, J. (ed.), *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 132.

¹⁵ Požívá se také termín *slépohluchota*.

¹⁶ Srov. LINHARTOVÁ, V., *Praktická komunikace v medicíně*, s. 96.

mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu.¹⁷ Český znakový jazyk je nezávislý na (mluvené) češtině. Má svou gramatiku, ustálenou lexikální zásobu i historický rozměr. Znakový jazyk není mezinárodní. Dokonce se liší v rámci naší země. Neslyšící jsou však schopni poměrně rychle porozumět jiným znakům. Národní znakové jazyky vznikaly podobným dlouhodobým způsobem jako jazyky mluvené. Znakový jazyk má také svoji neverbální nebo spíše „neznakovou“ složku, která se obvykle vyjadřuje pomocí mimiky.¹⁸ Pro neslyšící je znakový jazyk přirozeným dorozumívacím kódem stejně jako čeština pro slyšící.

1.1.4.2 Umělé posunkové kódy

Vedle znakového jazyka se ke komunikaci využívají také různé umělé posunkové kódy. Významné postavení má mezi nimi *znakovaná čeština*. Zmíněný zákon o znakové řeči ji definuje jako

umělý jazykový systém, který usnadňuje dorozumívání mezi slyšícími a neslyšícími. Znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem ruky a postavením rukou ukazovány odpovídající znaky českého znakového jazyka.¹⁹

Na rozdíl od českého znakového jazyka je tedy znakovaná čeština umělým systémem. Znakovaná čeština je závislá na českém jazyce. Je založena na tom, že ústy jasně vyslovujeme českou větu a pod její jednotlivá slova vkládáme znaky z českého znakového jazyka. Tím její používání neslyšícím velmi usnadňuje odezírání. Je však vhodná zejména pro nedoslýchavé, kteří mají dobrou znalost češtiny.

Druhým umělým kódem, o kterém se zmíníme, je *prstová abeceda*. Ta se stala integrální součástí znakového jazyka. Jedná se o „soubor dohodnutých (a ustálených) posunků pro jednotlivá písmena české abecedy ukazovaných jednou nebo oběma

---

¹⁷ Zákon č. 155/1998 Sb. o znakové řeči a o změně dalších zákonů, § 4, odst. 2. Převzato z: HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 340-341.

¹⁸ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 43.

¹⁹ Zákon č. 155/1998 Sb. o znakové řeči a o změně dalších zákonů, § 5, odst. 1 a 2. Převzato z: HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 341.

rukama“.²⁰ Pomocí nich je možné „napsat“ slova, pro která dosud není ustálený znak nebo pro hláskování jmen.

1.1.4.3 Odezírání

Patrně nejčastějším způsobem, který neslyšící a nedoslýchaví využívají v komunikaci se slyšícími, je odezírání. „Odezírání je odhadování vyslovených slov z pohybu mluvidel – rtů, zubů, jazyka, lícních svalů.“²¹ Odezírání je schopnost, kterou nemá každý neslyšící ve stejné míře. Pouze ten, kdo tuto schopnost má, ji může rozvinout ve skutečnou dovednost. Odezírání je mnohonásobně náročnější než poslouchání. Odezírající musí být stále plně koncentrován na mluvčího. Z mluveného projevu lze odezřít asi jen jednu třetinu. Z těchto a dalších důvodů se při komunikaci nelze na odezírání spoléhat.²² Neslyšící mohou při odezírání odpovídat mluvenou řečí (nakolik jsou toho schopni) nebo psaním.

1.1.4.4 Čtení

Velmi často se objevuje přesvědčení, že sluchové postižení není příliš závažné, jelikož se všichni neslyšící a nedoslýchaví mohou vzdělávat pomocí čtení. Zapomíná se však na fakt, že ke čtení není zapotřebí jen rozpoznání písmen, ale zejména znalost významů slov a porozumění syntaxi. Výzkumy potvrzují, že jen malá část neslyšících čte. Jak upozorňuje Hrubý, většina z nich sice umí číst, ale nerozumí smyslu čteného textu.²³ To, co schází, je tedy opravdová znalost českého jazyka – porozumění gramatice a významům vět. Je tedy zřejmé, že v komunikaci s neslyšícími se není možné plně spolehnout ani na pouhé dorozumívání skrze „dopisování“.

---

²⁰ HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 71.

²¹ Tamtéž, s. 74.

²² Srov. FENCLOVÁ, J., aj., *Ve světě sluchového postižení*, s. 42-44.

²³ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 81.

1.1.4.5 Tlumočení

Podle zákona o znakové řeči mají neslyšící „při návštěvě lékaře, vyřizování úředních záležitostí a při zajišťování dalších nezbytných potřeb právo na tlumočnicka znakové řeči“.²⁴ Tlumočnick je vázán *etickým kodexem*, který chrání práva jak klienta tak tlumočnicka.²⁵ Tlumočení zajišťují v ČR různé organizace. Většina tlumočnicků jak do znakového jazyka tak do znakové češtiny je evidována *Centrem zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící (CZTN)*, které jejich služby také hraďí.²⁶

1.1.5 Důsledky sluchového postižení pro kognitivní, emocionální a sociální rozvoj osobnosti neslyšícího člověka

Sluchové postižení omezuje až zcela znemožňuje vnímání akustických podnětů přicházejících z okolí. Zároveň se také stává bariérou v procesu přirozeného osvojení mluvené řeči. Akustické dorozumívací kódy, pomocí kterých spolu komunikují slyšící lidé, odpovídají možnostem sluchu zaznamenat a posléze dekódovat informace. Proto u neslyšících, kteří nemohou využívat funkce sluchu pro řeč, dochází ke ztrátě schopnosti přirozeně porozumět řeči a schopnosti vlastní řečové produkce.²⁷ Jak jsme již zmínili, asi 90% všech neslyšících dětí se rodí slyšícím rodičům, kteří v naprosté většině neovládají znakový jazyk a ve svém životě s neslyšícími nepřišli téměř vůbec do styku. Je to tedy také pro ně velká zátěž, kterou mohou pomoci řešit *střediska rané péče pro sluchově postižené*, která zajišťují informační a poradenské služby nejen sluchově postiženým dětem, ale také jejich rodinám.²⁸ Nepřítomnost přirozeného vývoje mluvené řeči u dítěte s vadou sluchu

---

²⁴ Zákon č. 155/1998 Sb. o znakové řeči a o změně dalších zákonů, § 8, odst. 1. Převzato z: HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 341-342.

²⁵ Srov. FENCLOVÁ, J., aj., *Ve světě sluchového postižení*, s. 37-41.

²⁶ Ve druhé kapitole se zmíníme o využití služeb tlumočnicků v pastoraci. V souvislosti se zmíněným zákonem o znakové řeči jen připomeňme, že mezi „vyřizování úředních záležitostí“ patří také uzavření manželství. V tomto případě mají neslyšící právo na tlumočnicka. Tento postup umožňuje také Kodex kanonického práva: „Snoubenci vyjadřují souhlas slovy; jestliže nemohou mluvit, rovnocennými znameními“ CIC kán. 1104 § 2. Pokud kněz sám neovládá znakový jazyk, může být manželství uzavřeno za pomoci tlumočnicka. Kánon 1106 CIC však dovoluje farářovi oddat pouze v případě, že je mu známa tlumočnickova věrohodnost.

²⁷ Srov. GROMA, M., Nepočující a gramotnost, *EFETA – Otvor sa*, č. 1/1994, s. 11.

²⁸ Srov. HORÁKOVÁ, R., Uvedení do surdopedie, in PIPEKOVÁ, J. (ed.), *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 136.

totiž vede k ohrožení zdravého kognitivního, emocionálního a sociálního vývoje jejich osobnosti. Je příčinou narušení pojmovného procesu a pohybu v sémantickém poli. Pojmová výbava je tak velmi omezená. Bariéra v dorozumívání mezi dítětem a rodiči může vést k emocionálnímu strádání dítěte i k nedostatečné motivaci rodičů ke komunikaci a tedy k problémům ve vytváření vztahů. Neslyšící dítě má velmi omezené možnosti sociálního učení, ke kterému patří osvojování komunikačních dovedností, sociálních norem a rolí. K dalšímu narušení vztahů může vést distanční bariéra mezi rodiči a dětmi pobývajících na internátních školách pro neslyšící.

Již jsme zmínili, že „svět ticha“ lépe snášejí prelingválně neslyšící, kteří jej spolu se znakovým jazykem berou jako přirozený. Mnohem větší psychickou zátěží je ztráta sluchu pro ohluchlé. Neslyšící a někteří nedoslýchaví nacházejí své zázemí v komunitách neslyšících, které jsou velmi soudržné. V místních komunitách a školách pro neslyšící dochází k předávání kulturních vzorců, hodnot a rozvíjení jazyka. Jak poukazuje Pamela Knihgtová, skupiny neslyšících mají více společného s jazykovými minoritami uvnitř většinových společností než se skupinami zdravotně postižených.²⁹

S největšími problémy v zapojení do společnosti se tak paradoxně mohou setkat někteří nedoslýchaví, kteří se necítí být přijati ani většinovou slyšící společností, ani komunitou neslyšících.

1.1.6 Neslyšící podle kulturní definice

Přítomnost sluchového postižení u neslyšících a nedoslýchavých je možné interpretovat z různých hledisek. Z velké části jsme se doposud zabývali osobami s vadami sluchu podle audiologické definice, tzn. podle objektivně měřitelné velikosti ztráty sluchu. Pokud se však zaměříme na to, jak na sebe pohlížejí sami neslyšící, zjistíme, že se mnozí z nich nepovažují za *postižené*, nýbrž za *kulturní a jazykovou menšinu*. Hrubý k tomu říká: „Úplná hluchota, ke které dojde před vytvořením řeči,

---

²⁹ Srov. KNIGHT, P., Deafness and disability, in GREGORY, S., *Issues in Deaf Education*, s. 221-223.

je jediné zdravotní postižení a asi jediná vnější podmínka vůbec, která vede k tomu, že se člověk stává členem kulturní a jazykové menšiny.³⁰

Nahlédneme-li do již zmiňovaného zákona o znakové řeči, můžeme si povšimnout, že se zmiňuje také o *neslyšících z vlastního rozhodnutí*:

„Za neslyšícího se pro účely tohoto zákona považují osoby, které ohluchly před rozvinutím mluvené řeči a velikost a charakter jejich vady sluchu neumožňuje plnohodnotný rozvoj mluvené řeči, a dále osoby později ohluchlé a nedoslýchavé, které samy považují znakovou řeč za primární formu své komunikace.“³¹

Velká část neslyšících spolu s některými nedoslýchavými, kteří užívají znakového jazyka jako své přirozené řeči, se označují za *Neslyšící* (s velkým písmenem), protože se sami považují za jazykovou a kulturní menšinu.³² Toto rozlišení odpovídá tomu, které nacházíme v americké literatuře týkající se sluchově postižených. Termín *deaf* označuje jedince s poruchou sluchu, kdežto výraz *Deaf* označuje minoritní kulturu neslyšících.³³ Tito neslyšící bývají označováni za *culturally Deaf people* (*Neslyšící podle kulturní definice*, tedy neslyšící, kteří se chápou jako kulturní minorita).³⁴ Sharon Ridgewayová vysvětluje, že tento termín odkazuje na ty neslyšící, kteří sdílejí podobné názory, hodnoty a normy a kteří se ztotožňují s jinými Neslyšícími lidmi. Ukazuje však také, že hluchota jako taková nemusí nutně vyústit ve vytvoření *identity Neslyšícího* (*Deaf identity*). Její vývin je ovlivňován mnoha vnějšími faktory. Zdá se však, že stěžejní je právě ono vlastní rozhodnutí být Neslyšícím, užívat znakovou řeč jako svůj první jazyk a ztotožnit

---

³⁰ HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 47.

³¹ Zákon č. 155/1998 Sb. o znakové řeči a o změně dalších zákonů, § 2. Převzato z: HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 340. Zvýraznění vlastní.

³² Přijmeme-li tezi, že neslyšící vytvářejí svou vlastní kulturu Neslyšících a stávají se tak kulturní a jazykovou menšinou v naší většinové „slyšící“ společnosti, bude to klást nové nároky na náš pastorační přístup. Více o této problematice pojednáme v druhé kapitole.

³³ Srov. HORÁKOVÁ, R., Úvodní do surdopedie, in PIPEKOVÁ, J. (ed.), *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 128.

³⁴ Tomuto rozdělení věnuje prostor také Hannah Lewis v úvodu ke své knize *Deaf liberation theology*. Rozlišuje výraz „deaf“ (s malým „d“), který odkazuje na kohokoli se závažnou ztrátou sluchu, kdo se sám nepovažuje za Neslyšícího podle kulturní definice a termín „Deaf“ (s velkým „D“), který vyhrazuje právě těm, kteří se identifikují s kulturní a jazykovou menšinou neslyšících. Toto terminologické rozlišení má podle ní velký význam při odbourávání neadekvátního chápání „neslyšících“ jako „těch neschopných slyšet“. Tento pouhý „medicínský“ pohled je podle ní na vině dlouhodobému přehlížení neslyšících v anglikánské církvi. Snaha proměnit chápání tohoto výrazu by tedy měla vést také ke změně statutu neslyšících a chápání problematiky neslyšících lidí v církvi. Srov. LEWIS, H., *Deaf Liberation Theology*, s 1-2.

se s kulturou neslyšících. Někteří neslyšící se však mohou identifikovat pouze s kulturou slyšících a někteří jak s kulturou neslyšících tak slyšících.³⁵

1.1.7 Výskyt sluchového postižení v populaci

Na otázku počtu neslyšících a nedoslýchavých v České republice nelze dát jednoznačnou odpověď.³⁶ Ze studií Jaroslava Hrubého vyplývá, že je v České republice zhruba půl milionu nedoslýchavých a neslyšících. Je však třeba zdůraznit, že naprosto rozhodující část tvoří nedoslýchaví starší lidé, kterým se zhoršil sluch z důvodu věku. Hrubý také odpovídá na otázku, kolik z nich se s vadou sluchu narodilo nebo ji získalo v dětství. Říká, že takových je u nás asi 15000, což představuje asi 1,46 promile populace. Upřesňuje, že z nich asi 3900 trpí praktickou hluchotou (tj. ztrátou sluchu 71 až 90 dB) a 3700 hluchotou úplnou, která vznikla nejpozději v průběhu školní docházky. Úplně nebo prakticky hluchých osob je v České republice přibližně 7600, což znamená asi 0,74 promile populace. Je však nutno podotknout, že celkový počet bude vyšší, protože mezi těchto 7600 nepatří osoby, které ohluchly po skončení školní docházky. V naší zemi je asi 7300 uživatelů znakové řeči.³⁷

Dodejme ještě tři údaje, které jsou důležité pro vzhled do rodinné situace neslyšících. Asi 90 % neslyšících pochází z rodin, ve kterých není žádný další člen sluchově postižený. Přibližně stejné procento neslyšících vstupuje do manželství s neslyšícím nebo nedoslýchavým. Zhruba devadesát procent dětí, které se narodí v takovýchto manželstvích jsou děti slyšící.³⁸

---

³⁵ Srov. RIDGEWAY, S., A deaf personality?, in GREGORY, S., *Issues in Deaf Education*, s. 12-16. Srov. též KNIGHT, P., Deafness and disability, in GREGORY, S., *Issues in Deaf Education*, s. 221-223.

³⁶ Zjištění počtu zdravotně postižených nebylo zahrnuto do zákona o sčítání lidu v roce 2000, a proto je nutné vycházet z mnohem starších dat. Jaroslav Hrubý poskytuje přibližné počty, ke kterým dospěl rozбором práce Josefa Zímy vycházející ze sčítání lidu v roce 1930 a dotazníkové akce Pracovní skupiny pro otázky vzdělávání neslyšících při Odboru speciálního školství Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

³⁷ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 52.

³⁸ Srov. HORÁKOVÁ, R., Uvedení do surdopedie, in PIPEKOVÁ, J. (ed.), *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 127.

1.2 Stručný přehled dějin vzdělávání neslyšících a proměny jejich postavení ve společnosti

V předchozí části jsme se zmínili mimo jiné o tom, že komunity neslyšících mají více společného s jazykovými minoritami než se skupinami zdravotně postižených. Sami neslyšící se chápou jako jazykově-kulturní menšinu a označují se proto za *Neslyšící*.³⁹ Součástí kulturního dědictví Neslyšících jsou jejich vlastní dějiny. Proto se nyní zaměříme na postavení neslyšících lidí ve společnosti, na vznik komunit Neslyšících a na vývoj jejich vzdělávání a výchovy, které bylo přinejmenším z počátku s pastorační velmi úzce spojeno.⁴⁰

Apoštol Pavel v Listu Římanům říká, že *víra je ze slyšení* (Řím 10,17).⁴¹ Evangelizace neslyšících byla tedy do jisté míry podmíněna hledáním takového způsobu vzdělávání, který by jim umožnil jiným způsobem „zaslechnout“ radostnou zvěst. Schopnost poznávat jinak než slyšením v jeho vlastním významu byla předpokladem pro pozdější osobní přijetí evangelia a pro rozvinutí aktivní účasti na životě církve. Církev byla Kristem poslána ke všem (Mk 16,15), a proto bylo jejím úkolem najít úplně novou, pro neslyšící srozumitelnou cestu hlásání a vyučování.⁴²

1.2.1 Starověk a raný středověk

V předkřesťanském období stejně jako v době raně křesťanské byla ztráta sluchu nebo řeči obecně považována za velkou překážku, která ve své podstatě znemožňovala komunikaci prostřednictvím jazyka a sdělování myšlenek. Osoby s těžkou vadou sluchu byly považovány za neschopné srozumitelného vyjadřování,

---

³⁹ Výrazu „neslyšící“ s malým „n“ budeme dále používat pro obecné označení jednotlivce nebo skupiny osob s úplnou ztrátou sluchu nebo takovou sluchovou poruchou, která je činí prakticky neslyšícími. Označení „Neslyšící“ s velkým „N“ budeme užívat pouze tehdy, pokud bude třeba silně zdůraznit, že se jedná o osoby, které se považují za členy kulturní a jazykové minority Neslyšících (vždy ve spojení „kultura Neslyšících“, „Neslyšící autoři“). Přestože budeme používat nejčastěji označení „neslyšící“, musíme mít stále na paměti, že se z velké části jedná o ty, kteří jsou skutečnou jazykovou a kulturní minoritou ve slyšící společnosti. V souvislosti se současnou pastorační budeme ve zbývající části práce hovořit o „pastorační neslyšících“.

⁴⁰ Vzájemný vztah pastorační a výchovy je v obecné rovině zdůrazněn například v posynodním apoštolském listu papeže Jan Pavel II. *Christifideles laici*. Srov. JAN PAVEL II., *Christifideles laici*, 63.

⁴¹ Interpretace tohoto výroku v průběhu dějin poměrně zásadně ovlivňovala přístup k neslyšícím ze strany církve. Více se o tom zmíníme v souvislosti s postavou svatého Augustina.

⁴² Srov. VDK 189.

a tudíž také za neschopné myšlení.⁴³ Tyto představy spojené se ztrátou sluchu jsou zřejmě hlavním důvodem, proč nebyly v tomto období zaznamenány téměř žádné snahy o vzdělávání neslyšících.⁴⁴ K určité podobě vzdělávání neslyšících docházelo pravděpodobně pouze v rodinném kruhu. Jednalo se o učení skrze přirozené napodobování dospělých.⁴⁵

V židovské literatuře byli neslyšící jmenováni v jedné skupině s mentálně postiženými.⁴⁶ V období kolem přelomu letopočtu se pak v judaismu objevovaly diskuze nad právním a náboženským postavením neslyšících. Ty souvisely s posouzením povinnosti neslyšících zachovávat sabat. Tato otázka však nebyla nikdy rozřešena jednoznačným rozhodnutím.⁴⁷ O hluchotě a neslyšících samozřejmě hovoří také Bible. Tento pramen je pro nás však mnohem důležitější, a proto se zmínkami o neslyšících ve Starém a Novém zákoně budeme zabývat podrobněji ve druhé kapitole.⁴⁸

Jedna z mála konkrétních zmínek o vzdělávání neslyšícího člověka ve starověku se nachází v díle Plinia Staršího (23-79 po Kr.). Plinius hovoří o jistém mladíkovi, synu římského konzula Quinta Pedia, který byl velmi umělecky nadaný. Vzdělání se mu dostalo pomocí kreslených lekcí.⁴⁹ Několik zmínek o neslyšících nacházíme také v Kodexu císaře Justiniána. Na jejich základě se usuzuje, že podobně jako v judaismu na přelomu letopočtu, probíhala podobná diskuze i o několik staletí později v Římské říši. Týkala se právního statutu neslyšících a problematiky jejich právní odpovědnosti, která se odvíjela od schopnosti myšlení.⁵⁰ *Corpus iuris civilis*

---

⁴³ Jak Sokrates tak Aristoteles patrně také zastávali toto stanovisko. Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 90. Srov. též PANARA, R. F., Deaf, education of, in *New Catholic encyclopedia*, vol. 6, s. 683.

Je však potřeba uvést na pravou míru tvrzení J. Hrubého, který zastává názor, že to byl Aristoteles, kdo tímto vyjádřením negativně ovlivnil pohled na neslyšící na dlouho dopředu: „Protože se Aristotelovy myšlenky po téměř dvě tisíciletí považovaly za absolutně nejvyšší autoritu, o které se nepochybuje, nikdo se o vzdělávání neslyšících až do 16. století ani nepokusil.“ HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 90. Vliv Aristotelových spisů nebyl do jejich znovuobjevení a nového promýšlení v období scholastiky tak silný, jak Hrubý předpokládá. Na vině bylo spíše obecné přesvědčení, že neslyšící lidé jsou nutně němí (neschopní komunikace mluvenou řečí, uchopování a sdělování pojmů), a proto nejsou schopni ani myslet.

⁴⁴ Srov. PANARA, R. F., Deaf, education of, in *New Catholic encyclopedia*, vol. 6, s. 683.

⁴⁵ Srov. POUL, J., *Nástin vývoje vyučování neslyšících*, s. 4-5.

⁴⁶ Srov. LEWIS, H., *Deaf Liberation Theology*, s. 77.

⁴⁷ Srov. tamtéž.

⁴⁸ Na tomto místě alespoň odkazujeme na podnětné zamyšlení nad významem slova a řeči v Bibli odborníka z oboru surdopedie. Srov. POTMĚŠIL, M., *Čtení k surdopedii*, s. 43-44.

⁴⁹ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 92.

⁵⁰ Srov. LEWIS, H., *Deaf Liberation Theology*, s. 77.

rozlišoval stupně postižení a podle toho také vázanost povinnostmi a míru práv udělených konkrétnímu neslyšícímu nebo němému.⁵¹

V tomto stručném historickém přehledu proměny postavení neslyšících a podoby jejich vzdělávání ve starověku a raném středověku jsme záměrně opomenuli autora, který svým dílem velmi významným způsobem ovlivnil chápání hluchoty v průběhu mnoha staletí. Je jím svatý Augustin, biskup v Hippo. Jeho pohledu na hluchotu a postavení neslyšících si tedy nyní povšimneme samostatně.

1.2.2 Zmínky o neslyšících v Augustinově díle

Hledáme-li odpověď na otázku, jakým způsobem bylo v historii nahlíženo na hluchotu, na neslyšící a na jejich schopnost myslet, nemůžeme se nezastavit u svatého Augustina. Odkaz na něj a na jeho úsudek o hluchotě se totiž objevuje téměř v každé významnější práci zabývající se problematikou neslyšících.⁵² Na počátku musíme konstatovat, že Augustin o hluchotě a neslyšících nikde záměrně systematicky nepojednává. Pokud se této problematiky dotýká, je to vždy jen okrajově.

V dílech, která pojednávají o neslyšících, se nejčastěji setkáme s odkazem na Augustinův spis *Contra Julianum Pelagianum*, kde autor ve třetí knize vykládá tvrzení apoštola Pavla, že „víra je ze slyšení“ (Řím 10,17).⁵³ Augustin se zde táže, z jakého důvodu se nevinné děti rodí s postižením. Výslovně jmenuje i hluchotu a dodává, že „tato vada je překážkou víře, jak dosvědčuje Apoštol, který říká: ‚Véra je ze slyšení.‘“⁵⁴ Zmiňme dva nejrozšířenější výklady tohoto Augustinova výroku. Někteří chápali tuto výpověď jako absolutní vyloučení možnosti víry v Boha u neslyšících lidí. Tento výklad často vedl k zdůrazňování orální metody ve výuce neslyšících (aby se co nejvíce připodobnili slyšícím) nebo k přesvědčení, že hluchota

---

⁵¹ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 92.

⁵² LEWIS, H., *Deaf Liberation Theology*. s. 78.

⁵³ Doslovný překlad. ČEP překládá tento verš: „Véra je tedy ze zvěstování a zvěstování z pověření Kristova.“

⁵⁴ Sv. AUGUSTIN, *Contra Julianum Pelagianum*, 3,4,10 : PL 44,707. „Quod vitium etiam ipsam impedit fidem, Apostolo testante qui dicit: Igitur fides ex auditu.“ [Překlad z latiny Zdeněk Dršćka.]

je neodstranitelnou bariérou znemožňující navázat vztah s Bohem.⁵⁵ Jiní interpretovali tento Augustinův výrok tak, že hluchota zabraňuje neslyšícím v přijetí víry prostřednictvím naslouchání kázáním, která byla hlavním způsobem hlásání evangelia ve světě, kde téměř nikdo neuměl číst.⁵⁶

Méně často se setkáme s odkazem na jiné Augustinovo dílo, ve kterém se tento křesťanský myslitel věnuje problematice neslyšících nejvíce (i když opět jen v souvislosti s jiným tématem). Jedná se o spis *De quantitate animae*, ve kterém věnuje pozornost mimo jiné také vztahu řeči a duše. Zmiňuje se zde o konkrétních neslyšících lidech, kteří se dokázali dorozumívat pouze pomocí gest. Augustin konstatuje, že podobně jako se slyšící děti učí řeči, učí se neslyšící dorozumívání pomocí gest a znamení. Nezáleží tedy na tom, zda nějaká osoba mluví nebo používá znaky,⁵⁷ protože „obojí náleží duši.“⁵⁸

Problematiky komunikace pomocí vizuálních znaků se Augustin dotýká ve svém díle *De doctrina christiana*. Vyjadřuje zde určitou nadřazenost smyslů sluchu a zraku nad smysly ostatními. Díky sluchu a zraku totiž můžeme komunikovat s jinými lidmi. Pro viditelná znamení používá dokonce označení *verba visibilia* – tedy *viditelná slova*.⁵⁹ Vzápětí však zdůrazňuje nepřekonatelné postavení mluvených slov, která vyjadřují myšlenky. Ostatní smysly se podle něj na komunikaci podílí jen velmi málo a jejich prostřednictvím není možné slova vyjádřit.⁶⁰

Ve svém spise *De magistro*, ve kterém se obšírně věnuje slovu jakožto znaku, však jednoznačně deklaruje, že neslyšící jsou schopni komunikace: „Neviděl jsi nikdy, jak lidé jako by rozmlouvali s hluchými pomocí posunků a sami hluší stejně posunkem se táží nebo odpovídají nebo poučují nebo označují buď vše, co chtějí nebo jistě velmi mnoho věcí?“⁶¹

Vraťme se tedy k otázce interpretace Augustinova pohledu na hluchotu v souvislosti s Řím 10,17. Augustin nikde ve svých spisech výslovně neuznává

---

⁵⁵ Takto interpretoval Augustinův pohled například Josef Beran, autor hesla „Hluchoněmí“ v Ottově slovníku naučném. Srov. BERAN, J., Hluchoněmí, in *Ottův slovník naučný*, 11. díl, s. 378-379. Srov. též LEWIS, H., *Deaf Liberation Theology*, s. 78.

⁵⁶ Srov. tamtéž.

⁵⁷ Srov. PLANN, S., *A silent minority: deaf education in Spain, 1550-1835*, s. 205, pozn. č. 2.

⁵⁸ Sv. AUGUSTIN, *De quantitate animae*, 1,18,31 : PL 32,1053. „Quid enim refert utrum loqui, an gestum facere crescendo assequatur, cum ad Animam utrumque pertineat, quam fater nolumus crescere?“ [Překlad z latiny Zdeněk Dršťka.]

⁵⁹ Srov. sv. AUGUSTIN, *Křesťanská vzdělanost*, 78-80.

⁶⁰ Srov. tamtéž.

⁶¹ SVOBODA, K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje: Aurelius Augustinus O pořádku – O učitelích*, s. 247-248.

schopnost neslyšících přijmout víru. Jeho výroky o neslyšících a jejich způsobu dorozumívání si však v některých případech odporují. Přestože v dorozumívání vyzdvihoval význam mluvených slov, na několika místech ve svých dílech vysloveně poukazuje na to, že neslyšící spolu dokáží komunikovat pomocí posunků a gest a vyjadřovat, co chtějí. Ve světle zmínek o neslyšících, které nacházíme v několika dalších Augustinových dílech, se proto zdá pravděpodobnější, že Augustin nepovažoval hluchotu za absolutně nepřekonatelnou překážku k přijetí víry, ale že ji chápal spíše jako určitou bariéru v přijetí a rozvíjení víry prostřednictvím mluvených kázání. Tato interpretace Augustinova výroku zároveň přichází s výzvou k hledání takové podoby zvěstování, která by neslyšícím umožňovala evangelium „zaslechnout“.⁶²

1.2.3 První učitelé neslyšících

První snahy o výchovu a vzdělávání neslyšících dětí ve středověku se objevovaly v klášteřích. Kláštery byly patrně místy, ve kterých dokázali neslyšící nejlépe překlenout bariéry v komunikaci a to pomocí posunků, které používali i samotní mniši.⁶³

Za prvního učitele neslyšících bývá někdy považován biskup Jan z Beverly. Béda Ctihodný o něm zaznamenal, že se věnoval výchově a vzdělávání jistého neslyšícího chlapce. Tuto zmínku bychom mohli považovat za první doložený pokus o pastorační neslyšících.⁶⁴ Mezi další světce, kteří byli známí svou péčí o neslyšící, patří svatá Scholastika, která v klášteře vyučovala náboženství neslyšící dívku pomocí obrázků a posunků.⁶⁵ Informace o tom, jaké metody při výuce používala, se však různí. Tím, kdo se do historie péče o neslyšící zapsal zvláštním způsobem, byl ženevský biskup František Saleský. Pomocí obrázků a znaků připravoval neslyšícího katechumena Martina k přijetí iniciačních svátostí. Sv. František Saleský je dnes patronem nejen všech neslyšících, ale také mnoha středisek, která se pastorační neslyšících zabývají.⁶⁶

---

⁶² Srov. Lewis, H., *Deaf Liberation Theology*, s. 78.

⁶³ Srov. POUL, J., *Nástin vývoje vyučování neslyšících*, s. 5.

⁶⁴ Srov. PANARA, R. F., Deaf, education of, in *New Catholic encyclopedia*, vol. 6, s. 681.

⁶⁵ Srov. CLONKA, Š., MISTRÍK, J., UBÁR, L., *Frekvenčný slovník posunkové řeči*, s. 7.

⁶⁶ Srov. ŽÍŠKA, Z., *Formy a perspektívy odovzdávania viery nepočujúcim*, s. 19.

1.2.4 Počátky systematického vzdělávání neslyšících v 16. a 17. století

Šestnácté a sedmnácté století bylo pro podobu vzdělávání neslyšících zlomovým obdobím. V jeho průběhu došlo v širším měřítku k překonání představ, které spojovaly hluchotu s neschopností myslet. Stále více se také rozvíjely metody názorného vyučování, které velmi usnadnily sdělování informací, tvoření pojmů a učení řeči. Na tomto místě není možné podat podrobné pojednání o vývoji vzdělávání neslyšících v tomto období. Zmíníme tedy alespoň v krátkosti několik osobností, které se zasloužily o velký rozkvět vzdělávání neslyšících, jehož samozřejmou součástí byla v této době také náboženská výchova a příprava ke svátostem.

Péči o neslyšící v této době zabezpečovaly téměř výhradně církevní instituce. Prvními průkopníky v oblasti systematického vzdělávání neslyšících byli mniši nebo kněží. Za prvního skutečného učitele neslyšících je pokládán Španěl Pedro Ponce de Leon (1520-1584). Tento benediktinský mnich z kláštera *San Salvador de Ona* vyučoval neslyšícího člena svého řádu pomocí písma a posunků – znaků.⁶⁷ V klášteře také založil školu pro neslyšící, kterou navštěvovaly zejména děti ze zámožnějších šlechtických rodů. Byl přesvědčen o tom, že neslyšící jsou schopni naučit se mluvenou řeč pomocí zraku a hmatu.⁶⁸ O své práci se Ponce de Leon zmínil písemně pouze ve své závěti z roku 1578: „učil jsem je mluvit, číst, psát, počítat, modlit se, přisluhovat při mši, vyznat vyznání víry a slovně se zpovídat. [...] Jeden byl vysvěcen na kněze, sloužil mši a říkal *horae cannonicae*.“⁶⁹ Později na něj navázal Juan Pablo Bonet, který roku 1620 publikoval jednu z prvních knih o výuce neslyšících. Vzdělávání neslyšících se rozvíjelo také v Anglii (John Bulwer a profesor na Oxfordské univerzitě John Wallis) a v Holandsku (Baron van Helmont a J. K. Amman, který bývá pokládán za zakladatele oralismu⁷⁰ ve vzdělávání neslyšících).

---

⁶⁷ Srov. KRAHULCOVÁ, B., *Komunikace sluchově postižených*, s. 16

⁶⁸ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 93. Srov. též KRAHULCOVÁ, B., *Komunikace sluchově postižených*, s. 16.

⁶⁹ Převzato z: POUL, J., *Nástin vývoje vyučování neslyšících*, s. 5.

⁷⁰ Ve výuce zdůrazňoval učení mluvené řeči a odezírání. „K rozpracování orální metody, jej vedly především náboženské důvody. Věřil totiž, že mluvená řeč je božského původu, a jenom mluvenou řečí se můžeme povznést k Bohu.“ HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 98.

Zmínku o vzdělávání zdravotně postižených (a výslovně neslyšících) nalezneme také ve *Vševýchově* biskupa Jednoty bratrské, Jana Ámose Komenského. Komenský zdůrazňuje, že každý člověk, má právo na vzdělání. V případě postižených je podle něj toto právo snad ještě silnější.⁷¹

1.2.5 Vznik prvních škol pro neslyšící v 18. a na počátku 19. století

První bezplatnou školu pro neslyšící založil v roce 1769 ve Francii *Abbé Charles Michel de l'Épée*. *Abbé de l'Épée* byl velkým průkopníkem používání znakového jazyka ve výuce neslyšících. Byl přesvědčený, že znaky, které si neslyšící vytvářejí, jsou jejich mateřským jazykem. Stal se tak otcem tzv. *francouzské metody* vzdělávání neslyšících, která klade důraz na výuku pomocí znakového jazyka, prstové abecedy a písma.⁷² Jeho nástupcem se stal *Roch Ambroise Cucurron Sicard*. Sicard přebral vedení školy ve velmi pohnutém čase Francouzské revoluce a jako kněz, který odmítl přísahu, musel nakonec uprchnout z Paříže.⁷³

Přibližně ve stejné době, kdy *Abbé de l'Épée* působil ve Francii, vyučoval v Německu několik neslyšících žáků Samuel Heinicke, který v roce 1778 založil první veřejnou školu pro neslyšící děti v Německu. Jeho metoda byla přísně orální. Ve své výuce zdůrazňoval vytváření mluvy a nácvik odezírání. Přísně zakazoval jakékoliv posunky nebo používání prstové abecedy. Tato metoda se obecně nazývala *metodou německou* a v jistém smyslu slova byla protikladem metody francouzské. Orální metoda byl propagována i v Anglii (Thomas Arnold) a Americe (Alexander Graham Bell) a postupně se šířila do dalších evropských zemí.

V roce 1865 byla ve Washingtonu zřízena *National College for Deaf and Dumb* (Národní kolej pro hluchoněmé), která byla na počest *Edwarda Minera Gallaudeta*, jejího prvního prezidenta, později přejmenována na *Gallaudet College*. V roce 1986

---

⁷¹ „Je otázka, zda tedy i slepí, hluchí a zaostalí [...] mají být přibráni ke vzdělávání? Odpovídám: 1. Z lidského vzdělávání se nevynímá nic, leč nečlověk. Pokud tedy mají účast na lidské přirozenosti, potud mají mít i účast na vzdělání. Ba spíše tím více pro větší nutnost vnější pomoci, když si příroda pro vnitřní nedostatek nemůže pomoci sama. 2. [...] Od učení moudrosti a vzdělávání ducha nemá být nikdo vynímán, neřkuli vzdalován. Leč bychom chtěli udělat křivdu nejen tomu jednotlivci, ale celé podstatě lidství.” JAN ÁMOS KOMENSKÝ, *Vševýchova*, Převzato z: HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 96. Tento citát vypovídá mnohé i o nutnosti pastorace neslyšících.

⁷² Srov. PANARA, R. F., Deaf, education of, in *New Catholic encyclopedia*, vol. 6, s. 681. Srov. též HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 103-104.

⁷³ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 103.

se stala Gallaudetovou univerzitou. Je považována za světové centrum vzdělanosti neslyšících. V současné době se zde vyučuje velké množství studijních oborů, mezi něž patří také teologie, kterou zde studoval například velmi známý neslyšící kněz z Jižní Afriky Cyril Axelrod.⁷⁴

Zásadní událostí, která významným způsobem zasáhla do dějin vzdělávání neslyšících, byl kongres učitelů neslyšících, který proběhl v Miláně v roce 1880. Účastníci milánského kongresu, které tvořili v naprosté většině odpůrci francouzské metody, došli k téměř jednohlasnému prohlášení, ve kterém stálo, že „orální metoda musí být preferována nad znaky ve vzdělávání a výchově hluchoněmých.“⁷⁵ Mluvená řeč byla naprosto nadřazena nad používání znaků. Došlo tak k rozhodnutí, které zásadně ovlivnilo vzdělávání neslyšících na téměř sto let. Ze škol takřka zmizela výuka znaků. U neslyšících žáků tak bylo velmi narušeno osvojování významu pojmů, což mělo vážný vliv na jejich kognitivní rozvoj. Naopak bylo preferováno studium mluvené řeči a odezírání, které se stalo hlavním vyučovaným předmětem a které bylo vnímáno jako důležitější než vzdělání.⁷⁶ Rozhodnutí milánského kongresu mělo velmi negativní, dlouhodobý dopad na podobu vzdělávání, kariéru i sociální život neslyšících stejně jako na emocionální a ve velké míře také spirituální rozvoj jejich osobnosti.⁷⁷ Následky Milánského kongresu se ve velké míře dotkly také podoby pastorační práce neslyšících. Touto problematikou se budeme zabývat v druhé kapitole.

---

⁷⁴ Cyril Axelrod je nyní hluchoslepý. Věnuje se službě hluchoslepým v Anglii a přednáší po celém světě. Již jako hluchoslepý sepsal knihu o svém životě. Srov. AXELROD, C., *Za svetlom v tichu a tme*. Banská Bystrica: Křesťanské centrum nepočujících na Slovensku, 2009.

⁷⁵ Součást prvního bodu rezoluce přijaté účastníky Milánského kongresu. Převzato z: HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 109.

⁷⁶ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 57-61, 109. Pro srovnání je také vhodné nahlédnutí, jak se na tuto proměnu dívá Ottův slovník naučný. Srov. BERAN, J., Hluchoněmí, in *Ottův slovník naučný*, 11. díl, s. 378-382.

⁷⁷ Srov. MCDONOUGH, P., Ministry amongst Deaf people, s. 34, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

K prohloubení tohoto problému přispěl na konci devatenáctého století také rostoucí vliv darwinismu. Lidé, kteří byli postiženi v rovině tělesné, smyslové nebo duševní, byli chápáni jako pozůstatky nižších stádií evoluce a jako hrozba pro neporušenost lidské rasy. V případě neslyšících bylo řešení spatřováno v co nejdokonalejším napodobení slyšící většiny společnosti. Srov. BROESTERHUIZEN, M., *A liberating approach of human contingency* [online], s. 3, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/LIBERATING%20APPROACH.pdf>>.

1.2.6 Vzdělávání neslyšících v Čechách a na Moravě

V roce 1786 byl v Praze zřízen ústav pro hluchoněmé, a to jako pátý svého druhu v Evropě. Brzy začaly vznikat další ústavy jak v Čechách, tak na Moravě. Není možné na tomto místě podat podrobný přehled církevních ústavů pro neslyšící s popisem jejich činnosti.⁷⁸ Zmiňme se tedy alespoň o tom, že krom již vzpomenutého ústavu v Praze vznikly v Čechách tři diecézní ústavy pro neslyšící. Velmi cenné svědectví o roli katolické církve v oblasti výchovy a vzdělávání neslyšících v Čechách nacházíme ve zprávě prvního ředitele Charity olomoucké arcidiecéze P. Ludvíka Bláhy, která byla uveřejněna v *Katolické čítance* vydané roku 1922:

U nás v Československu byl prvním vychovatelem hluchoněmých kněz Jan Berger, který se stal r. 1786 ředitelem prvního ústavu pro výchovu hluchoněmých v Praze. On i jeho nástupce, kněz Václav Frost (1814–1865), pocházející z chudické venkovské rodiny, byli pravými otci ubohých hluchoněmých, které vyhledávali, pečovali o jejich blaho tělesné i duševní a byli s nimi ve stálém spojení. Také následující ředitelé tohoto nejstaršího ústavu pro vychovávání dětí hluchoněmých („Pražský ústav pro výchovu dětí hluchoněmých na Smíchově“) byli horliví katoličtí kněží: P. Koťátko a prelát Karel Kmoch, nadšený svatou láskou a obětavostí pro tyto ubožáky. Nyní řídí tento ústav slovutný odborník, kněz P. Antonín Vetešník. Ústav má překrásnou budovu na Smíchově v Praze⁷⁹ s velikou zahradou a hřištěm, koupelny, moderně zařízenou školu, krásné přírodopisné sbírky, modely ke kreslení, množství pomůcek k názornému vyučování atd., a pěstuje úspěšnou výchovu mravní, vědeckou a estetickou. V ústavě vyučují dovední mistři též řemeslům truhlářství, kloboučnictví, knihařství, košíkářství, krejčovství, pro děvčata vaření, šití šatů a prádla, vyšívání atd. Ústav tento, zařízený pro 130 chovanců, vychoval od svého založení již 2400 hluchoněmých dětí k samostatnému životnímu povolání. Jiné ústavy v Čechách jsou všechny (až na dva, první založen r. 1916 v Kateřinské ul. v Praze, druhý založen r. 1922 v Dol. Lukavici, zal. r. 1922), zřízeny a udržovány církví řím.-katol. Jsou to „diecesní ústavy pro výchovu dětí hluchoněmých“: a) v Čes. Budějovicích, zal. šlechtěným lidumilem, vlastencem-biskupem Janem Valeriánem Jirsíkem r. 1871. Ústav tento vychoval od svého založení na 1150 hluchoněmých dítek, počet chovanců ročně činí 112. b) V Hradci Králové („Rudolfinum“) založ. r. 1881 od biskupa Dra Josefa Jana Haisa z lásky a soucitu k hluchoněmým dětem bez rozdílu nábož. vyznání a národnosti (jako všecky církevní ústavy). Počet chovanců ročně 80 až 90. c) V Litoměřicích, zal.

⁷⁸ Pro podrobnější informace k historii vzdělávání neslyšících srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 120-204.

⁷⁹ P. Bláha připojuje tuto poznámku: „Budova ta byla surově zabráná státním úřadem, děti téměř vyhozeny na ulici, jsou dnes v Dejvicích u Prahy.“ Budova byla ústavu opět navráćena v roce 1929, tedy sedm let po vydání této čítanky.

r. 1858 od biskupa Augustina Bartoloměje Hille. Vychoval přes 1300 hluchoněmých dětí, počet chovanců (chlapců i děvčat) ročně jest 55 až 60. Chovanci, kteří ústavy absolvovali a odešli samostatně se živiti do světa, udržují i nadále s stavy spojení, nalézajíce v nich druhý domov a v ředitelích-kněžích druhé otce, plné lásky a pomoci. Na Moravě jsou ústavy pro hluchoněmé všecy zemské a na Slovensku státní.⁸⁰

Jak je zřejmé z tohoto svědectví, katolická církev v Čechách sehrála velice důležitou roli ve vzdělávání neslyšících. Sama založila tři ústavy a podílela se na řízení dalších. Přestože se v Evropě po Milánském kongresu prosadila téměř výlučně pouze německá metoda vyučování, součástí výuky v Pražském ústavu hluchoněmých byl stále znakový jazyk. Prvních sedm ředitelů Pražského ústavu pro hluchoněmé byli kněží a většina z nich ovládala znakový jazyk výborně. P. Bláhou již zmíněný kněz Václav Frost⁸¹ vytvořil vlastní metodu vyučování, ve které se snažil skloubit používání znakového jazyka jako mateřského jazyka neslyšících s metodou orální. Jak sám dosvědčuje, během jeho působení bylo v pražském ústavu ve znakovém jazyce vyučováno i náboženství:

Pomocí řeči posuňkové, mateřské řeči hluchoněmého, jest třeba hluchoněmého ku Bohu vésti, a v poměru k Bohu budiž mu také ponechána. V poměru k lidem, musí se hluchoněmý jim podříditi a s nimi slovy mluvit. V tomto směru jest pak třeba hluchoněmého pomocí německé metody v praktický svět uváděti.⁸²

V roce 1932 však bylo i v Pražském ústavu hluchoněmých používání znakového jazyka ve vyučování zakázáno.⁸³ Pražský ústav byl posledním, kde se do té doby při výuce používalo znakového jazyka. Již na přelomu století totiž sílil vliv učitelů na českých a moravských ústavech, kteří považovali znakový jazyk za něco krajně nepřijatelného a prosazovali orální metodu výuky.

---

⁸⁰ BLÁHA, L., Naše charita, in HANZELKA, F., *Rodinná katolická čítanka*, s. 325-326. Pro podrobnější informace o historii těchto i dalších ústavů srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 120-204.

⁸¹ Václav Frost měl velký podíl také na vzniku prvního českého spolku pro neslyšící. Nazýval se *Podpůrný spolek hluchoněmých sv. Františka Saleského v Praze*. Heslem spolku bylo: „Srdce u Boha a ruku při práci. Spojení v lásce a věrnosti k vzájemné pomoci.“ Podobných spolků, které sdružovaly nebo podporovaly osoby s vadami sluchu vzniklo do roku 1948 nejméně čtyřicet. Byly zrušeny komunisty do roku 1949. K obrodě spolků došlo po roce 1989. Zastřešující organizací dnešních spolků neslyšících je *Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel* (ASNEP). Mezi významné spolky patří *Federace rodičů a přátel sluchově postižených, Česká unie neslyšících* a dále jednotlivé oblastní unie neslyšících. Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 277-288.

⁸² Převzato z: HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 123. Srov. též KRAHULCOVÁ, B., *Komunikace sluchově postižených*, s. 25-26.

⁸³ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 28 a 128.

Přístup ke znakovému jazyku se nezměnil ani na konci čtyřicátých let, kdy došlo k zestátnění ústavů pro neslyšící, které nebyly zřízeny státem. V „duchu socialistického humanismu“ bylo rozhodnuto, že jedinou metodou, která spolehlivě připraví hluchoněmé žáky do života, je metoda orální.⁸⁴ Částečný zlom nastal až v roce 1990, kdy bylo v novele školského zákona neslyšícím přiznáno právo na vzdělání v jejich jazyce. Bohužel to však nepřineslo očekávané ovoce. Ve školách se nadále vyučovalo pouze orální metodou. Až poté, co *Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel* vydala *Stanovisko k situaci na českých školách pro sluchově postižené*, došlo k přezkoumání skutečného stavu vzdělávání neslyšících, což vyústilo ve snahu o přijetí zákona o znakové řeči. Ten byl po několikaletém úsilí přijat 11. června 1998.⁸⁵

1.2.7 Význam katolické církve na poli vzdělávání a výchovy neslyšících a provázanost této činnosti s pastorační péčí

Jak je patrné z předloženého historického přehledu, katolická církev hrála v proměně postavení neslyšících ve společnosti a ve vývoji jejich vzdělávání zásadní roli. Prof. Marcel Broesterhuizen⁸⁶ k tomu říká:

Nebylo pouze náhodné, že školy pro neslyšící zakládali duchovní z řad katolíků a protestantů. Jazyková a komunikační vybava neslyšících souvisela s ústředním posláním církve: hlásat evangelium všem lidem na zemi. Jazyk a komunikace sloužily pastoračnímu cíli.⁸⁷

Mnoho kněží se stalo v oblasti vzdělávání neslyšících opravdovými odborníky. Spolu s ostatními učiteli se snažili najít nejvhodnější způsob výuky neslyšících. Ne všechny metody se ukázaly být pro zdravý rozvoj neslyšících stejně přínosné a bohužel ne všichni vyučující dokázali využít potenciál, který se v jejich žácích skrýval. Přesto můžeme říci, že církev stála u zrodu péče o neslyšící

⁸⁴ Srov. HRUBÝ, J., *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících*, s. 327.

⁸⁵ Srov. tamtéž.

⁸⁶ Marcel Broesterhuizen je profesorem pastorální teologie na Katolické univerzitě v Lovani. Ve spolupráci s Katolickou nadací pro sluchově postižené se intenzivně věnuje otázkám pastorace neslyšících.

⁸⁷ BROESTERHUIZEN, M., *The gospel preached by the deaf* [online], s. 4, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Conversation%20-%20article%20for%20Louvain%20Studies.pdf>>.

a významným způsobem se podílela na jejich začlenění do společnosti. Podobně se o tom vyjádřil také papež Benedikt XVI. ve svém proslovu k účastníkům mezinárodní konference *Effata! Neslyšící člověk v životě církve* v roce 2009 v Římě:

V tomto ohledu je důležité připomenout, že v osmnáctém století byly v Evropě založeny první školy pro náboženskou výuku a výchovu těchto našich [neslyšících] bratří a sester. Od té doby se církevní charitní instituce rozrostly prací kněží, řeholníků, řeholnic a laiků, jejichž záměrem bylo nabídnout lidem se sluchovým postižením nejen vzdělání, ale také integrální pomoc pro jejich celistvé naplnění.⁸⁸

Pastorační činnost církve se tedy neomezovala pouze na oblast výuky náboženství. Kněží si uvědomovali celou šíři problému hluchoty. Proto byla jejich pastorační péče vždy úzce provázána se snahou o zabezpečení důstojného života neslyšících, s jejich vzděláváním a výchovou.⁸⁹

Stěžejní součástí péče církve o neslyšící žáky byla podpora jejich duchovního rozvoje. Neslyšícím se dostávalo výuky náboženství a přípravy ke svátostem. V tomto ohledu si výborně počínali kněží jako Václav Frost, kteří si uvědomovali, že znakový jazyk je přirozeným jazykem neslyšících, a proto také nejvhodnějším komunikačním prostředkem pro modlitbu. Výuka náboženství byla po dlouhou dobu hlavním bodem vzdělávání neslyšících.⁹⁰ Mnozí z prvních neslyšících duchovních v Americe byli původně učiteli na školách pro neslyšící. Vycházeli z vlastních řad neslyšících, znali jejich jazyk a hodnoty a stali se jejich přirozenými vůdci. Pozdější vytlačení znakového jazyka ze škol vedlo naopak k tomu, že většina vyučujících ztratila schopnost srozumitelně předávat evangelium svým neslyšícím žákům. Navzdory slibnému začátku tak církev postupně ztrácela schopnost rozpoznávat

---

⁸⁸ Promluva papeže Benedikta k účastníkům 24. mezinárodní konference organizované Papežskou radou pro pastorační zdravotníků 20. listopadu 2009 [online], dostupné na: <http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20091120_operatori-sanitari_en.html>.

⁸⁹ Můžeme zde uvést příklad kněze Karla Komcha, o kterém se v uvedené citaci zmiňoval P. Ludvík Bláha. Stejně jako mnoha dalším kněžím, také Karlu Kmochovi záleželo na všestranné péči o neslyšící. Roku 1893 zakoupil spolu s jiným knězem na vlastní náklady domek v Horní Krči, který se stal *Útlkem svatého Josefa pro hluchoněmé dívky a ženy*. Později jej dostala do správy Kongregace Školských sester de Notre Dame, které později postavily nový dům a rozšířily útulnu pro sto chovaneč. Pastorační péči o tyto dívky se horlivě věnoval budoucí pražský arcibiskup a kardinál Josef Beran. Tuto svou službu považoval za jednu ze svých priorit. Neopustil ji ani tehdy, kdy se stal rektorem kněžského semináře a kdy mu tehdejší pražský arcibiskup Karel Kašpar doporučoval, aby Krč ze svého nabytého programu vynechal. Srov. Vodičková, S., *Uzavírám vás do svého srdce: Životopis Josefa kardinála Berana*, s. 42-43.

⁹⁰ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Deaf People: Community and world view, *Gregorianum* č. 3/2009, s. 488.

a naplňovat skutečné potřeby neslyšících. Slyšící kněží se potýkali se znakovým jazykem a odlišnou kulturou, ke které přicházeli. Tato proměna přístupu k neslyšícím, ke které v pastoraci docházelo, nebyla záměrná a neplynula ani z nedostatku touhy po hlásání radostné zvěsti. Spíše se jednalo o důsledek ztráty schopnosti srozumitelné komunikace víry. Neslyšící často církev raději opouštěli, než aby se hlásili o svá práva a bojovali proti nevědomému útlaku ze strany slyšících.⁹¹ Tuto situaci výmluvně ilustruje častý povzdech neslyšících: Slyšící pro nás dělali spoustu věcí. Potíž byla v tom, že vše dělali *pro nás*, a nic *s námi*.⁹²

Zejména v sedmdesátých letech dvacátého století začalo docházet k proměně postavení neslyšících ve společnosti. Tento proces, který souvisel s přijímáním neslyšících jako jazykové a kulturní minority, se projevil také v pastoraci. Neslyšící přestali být pouhými příjemci pastorační péče ze strany slyšících. Sami se začali stávat subjekty pastorace. Tento posun od *služby neslyšícím* k *službě s neslyšícími* měl a stále má pro pastoraci neslyšících velký význam. Více se mu budeme věnovat v druhé kapitole.

V českých zemích se centry pastorace neslyšících staly ústavy, útulky a jiná zařízení pro neslyšící, z nichž některé byly založeny přímo katolickou církví. Jak jsme se již výše zmínili, kněží a učitelé působící na těchto školách se snažili o integrální vzdělávání svých svěřenců. Výuka náboženství a přípravy na svátosti probíhaly ve znakovém jazyce. Žáci byli vedeni k tomu, aby tímto způsobem, který jim byl nejvlastnější, komunikovali také s Bohem.

Radikální zvrat v pastoraci neslyšících přinesl rok 1948, kdy došlo k zestátnění diecézních ústavů pro neslyšící a k celkovému zamezení aktivní účasti církve na vzdělávání a výchově neslyšících. Tento stav trval až do roku 1989. Na bohatou tradici výchovy a vzdělávání neslyšících však církev v Čechách a na Moravě po roce 1989 nedokázala navázat. Úzké provázání pastorace neslyšících s jejich vzděláváním, které v počátcích přinášelo velké plody, se po roce 1989 ukázalo jako osudné. Se znemožněním další účasti církve na procesu výchovy a vzdělávání neslyšících se během čtyřicetileté totality téměř úplně vytratila i pastorace neslyšících. Povědomí církve o přítomnosti neslyšících lidí v naší společnosti a v ní samé, které se na konci

---

⁹¹ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Deaf People: Community and world view, *Gregorianum* č. 3/2009, s. 489.

⁹² Srov. McDONOUGH, P., Ministry amongst Deaf people, s. 5, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

devatenáctého a v první polovině dvacátého století aktivně projevovale právě v podobě slibně se rozvíjející speciální pastore, se během totality téměř zcela vytratilo. Po roce 1989 se proto až na jisté výjimky neobjevily takřka žádné snahy o její nové systematické rozvinutí. Pastore neslyšících se tak omezila na aktivitu jednotlivců, kteří byli ochotni věnovat se náboženskému vzdělávání neslyšících a jejich přípravě na svátosti. O současné situaci budeme konkrétněji pojednávat ve třetí kapitole, kde se zaměříme na mapování aktuálního stavu pastore neslyšících v České republice.

2 SPECIFIKA PASTORACE NESLYŠÍCÍCH

Základním předpokladem efektivity každé kategoriální pastorace je znalost prostředí, do kterého vstupuje. Ten, kdo se na pastorační aktivně podílí, musí být obeznán s mentalitou lidí, se kterými se bude setkávat, se základními radostmi, ale také bolestmi, které tito lidé prožívají. Nemá-li se pastorační zúžit na pouhý „servis svátostí“ a má-li být opravdu mnohotvárnou činností celého církevního společenství, ve kterém se uskutečňuje plán Boží spásy člověka v jeho konkrétní životní situaci,⁹³ musejí v prvé řadě ti, kteří pastorační péči církve vykonávají, prokázat dobrou znalost životní situace všech, ke kterým přistupují.

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* však klade na Kristovy učedníky ještě větší nárok. Pouhá znalost prostředí není dostačující. Abychom skutečně dostáli výzvě koncilních otců, musíme mít – na kolik je to možné – skutečnou *účasť* na radosti, naději, smutku i úzkosti lidí naší doby.⁹⁴ Jedině tehdy bude totiž pastorační takovým jednáním s člověkem, ve kterém ho „respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v obtížích, nemoci, utrpení [...] a to na jemu dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje.“⁹⁵

2.1 Univerzální a individuální aspekt poslání církve a jejich odraz v pastorační neslyšících

Pohled koncilu na pastorační a její podobu velmi výstižně shrnuje závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v České republice *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*:

Zdůrazněme, že pastorační, jak jí rozumí koncil, je širší činnost než jen svátostná pastorační uvnitř farnosti. Zahrnuje péči o svět Bohem stvořený a nejdůležitějším projevem této péče je evangelizace. [...] Evangelizace není ani „akcí“, ani občasným

---

⁹³ Srov. AMBROS, P., *Fundamentální pastorační teologie*, s. 6. [Zvýraznění v citaci vlastní.]

⁹⁴ GS 1.

⁹⁵ OPATRNÝ, A., *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, s. 9.

přídavkem k životu církve, ale realizací jejího vlastního poslání, které jí svěřil Kristus: „Jděte tedy, *získejte za učedníky všechny národy*, křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého a učte je zachovávat všechno, co jsem vám přikázal.“ Musíme tedy lidi kolem sebe zvát k přijetí nabízené víry a stále *přihlížet k individuálním a skupinovým rozdílům*.⁹⁶

Církev plně realizuje své vlastní poslání jen tehdy, pokud pro Krista získává všechny a nikoho nevyklučuje. K tomuto univerzálnímu poslání *ke všem* je v citovaném dokumentu připojen požadavek přihlížení k individuálním a skupinovým rozdílům.

Tyto dva základní aspekty pastorační péče – přinášet evangelium všem a zároveň každému zvláště s ohledem na jeho jedinečnost – nacházejí své uplatnění také v pastorační neslyšících. Vyplývá z nich jednak právo neslyšících na poznání evangelia, jednak právo na to, aby jim bylo hlásání zprostředkováno srozumitelným a přirozeným způsobem. V čem bude tedy pastorační péče neslyšících specifická? Podobu pastoračního přístupu k neslyšícím a nedoslýchavým podmiňuje velkou měrou povaha a závažnost sluchového postižení jednotlivců. V první kapitole jsme nastínili problematiku sluchového postižení z medicínského pohledu a ukázali jsme, jak závažné důsledky může mít vada sluchu pro rozvoj osobnosti člověka nevyjímaje jeho duchovní rozměr. Určité úskalí pastorační péče neslyšících však zároveň spočívá v tom, že vada sluchu je ve srovnání s jinými postiženími poměrně nenápadná. Na první pohled není na neslyšícím člověku nic neobvyklého. Problém se většinou dostaví až ve chvíli, kdy je potřeba komunikace. S touto situací se ovšem v běžném životě naprostá většina slyšících téměř neseťká. Jen málokdo si je také vědom, jak rozdílný je svět neslyšících od světa většinové slyšící společnosti, a ještě méně slyšících je schopno do tohoto světa charakterizovaného vlastní kulturou a jazykem proniknout.

Pastorační péče neslyšících je velmi důležitý a krásný úkol církve. Je však zároveň mnohdy špatně pochopený a přehlížený. Důvodem je kombinace výše nastíněných faktorů: závažnosti sluchového postižení, jeho „nenápadnosti“, velmi malého povědomí většinové slyšící společnosti o jeho důsledcích a náročnost spojená s proniknutím do jazyka a kultury neslyšících. Neslyšící kněz Peter McDonough považuje pastorační péči neslyšících za jednu z nejnáročnějších služeb, kterých se církev

---

⁹⁶PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČESKÉ REPUBLICE, *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, 152. [Zvýraznění v citaci vlastní.]

v dnešní době ujímá.⁹⁷ Některé aspekty náročnosti a specifčnosti pastorace neslyšících byly v obecné rovině zmíněny již v nastíněné historii vývoje vzdělávání a pastorace neslyšících.

Nyní se tedy zaměříme na problematiku samotné pastorace neslyšících s ohledem na její specifické rysy. Přestože se tato kategoriální pastorace specializuje na relativně úzkou skupinu lidí, je pro teoretické uchopení velmi širokou oblastí. Pokusíme se proto pojmenovat její nejpodstatnější aspekty. Vyjdeme přitom z pohledu prof. Marcela Broesterhuizeny, který hovoří o následujících pěti základních tématech pastorace neslyšících:⁹⁸

- a) Neslyšící lidé na okraji „slyšící církve“;
- b) hluchota: postižení, nebo pozitivní způsob odlišení?;
- c) role Neslyšících laiků v budování církve jako společenství;
- d) znakový jazyk jako jazyk náboženský;
- e) Hluchota⁹⁹ jako kontext, v němž dochází k rozvoji víry a k teologické reflexi.

Jednotlivá témata postupně představíme. Broesterhuizenův pohled se pokusíme rozšířit o postřehy jiných autorů, a to zejména Neslyšících, kteří jsou aktivně zapojeni v pastorační práci neslyšících. O otázce liturgie slavené ve společenství neslyšících, která se prolíná všemi Broesterhuizenovými tématy, pojednáme v samostatné podkapitole. Zařadíme ji za čtvrté téma tkající se znakového jazyka, se kterým je otázka liturgie neslyšících úzce spojena. Avšak dříve než přistoupíme přímo k těmto jednotlivým tématům, všimneme si krátce fenoménu hluchoty a němoty v Písmu svatém. Zvláštním způsobem se zaměříme na perikopu o uzdravení neslyšícího v Markově evangeliu (Mk 7,31-37) a zejména na to, jakým způsobem ji interpretují různí Neslyšící autoři. Tento přehled nám bude sloužit jako úvod k ostatním tématům. Srovnání klasických výkladů s pohledem Neslyšících nám umožní ve velmi koncentrované podobě nahlédnout mnohé ze specifík pastorace neslyšících, kterými se budeme zabývat později.

---

⁹⁷ Srov. MCDONOUGH, P., Ministry amongst Deaf people, s. 37, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

⁹⁸ Převzato podle: BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 306.

⁹⁹ Broesterhuizen na tomto místě používá anglického výrazu „Deafhood“. Jedná se o novotvar vytvořený Paddy Laddem. Deafhood (oproti klasickému označení hluchoty slovem „deafness“, které nese negativní konotace) vyjadřuje způsob, kterým kulturně Neslyšící lidé popisují a vysvětlují sobě i jiným podobu svého bytí ve světě. Stává se tak zároveň kontextem prožívání víry.

2.2 Biblická interpretační východiska pro pastorační neslyšících

Výrazy spojené s hluchotou a němotou nabývají jak ve Starém tak v Novém zákoně dvou základních významů. O hluchotě a němotě se zde hovoří jednak ve vlastním smyslu jako o nemoci či postižení člověka, jednak ve smyslu přeneseném, který těmito termíny označuje *duchovní hluchotu či němotu*.¹⁰⁰ Užívání těchto slov v přeneseném významu převládá. Zejména mudroslovné knihy využívají pojmů hluchoty a němoty k přirovnání postoje člověka vůči Bohu, popřípadě Boha vůči člověku. Hlubší poznání významu paralely mezi postižením sluchu či řeči člověka a určitým narušením vztahu mezi tvorem a jeho Stvořitelem, vyjadřovaným v termínech duchovní hluchoty a němoty, by bylo jistě přínosné. Toto zkoumání však není přímým předmětem naší práce. Zaměříme se proto nyní na hluchotu a němotu ve vlastním smyslu, jak se o nich zmiňuje Starý a částečně i Nový zákon. Poté se budeme detailněji věnovat perikopě o uzdravení neslyšícího muže obsažené v sedmé kapitole Markova evangelia.

2.2.1 Hluchota a němota ve vlastním smyslu v Písmu

Slova *hluchý* a *němý* ve smyslu lidského postižení se v Bibli poprvé objevují v Druhé knize Mojžíšově. Tato první zmínka je do určité míry klíčová pro správné pochopení pojetí fyzické hluchoty a němoty v Písmu. Ve čtvrté kapitole této knihy hovoří Bůh k Mojžíšovi z hořícího keře o jeho poslání k bratřím do Egypta. Mojžíš se však vzpouzí a nechce do Egypta odejít. Poukazuje přitom na nedostatek výmluvnosti. Na to mu Hospodin odpovídá: „Kdo dal člověku ústa? Kdo působí, že je člověk němý nebo hluchý, vidící nebo slepý? Zdali ne já, Hospodin?“ (Ex 4,11). Hospodin povzbuzuje Mojžíše, který se obával neobratnosti svého jazyka, a ukazuje mu, že on – *Ten, který je* – je Pánem nad každou schopností i neschopností, že zná jeho situaci a že skrze něj i přes všechny jeho slabosti vykoná své dílo záchrany. Bůh se tedy označuje za toho, kdo *působí* hluchotu i němotu, „kdo tvoří orgány vnímání

---

¹⁰⁰ Srov. NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 211 a 491.

a mluvení.¹⁰¹ Ten, kdo působí a tvoří, je však také Pánem, ví, proč dává nebo bere, zná nejhlubší smysl každého svého činu. Je Pánem, který má moc nade vším, co dělá – může tedy sluch nebo řeč vzít i navrátit.

Jak jsme se již v první kapitole zmínili, ve starověku neexistovala téměř žádná péče o neslyšící, natož snaha o jejich vzdělávání. Neslyšící byli ve společnosti znevýhodňováni a patrně často docházelo k jejich napadání a urážení. Proto jsou takto postižení lidé podle Lev 19,14 zahrnuti pod zvláštní ochranu Boží a je přísně zakázáno jim zlořečit. To se odráží také v knize Přísloví, kde se radí králi, aby otevřel ústa za němého a za právo všech postižených (Přís 31,8).

To, co Hospodin naznačil Mojžíšovi a co předpověděl prorok Izaiáš (Iz 35,1-6), se vrcholným způsobem naplnilo v Ježíši Kristu.¹⁰² Ten přišel, aby celou svou přítomností, tím, jak se projevoval slovy a skutky, znamením a zázraky, naplnil a dovršil zjevení a aby božským svědectvím potvrdil, že *Bůh je s námi*.¹⁰³ Když za ním Jan Křtitel poslal své učedníky s otázkou, zda je tím, který má přijít, odpověděl Ježíš poukazem na projevy příchodu Božího království: „Jděte, zvěstujte Janovi, co jste viděli a slyšeli: Slepí vidí, chromí chodí, malomocní jsou očišťováni, *hluší slyší*, mrtví vstávají, chudým se zvěstuje evangelium“ (Lk 7,22). V celém Ježíšově působení se ukazuje, že on, stejně jako Hospodin (Ex 4,11), má moc nad schopností slyšet i mluvit.¹⁰⁴

2.2.2 Interpretace perikopy o uzdravení neslyšícího (Mk 7,31-37)

V synoptických evangeliích se nachází šest zmínek o tom, že Ježíš uzdravoval hluché a němé. Podle některých perikop byl příčinou tohoto postižení zlý duch.¹⁰⁵ Některé úryvky průběh uzdravení přímo popisují. Příběhem, který se neslyšících zvláště dotýká a který je pro reflexi nad hluchotou v životě člověka stěžejní, je uzdravení neslyšícího popsané v sedmé kapitole Markova evangelia (Mk 7,31-

¹⁰¹ CLIFFORD, R. E., Exodus, in BROWN, R. E. (ed.), *The New Jerome Biblical Commentary*, s. 47.

¹⁰² Srov. HARRINGTON, D. J., The Gospel according to Mark, in BROWN, R. E. (ed.), *The new Jerome Biblical Commentary*, s. 612-613.

¹⁰³ Srov. DV 4.

¹⁰⁴ Srov. DONAHUE, J. R., HARRINGTON, D. J. (ed.), *Evangelium podle Marka*, s. 250-251.

¹⁰⁵ Výskyty zpráv o uzdravení z hluchoty a němoty v Novém Zákoně: Mt 15,30-31; Mk 7,32-37; uzdravení s vyhnáním zlého ducha: Mt 9,32n; 12,22 (v tomto případě se jednalo hluchoslepého); Mk 9,17-27; Lk 11,14.

37).¹⁰⁶ Různé výklady tohoto textu svým způsobem spoluurčovaly také pastorační přístup k neslyšícím v několika posledních staletích. Naším cílem není podat úplný výklad této perikopy ani podrobné zkoumání jejích jednotlivých interpretací. Povšimneme si pouze některých myšlenek, které se dotýkají našeho tématu a pokusíme se krátce ukázat, jak tento text interpretují autoři z řad Neslyšících. Jejich výklady krátce srovnáme s pohledem – jak by Neslyšící řekli – *slyšících komentářů*. V interpretacích Neslyšících se odrazí také problematika jednotlivých témat pastorační neslyšících, kterými se v této kapitole budeme později zabývat.

2.2.2.1 Uzdravení neslyšícího jako výzva pro celou církev i jednotlivé neslyšící

Marek uvozuje úryvek o uzdravení neslyšícího takto: „Tu k němu přivedou člověka hluchého a špatně mluvícího a prosí ho, aby na něj vložil ruku.“ Podle evangelia se tedy vlastně nejednalo o člověka *hluchoněmého*, jak se často uvádí v nadpisech k této perikopě, ale o *neslyšícího*, který dokázal částečně mluvit.¹⁰⁷ Tento neslyšící neznal Ježíšovu radostnou zvěst. Nerozuměl tomu, co bylo hlášáno. Žil navíc v pohanském kraji, kde se Ježíš tolik nezdržoval.¹⁰⁸ Podobně jako ochrnulý člověk v druhé kapitole Markova evangelia, který se kvůli svému postižení k Ježíšovi nemohl dostat vlastní silou, měl i tento neslyšící člověk určitou překážku (i když úplně jiného druhu než ochrnulý), která mu bránila v uzdravujícím setkání s Ježíšem. I neslyšícího proto museli přivést jiní.¹⁰⁹ Z tohoto textu v historii pramenila a stále pramení základní výzva pro pastorační neslyšících v církvi: nepřehlížet neslyšícího člověka jen proto, že není příliš vidět a *slyšet*, ale přivádět jej k Ježíši – On je ten, který jej osvobodí.

---

¹⁰⁶ Tento úryvek se velmi často objevuje v katechezích pro Neslyšící a odráží se v názvech jejich společenství (např. *Effeta – Středisko svatého Františka Saleského v Nitře*), v názvech konferencí zaměřených na pastorační neslyšících (např. Řím 2009: *Effatha! Neslyšící člověk v životě církve*). *Effatha: Otevři se!* je také mottem jediné univerzity pro neslyšící – Gallaudet University, o které jsme se zmiňovali v první kapitole.

¹⁰⁷ V souvislosti popisem neslyšícího muže a jeho schopnosti mluvit je v řečtině použito výrazu *μογιλάλος*, který vyjadřuje mluvení s obtížemi.

¹⁰⁸ Srov. HARRINGTON, D. J., The Gospel according to Mark, in BROWN, R. E. (ed.), *The new Jerome Biblical Commentary*, s. 612-613.

¹⁰⁹ Srov. ŠMEHILOVÁ A., List adresovaný konferencii biskupov Slovenska ako výstup z náboženského seminára, in *IV. Mezinárodní festival kultúry nepočujúcich sv. F. Saleského 23.-29. január 2006*, s. 186. Srov. též LIMBECK, M., *Evangelium sv. Marka*, s. 37.

Jak jsme již zmínili, bude pro nás velmi přínosné zaměřit se na to, jak tuto perikopu interpretují sami Neslyšící, které prvky příběhu akcentují a jak se stavějí k některým jiným výkladům. Jejich způsob nahlížení sebe samých, hluchoty, vztahu s Ježíšem a vztahu ke společnosti totiž implikuje podobu pastoračního přístupu, který vyžadují.

Tato perikopa byla pro neslyšící vždy velmi důležitou částí evangelia, protože se dotýkala přímo toho, co v životě sami prožívali. Povšimněme si alespoň některých motivů, které se u Neslyšících autorů objevují nejčastěji. Všechny výklady se dotýkají tři základních otázek, které z rozebírané perikopy Markova evangelia vyplývají: první se týká osoby neslyšícího, kterého Ježíš uzdravil, druhá způsobu komunikace, který Ježíš při setkání použil, a třetí významu Ježíšova uzdravujícího skutku. Odpovědi na tyto otázky neměly a ani nemají pouze akademický charakter. Vždy se konkrétním způsobem dotýkaly neslyšících lidí v jejich vztahu k Bohu. Toto propojení je plodem prolnutí Ježíšova života v evangeliu s životem konkrétního neslyšícího člověka. Otázky, kterými se neslyšící v osobní rovině k této perikopě vztahuje, bychom pak mohli formulovat následovně: 1. Kým jsem já ve vztahu k Ježíši? 2. Jak ke mně Ježíš „mluví“? 3. Co způsobí Ježíšův uzdravující zásah v mém životě? Pokusme se nyní na zmíněné otázky odpovědět. Nejprve se tedy zaměříme na osobu neslyšícího, kterého Ježíš uzdravil.

2.2.2.2 *Neslyšící a Ježíš*

Neslyšící autoři se striktně vymezují proti chápání neslyšícího člověka z evangelia jen jako pouhého odosobněného *objektu, který potřebuje uzdravení*. Podle Hannah Lewis¹¹⁰, Neslyšící autorky, byl tento způsob výkladu pro neslyšící spíše skličujícím než osvobozujícím. Vymezuje se proti interpretaci, která říká, že hluchota je v Novém zákoně pouhým prostředkem k předvedení Ježíšovy schopnosti činit zázraky – vykonat věci, které jsou pro lidi nemožné.¹¹¹ Proti tomuto pohledu Neslyšící ve svých výkladech naopak zdůrazňují, že Ježíš přistupuje ke každému osobně. Peter McDonough říká: „Vždy jsem zaujat skutečností, že Ježíš vzal neslyšícího stranou do soukromí, pryč od zástupu. Neslyšící si uvědomil, že jej Ježíš

---

¹¹⁰ Srov. LEWIS, H., *Deaf Liberation Theology*, s. 145.

¹¹¹ Srov. tamtéž.

považoval za hodna pozornosti a že se k němu choval lidsky.“¹¹² Ježíšovo gesto odvedení neslyšícího stranou je momentem, který Neslyšící autoři zvláště vyzdvihují. Zračí se v něm Ježíšův zájem o člověka jako o osobu, ne o pouhou nemoc či dokonce objekt, na kterém chce demonstrovat svou moc. Tento výklad pak v osobní rovině ukazuje Ježíše jako toho, který se s každým neslyšícím člověkem touží setkat „tváří v tvář“ a který se na něj dívá ne jako na „případ k uzdravení“, ale jako na *osobu*, která potřebuje uzdravení v mnoha rovinách svého života a která po Ježíši v hloubi srdce touží.¹¹³

2.2.2.3 Způsob Ježíšovy komunikace s neslyšícím

Druhá otázka výkladu této perikopy se dotýká způsobu Ježíšovy komunikace s neslyšícím. Už jsme si všimli faktu, že Ježíš odvedl neslyšícího muže stranou od zástupu. Podle evangelia mu pak „vlozil prsty do uší, dotkl se slinou jeho jazyka, vzhledl k nebi, povzdechl a řekl: ‚Effatha‘, což znamená ‚otevři se!‘“ (Mk 7,33). Neslyšící komentátoři kladou velký důraz na způsob, jakým Ježíš s neslyšícím komunikuje: vkládá mu prsty do uší a dotýká se slinou jeho jazyka. Někteří kvůli tomu dokonce považovali Ježíše za prvního učitele neslyšících, který používal znaky.¹¹⁴ Většina komentátorů se shoduje alespoň na tom, že Ježíš ve své komunikaci s neslyšícím použil srozumitelných gest, aby vyjádřil, co hodlá učinit.

Ježíš se tedy na konkrétního neslyšícího člověka obrací srozumitelnou formou. Touží s ním vejít do láskyplného, uzdravujícího vztahu. V evangeliu se uzdravení odehraje poté, co Ježíš zvolá „effatha“. Interpretace tohoto slova v souvislosti s Ježíšovým uzdravujícím činem v klasických komentářích se v některých aspektech značně odlišují od výkladů, které prezentují Neslyšící autoři. Obě strany přikládají mocnému slovu „effatha“ vycházejícímu z Ježíšových úst velký význam. Odborníci se shodují na tom, že se jedná o určitou podobu imperativu aramejského slovesa

---

¹¹² MCDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 12, dostupné na: <<http://icfdeafservice.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

¹¹³ Srov. LEWIS, H., *Deaf Liberation Theology*, s. 146.

¹¹⁴ Takto se o Ježíši vyslovoval např. kazatel George Downing. Jiní komentátoři však proti tomu namítali, že mezi gesty, která Ježíš použil, a skutečným znakovým jazykem, jak jej dnes chápeme, je obrovský rozdíl. Neslyšící nejsou povoláni k příliš zjednodušenému poznání Ježíšova učení, které by nevedlo k proměně života. Srov. tamtéž.

petach, které znamená *otevřít*.¹¹⁵ Sám evangelista připojuje tento překlad: „otevři se!“. Klasické („slyšící“) komentáře vesměs poukazují na skutečnost, že výsledkem Ježíšova jednání bylo fyzické uzdravení. Evangelista říká, že se neslyšícímu otevřel sluch, uvolnilo se pouto jeho jazyka a mluvil správně. Z toho můžeme usuzovat, že uzdravený nejen *slyšel zvuky*, ale také jim *rozuměl*. Byl tedy schopen slyšenou řeč chápat. To se naznačuje také v tvrzení, že oproti původnímu stavu, kdy mluvil *špatně*, mluvil nyní *správně*.¹¹⁶ Neslyšící autoři však s tímto názorem příliš nesouhlasí. Někteří odsouvají význam fyzického uzdravení na druhou kolej, jiní jej otevřeně popírají. Vše vychází z rozdílného způsobu chápání hluchoty. Neslyšící ji totiž narozdíl od slyšících většinou nepřijímají jako postižení. Stává se pro ně spíše kontextem, ve kterém uchopují svět a ve kterém prožívají svou víru.¹¹⁷ Fyzické uzdravení pro ně proto není důležité. Většina Neslyšících po něm, jak později ukážeme, ani netouží. Naproti tomu jak ve výkladu Ježíšova uzdravujícího činu, tak v osobním vztahu s Bohem zdůrazňují potřebu uzdravení v rovině duševní a emocionální.

2.2.2.4 Význam Ježíšova uzdravujícího skutku

Právě nastíněná problematika nás tak posouvá ke třetí dvojici otázek, která hledá odpověď na to, co vlastně ono uzdravení znamenalo a jaké může být Ježíšovo uzdravující jednání v životech neslyšících dnes. Peter McDonough zdůrazňuje, že slovo *effatha* znamená „otevři se“ – ne „slyš a mluv“. Stěžejní je podle něj význam vnitřní proměny člověka. Říká, že tato perikopa o uzdravení není pouze příběhem o obnovení sluchu, ale také o obnovení práv a hodnoty neslyšícího člověka; je to příběh o jeho znovupřivedení do společenství, které jej odvrhlo; příběh o takové proměně tohoto společenství, která mu umožní neslyšícího přijmout a chovat se k němu opravdu jako k člověku.¹¹⁸ Podobně vykládá tuto perikopu Hannah Lewis. Poukazuje při tom na zkušenost neslyšících s vylučováním ze společnosti, které často vedlo ke zraněním v oblasti emocionality a k zakoušení pocitu nepřijetí. Lewis říká:

---

¹¹⁵ Srov. DONAHUE, J. R., HARRINGTON, D. J. (ed.), *Evangelium Podle Marka*, s. 250-251.

¹¹⁶ Srov. tamtéž.

¹¹⁷ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 325-329.

¹¹⁸ Srov. MCDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 11, dostupné na: <<http://icfdeaf.service.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

„Ježíš však k němu přichází, bere jej stranou, dotýká se jeho uší a úst jako by říkal: „Já vím, že mě neslyšíš a že nemůžeš mluvit, ale to nevadí; tvá mysl a tvé srdce se mi můžou otevřít, pokud budeš chtít.““¹¹⁹ Tento Ježíšův zájem osvobozuje neslyšícího od jeho zranění, která mu bránila ve snaze poznat Ježíšovo učení, a naplňuje jej láskou, která plyne z pocitu přijetí pramenícího ze setkání s Ježíšem.

V takovém pojetí Ježíšova uzdravujícího skutku se odráží pohled zmíněných autorů na působení Ježíše v životech dnešních neslyšících. Jak jsme již naznačili, ti, kteří přijali svou hluchotu a chápou ji spíše jako prvek své jedinečnosti než jako postižení, nechtějí být – jak by možná většina slyšících předpokládala – uzdraveni v tom smyslu, že by nabyli sluch. McDonough to vyjádřil následovně:

I když zemřu, zůstanu stále neslyšící osobou, která však bude přirozeně v nebeské komunikaci dokonalá. [...] Má hluchota mi nebude vzata. Formovala můj život a učinila mne Petrem – tak, jak mě lidé znají. Má hluchota mne zvláštním způsobem ovlivnila. [...] Je nemyslitelné, že by Ježíš vymazal jeho [neslyšícího z evangelia] osobitost a charakter a změnil jej z úplně hluchého člověka, který nikdy neslyšel žádný zvuk v slyšící osobu s jasnou řečí.¹²⁰

Thomas Coughlin, neslyšící kněz působící v Kalifornii, poukazuje ještě na jiný rozměr uzdravení neslyšícího muže. Podobně jako jiní Neslyšící autoři zdůrazňuje i on význam Ježíšova zvolání: „*effatha*“. Chápe jej však jinak než ostatní. *Effatha* pro něj znamená výzvu k „otevření se“ hlásání Ježíše jako Syna Božího. Podle Coughlina není výzva *effathy* ničím jiným než skrytou zprávou od Boha, určenou neslyšícím lidem, aby se odhodlali hlásat evangelium navzdory svému handicapu hluchoty a vady řeči. *Effatha* se stala „úrodným polem pro rozvoj pastorační služby neslyšících“.¹²¹ *Příkaz effathy* – otevření se – je pozvánkou pro všechny neslyšící k tomu, aby na sebe vzali odpovědnost přinášet Krista a jeho věčnou pravdu ke svým vlastním lidem, se kterými sdílejí podobné potíže.¹²²

Výzvy v oblasti pastorační služby neslyšících spjaté se úryvkem Markova evangelia o uzdravení neslyšícího bychom mohli shrnout následovně: 1. Ježíš přistupoval k neslyšícímu v první řadě jako k člověku a toužil se s ním setkat tváří v tvář. Po jeho

¹¹⁹ LEWIS, H., *Deaf Liberation Theology*, s. 148.

¹²⁰ MCDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 11, dostupné na: <<http://icfdeafservice.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

¹²¹ COUGHLIN, T., *Ephphatha: a Challenge for Deaf People's Responsibility for Deaf Ministry*, s. 13, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

¹²² Srov. tamtéž.

vzoru máme i my přijímat neslyšící s úctou a respektem především jako bratry a sestry, kteří čekají na poznání Ježíšovy radostné zvěsti. 2. Ježíš použil takový způsob komunikace, který byl neslyšícímu blízký. Nejvlastnějším způsobem komunikace neslyšících je znakový jazyk. Proto mají neslyšící právo, aby jim bylo evangelium zvěstováno prostřednictvím znakového jazyka. 3. Ježíš neslyšícího uzdravil, takže slyšel a mluvil správně. Tím, kdo uzdravuje, nejsme my, ale Kristus. Naším primárním úkolem tedy není uzdravovat neslyšící, ale přivádět je ke Kristu. Uzdravit může pouze On, a to tak, jak On chce. Neslyšící, kteří se považují za kulturní menšinu, netouží po fyzickém uzdravení. Ozývá se v nich spíše silná touha po uzdravení duševních a emocionálních zranění způsobených snižováním jejich důstojnosti, jejich přehlížením, opomíjením a nerozvíjením darů, které mohou nabídnout církvi.

2.3 Neslyšící lidé na okraji „slyšící církve“

V interpretacích perikopy o uzdravení neslyšícího, na které jsme se zaměřili v předchozí podkapitole, se odrážel způsob, jakým Neslyšící vnímají hluchotu, postižení, znakový jazyk i svůj vztah s Ježíšem a bližními. Částečně jsme se tak dotkli zásadních aspektů pastorace neslyšících. Zároveň jsme tak představili základní důrazy, které je třeba v pastoraci neslyšících zohlednit. Nyní se jimi budeme zabývat podrobněji.

První téma, jehož analýza je podle Broesterhuizena pro pastoraci neslyšících nezbytná, se dotýká jejího negativního aspektu. Jedná se o okrajovou pozici neslyšících ve většinové „slyšící církvi“. Toto vylučování neslyšících bylo způsobeno více faktory, kterých si nyní povšimneme.

2.3.1 Postavení neslyšících v církvi v průběhu historie

Problematiky vztahu neslyšících a církve jsme se dotkli již v první kapitole, kde jsme se zabývali dějinným vývojem vzdělávání a výchovy neslyšících, ale také postavením neslyšících ve společnosti a v církvi. Již od prvních staletí existence církve byli ti neslyšící, kteří dokázali prostřednictvím jasných znaků deklarovat,

že rozumí významu svátostí, připouštění k jejich přijímání.¹²³ Prakticky se to však týkalo jen malé skupiny neslyšících. V dobách, kdy se většině dětí nedostávalo vzdělání, byly neslyšící děti připraveny o poznání obsahu víry a nebyly proto ani připuštěny k přijímání svátostí.¹²⁴ K rozvoji vzdělávání neslyšících přispěly rozhodující měrou pastorační motivy, které podněcovaly k hledání a zdokonalování prostředků, pomocí kterých by mohli neslyšící poklad víry a učení církve poznat. Přestože vzdělání učinilo víru pro neslyšící mnohem přístupnější, nepřinášelo vždy v oblasti pastorační očekávané ovoce. Spousta kněží, řeholníků a řeholnic „vložit do své práce velkou snahu a lásku. [...] Přesto jsou však výsledky mnohem zjevnější v oblasti studijního rozvoje neslyšících než v jejich zapojení do náboženského života.“¹²⁵

2.3.2 Příčiny vylučování neslyšících v církvi

Přes velkou snahu, kterou vyvinuli kaplani pro neslyšící, se velká část neslyšících cítila vylučována nebo podceňována. Pokusíme se nyní nastínit hlavní příčiny a projevy tohoto často nevědomého útlaku za strany církve a neschopnosti jejich slyšících členů přijímat neslyšící jako bratry a sestry, kteří mají právo na plnou účast ve společenství víry. Řešením problémů, které nyní nastíníme, se budeme zabývat v dalších podkapitolách.

Způsob, jakým církev prezentovala radostnou zvěst, byl často příliš kontaminován „slyšícím“¹²⁶ pohledem na svět. Jak říká McDonough, „kvůli

---

¹²³ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 307. Poprvé se o této praxi zmiňuje první oranžský koncil v roce 441 po Kr. V současném Kodexu kanonického práva můžeme nalézt explicitní zmínku možnosti vyjádření manželského souhlasu prostřednictvím znaků: „Snoubenci vyjadřují manželský souhlas slovy; jestliže nemohou mluvit, rovnocennými znameními.“ Kán. 1104 § 2 CIC.

¹²⁴ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 307. V první kapitole jsme se zmínili o práci křesťanů s neslyšícími ještě před rozvinutím jejich systematického vzdělávání. Není tedy pravdou, že by se církev do té doby o neslyšící vůbec nezajímala. Toto tvrzení může být také podloženo výsledky zkoumání moderních znakových jazyků, které obsahují zbytky znaků používaných mnichy v řádech, kde bylo zachováno povinné mlčení. V těchto kláštřích docházelo ke vzdělávání jednotlivých neslyšících. Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 307.

¹²⁵ BROESTERHUIZEN, M., Pastoral ministry with the Deaf, s. 3, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

¹²⁶ V literatuře týkající se problematiky Neslyšících v církvi se můžeme poměrně často setkat se spojeními „slyšící církev“, „slyšící (pohled na) svět“ nebo „slyšící kultura“. Všechna tato označení vyjadřují pozici slyšících lidí ve vztahu k pozici a postojům Neslyšících.

neinformovanosti, utlačování a diskriminaci se s neslyšícími zacházelo spíše jako s objekty charity než jako s občany, kteří se plně účastní na dění v církvi a ve společnosti. Byli často opomíjeni a přehlíženi.¹²⁷ Církev a víra byly příliš vzdálené světu, ve kterém neslyšící žili. Jazyk, symboly a kulturní pozadí biblických příběhů a křesťanské tradice jsou často kultuře Neslyšících cizí. Pro neslyšící je proto velmi obtížné spojovat je se svou vlastní životní zkušeností.

Biblické příběhy jsou psány z perspektivy slyšících a jsou přizpůsobeny slyšícím adresátům. Odráží se v nich kulturní pozadí jejich vzniku a podoby prostředí, ve kterém žili jejich pisatelé. V mnoha aspektech, jako například v pohledu na postižení, v postoji k lidem s handicapem nebo v užívání mnohých přirovnání, metafor a symbolů, se odráží kulturní pozadí vlastní většinové slyšící společnosti. Tyto postoje a způsoby myšlení a vyjadřování jsou kultuře slyšících velmi vzdálené. Cizost, kterou ve vztahu k Bibli pociťují neslyšící, je tedy dána nejen obsahem, ale také způsobem podání. Zatímco pro slyšící jsou symboly a přirovnání v katechezích obohacím, pro neslyšící jsou překážkou v jasném porozumění. K pochopení každého konkrétního symbolu je třeba podrobného vysvětlení. „Orientace na užívání symbolů a slovních abstrakcí je dokonce i pro ty neslyšící, kteří vyrostli v katolickém prostředí něčím exotickým, něčím, na čem nejsou schopni plně participovat.“¹²⁸ Pro ty, kteří se s tímto prostředím příliš neselekávali, jsou pak křesťanské tradice a biblické příběhy natolik plné „slyšícího pohledu na svět“, že se pro ně mohou jen velmi obtížně stát základem osobní víry.¹²⁹

Podobný problém můžeme spatřit ve vztahu neslyšících k podobě dnešní liturgie. „Liturgie zbavená vizuálních symbolů je pro neslyšící vzdálená, statická a jako bez života, protože postrádá pohyb. [...] Taková liturgie není pro neslyšící místem, ve kterém mohou vstoupit do dialogu s Bohem a bližními.“¹³⁰ Tento problém sahá hlouběji, než se na první pohled zdá. Nejedná se čistě o potíž se zapojením do liturgie, která je pro slyšící naprosto přirozená. Velmi problematičtější je také

---

¹²⁷ MCDONOUGH, P., Ministry amongst Deaf people, s. 36, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

¹²⁸ BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 309.

¹²⁹ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Deaf People: Community and World View, *Gregorianum*, č. 3/2009, s. 490.

¹³⁰ BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 309.

integrace neslyšících do církevního společenství tvořeného obvykle výhradně slyšícími lidmi.¹³¹

Dalším faktorem, který přispěl k odsunutí neslyšících na (v horším případě i za) okraj církve, bylo přílišné zaměření západní křesťanské tradice na mluvené slovo. Broesterhuizen proto po vzoru Neslyšícího autora Baumana označuje západní kulturu za *fonocentrickou*.¹³² Ani náboženská formace, které se neslyšícím dostávalo, se často nedokázala odpoutat od přílišné závislosti na mluveném slově. *Fonocentrismem* poznamenaná povaha formace pak významným způsobem ovlivnila pohled neslyšících na církev a jejich vztah k Bohu. Pro mnoho neslyšících se Bůh stal *Bohem slyšícím* a to v naprosto jiném významu než by měl *Bůh naslouchající*.

Zdá se, že používání jazyka slyšících lidí v sobě implikuje, že je Bůh slyšící: modlitba je *mluvením* s Bohem a Bůh naše prosby *slyší*. Používání mluveného jazyka nebo jeho tlumočení do znakované řeči při liturgii nebo při vysluhování svátostí v sobě obsahuje skrytou zprávu o tom, že Božím „oficiálním jazykem“ je jazyk mluvený.¹³³

Broesterhuizen dodává, že tento obraz slyšícího Boha má pro neslyšící hluboký emocionální význam, který může mít ničivé následky v oblasti spirituálního rozvoje. Výsledky studie spirituality neslyšících křesťanů prokázaly, že jedním z rozhodujících faktorů, které mají vliv na utváření obrazu Boha u neslyšících, je podoba komunikace v jejich původní rodině.¹³⁴ Vztah s vlastním otcem, který bývá v případě neslyšících dětí poměrně často narušený v rovině komunikace a následně také v rovině emocionální, má závažný dopad na obraz Boha jakožto Otce: Bůh je důležitý, ale vzdálený. Bůh neodkáže komunikovat.¹³⁵ Zkušenost s Bohem je proto pro mnohé pocitem osamocení, izolace a odstupu. Na to ukazuje také podoba znaku pro Boha v mnoha znakových jazycích, která v sobě nese zřetelnou konotaci velké vzdálenosti. „Bůh je Bohem vzdáleným, který patrně nerozumí znakovému jazyku,

---

¹³¹ Podobná situace se často objevuje v řeholních komunitách. Hluchota některého z členů společenství vede často nevyhnutelně k určité formě izolace. Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 309.

¹³² Bauman přebírá tento pojem od Derridy, ale dává mu poněkud jiný význam. Definuje jej jako nadhodnocování mluveného jazyka. Srov. BROESTERHUIZEN, M., *Where language fails* [online], s. 6, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Where%20Language%20Fails.pdf>>.

¹³³ Tamtéž, s. 7.

¹³⁴ Tuto studii provedl formou rozhovorů National Catholic Office of the Deaf in the United States. Srov. BROESTERHUIZEN, M., *Where language fails* [online], s. 8, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Where%20Language%20Fails.pdf>>.

¹³⁵ Srov. tamtéž, s. 9.

kteřý není schopen rozdělit svou pozornost na všechny lidi na zemi nemluvě o tom, že by se mohl zabývat neslyšícími.¹³⁶

Podobně tomu může být u církve jakožto „rodiny dětí Božích“. Již jsme se zmínili o tom, že naprostá většina neslyšících dětí pochází z rodin, v kterých jsou všichni ostatní členové slyšící. Kvůli komunikační bariéře se může stát rodina pro některé spíše synonymem samoty a opuštěnosti než láskyplného přijetí.¹³⁷

Církev je vlastním místem Boží přítomnosti, ale zároveň také místem, kde jako Neslyšící nejste schopni sledovat, co že se to vlastně děje; místem, kde si můžete pouze číst v brožurce, co jiní lidé říkají, nebo kde v tom nejlepším případě překladatel do znakového jazyka naznačuje, co se právě děje za hranicí vašich smyslů. [...] V pohledu mnoha Neslyšících je církev a víra něčím pouze pro slyšící, církev pro ně mluví cizím, zvláštním jazykem. Církev je slyšící církví, která není schopná vstoupit do skutečného vztahu s Neslyšícími lidmi a setkat se s nimi v kontextu jejich vlastního života.¹³⁸

Shrňme tedy základní příčiny, které vedly k odsunování neslyšících na (za) okraj církve: Komunikační bariéra, kterou kaplani pro neslyšící nedokázali překlenout, nesrozumitelnost biblického způsobu vyprávění plného přirovnání, symbolů a metafor, kterou církev nedokázala kompenzovat přijatelným způsobem hlásání, odtažitost statické liturgie s velmi potlačeným vizuálním rozměrem, nedostatečná reflexe rozdílnosti slyšícího a Neslyšícího pohledu na svět stejně jako odlišnosti kultur, podcenění významu komunikace v rodině pro utváření pohledu na Boha a na církev.

Je úkolem církve hledat řešení zmíněných problémů a snažit se o takovou proměnu, která by z jejího společenství vytvořila místo Boží přítomnosti a bratrské lásky i pro neslyšící. Profesor dogmatiky na univerzitě v Lovani Jacques Haers v této souvislosti upozorňuje, že vylučování neslyšících se nedotýká jen jich samotných. Podle něj toto vylučování zasahuje soudržnost společenství celé církve, naši schopnost milovat a přijímat odpovědnost za druhé. Vylučování kterékoli skupiny z *katolické* církve je v určitém smyslu také vylučováním sebe sama.¹³⁹

---

¹³⁶ BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 310.

¹³⁷ BROESTERHUIZEN, M., *Where language fails* [online], s. 10, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Where%20Language%20Fails.pdf>>.

¹³⁸ BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 310.

¹³⁹ Srov. HAERS, J., Whose Creativity is it Anyway? Reflections from a Liberation Theological Perspective, s. 55-56, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online],

McDonough propojuje tuto situaci s událostí prvního kázání apoštolů po naplnění Duchem svatým, kterému naslouchalo množství zbožných židů ze všech národů na světě, a klade palčivou otázku:

Byli ohromeni a divili se: ‚Všichni je slyšíme mluvit v našich jazycích o velikých skutečích Božích!‘ (Sk 2,7.11). Tito návštěvníci zakusili zázrak letnic před dvěma tisíci lety. Můžeme však říci, že se této zkušenosti letnic dostalo i Neslyšícím?¹⁴⁰

2.4 Hluchota: postižení, nebo pozitivní způsob odlišení?

Konkrétní podoba pastorační práce neslyšících je velmi úzce spjata celkovým chápáním hluchoty. V souvislosti s výkladem perikopy o uzdravení neslyšícího jsme ukázali, že neslyšící nechápu svou hluchotu jako postižení, ale spíše jako kontext celého jejich života včetně jeho duchovního rozměru. Podívejme se nyní, jak se k této otázce staví katolická církev. V úvodu k doporučením, která vydala *Papežská rada pro pastorační zdravotníků* na závěr konference o neslyšících lidech v životě církve konané v Říme v roce 2009, nacházíme toto základní stanovisko: „V oblasti víry a praktikování náboženství by se mělo k hendikepu v oblasti sluchu, který je čistě smyslový, bezpodmínečně přistupovat odděleně od ostatních fyzických postižení.“¹⁴¹ Označení neslyšících za *postižené* není jen nálepkou, která de facto nic neznamena. Způsob, jakým o neslyšících mluvíme, ovlivňuje také postoj, který k nim zaujímáme. A právě tento postoj je pro podobu pastorační práce neslyšících naprosto klíčový. Proto se nyní zamyslíme nad významem *postižení* ve spojení se ztrátou sluchu. Budeme hledat odpověď na to, jaké významy může pojem *postižení* nést, který z těchto významů je nejběžněji přijímán v církvi a který z nich nejvíce odpovídá tomu, jak na sebe pohlížejí sami neslyšící.

---

dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

¹⁴⁰ MCDONOUGH, P., Ministry amongst Deaf people, s. 35, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

¹⁴¹ PAPEŽSKÁ RADA PRO PASTORACI ZDRAVOTNÍKŮ, *Final Recommendations* [online], dostupné na: <<http://www.icfdeafservice.org/documents/Raccomandazioni%20finali---eng.pdf>>.

2.4.1 Modely přístupu ke skutečnosti postižení

Broesterhuizen si všímá tří modelů, které popisují postižení velmi rozdílným způsobem. Prvním z nich je *model morální*. Tento model připisuje příčinu vad a postižení Bohu. Postižení musí být urovnáno Boží dobrotou a spravedlností. Kontrola nad postižením proto podle tohoto modelu spočívá v náboženských rituálech. Druhým modelem je *model medicínský*, který spatřuje původ postižení v biologii jednotlivce. Podle tohoto modelu je třeba identifikovat biologické procesy, které k postižení vedou a najít způsob, jakým by mohly být změněny, aby bylo postižení odstraněno. Posledním modelem je *model kulturní*. Kulturní model považuje postižení za důsledek určitou kulturou vytvářených hodnot a ideologií, které se týkají rozdílů mezi lidmi. Jsou to právě tyto hodnoty a ideologie, které činí bytí osoby normálním nebo zvláštním. *Postižení* je tedy jakousi nálepkou označující ty odlišné lidi, kteří podle kulturou vytvořených měřítek nesplňují kritéria normality. Na rozdíl od předchozích dvou modelů, vidí tento třetí model řešení ve změně kulturních hodnot, které mají negativní vliv na sociální rozvoj jedinců označovaných za postižené. Tyto hodnoty mají být nahrazeny takovými alternativními sociálními, politickými a spirituálními hodnotami, které poskytují více možností pro rozvoj identity a sociální emancipaci těch, kdo jsou odlišní.¹⁴²

Podle Broesterhuizeny přistupuje většina slyšících lidí k hluchotě jako k určité poruše a to z perspektivy morálního a medicínského modelu. Tento pohled se v různé intenzitě objevuje od doby osvícenství, kdy začal být člověk stále více posuzován v termínech „normality“ a „abnormality“. „Abnormální“ značilo, že osoby nebyly tím, čím by měly být, a že by měly být přivedeny zpět k normalitě prostřednictvím výchovy a morální terapie.¹⁴³ Nemoci a vady jsou v morálně medicínském modelu viděny jako znamení lidské porušenosti, popřípadě jako následky prvotního hříchu. Z tohoto pojetí také vyplývá, že hluchota musí být jako ostatní vady zákonitě zdrojem neštěstí a hanby. Podle morálně medicínského modelu slyšících je hluchota „formou

¹⁴² Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 310-311.

¹⁴³ BROESTERHUIZEN, M., *A liberating approach of human contingency* [online], s. 3, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/LIBERATING%20APPROACH.pdf>>.

Broesterhuizen na stejném místě také ukazuje, jak se toto pojetí proměnilo s příchodem evoluční teorie: „S rozšířením evoluční teorie, byly abnormalita a odlišnost stále více popisovány v pojmech nadřazenosti a podřazenosti. Lidé, kteří byli fyzicky, smyslově nebo psychicky nekonvenční, byli považováni za pozůstatky nižších stádií evoluce a za hrozbu pro neporušenost lidské rasy.“

zmrzačené a nespasené lidské existence, postižením, překážkou na cestě vstříc plné seberealizaci a štěstí. Odstranění následků této nepřízně – nakolik je to jen možné – je povinností lidské společnosti. Hluchota je nehodnota a invalidita“.¹⁴⁴

Neslyšící vidí hluchotu v mnohém jinak. Této skutečnosti jsme se dotkli již vícekrát. Neslyšící samozřejmě zakoušejí následky hluchoty jako určitá omezení, která s sebou přinášejí také utrpení. Na rozdíl od pohledu slyšících, charakterizovaného nejčastěji morálně medicínským modelem, však neslyšící nehovoří o hluchotě jako o vlastní příčině utrpení. Většina neslyšících považuje za hlavní zdroj utrpení právě negativní přístup slyšících k hluchotě, který je často spojen s přehlížením a vylučováním neslyšících ze společnosti.¹⁴⁵ Příčina utrpení nespočívá v rozdílech mezi lidmi, ale v kulturních předsudcích, které tyto individuální rozdíly spojují s dobrem a zlem, nadřazeností a ponížením. Jsou-li neslyšící mezi svými, kritéria normality vytvořená většinovou slyšící společností ztrácejí význam, komunikační bariéra mizí a ztráta sluchu se stává naprosto vedlejším aspektem života.

2.4.2 Zkušenost osobního osvobození

U Neslyšících autorů se často můžeme setkat a častými odkazy na zkušenost vlastního osvobození. Pozitivní přístup neslyšících k jejich vlastní hluchotě je touto zkušeností do určité míry podmíněn. Zkušenost osvobození je vždy osobní, a proto ji nelze jednoduše zobecnit. Týká se především těch, kteří byli natolik ovlivněni přístupem slyšících, že sebe samé, svůj jazyk i kulturu považovali za méněcenné. Jako příklad můžeme uvést, jak své osvobození prožil Peter McDonough. Zdrojem osvobození se tomuto Neslyšícímu knězi stala reflexe nad svou vlastní identitou – identitou Neslyšící osoby povoláné Bohem. Jeho zkušenost se promítla do osobního života v přirozené i nadpřirozené rovině. Uvědomil si hodnotu své vlastní osoby, svého jazyka i kultury s jejím vlastním souborem hodnot. Přijal svou hluchotu. Zároveň pochopil, že je také dítětem Božím. Novým způsobem přijal i své kněžství. Rozpoznal, že změny, které se odehrály v jeho životě, budou mít dopad i na jeho

---

¹⁴⁴ BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 311-312.

¹⁴⁵ Srov. tamtéž, s. 312.

reflexi víry. Jejím východiskem se mu stala jeho konkrétní životní situace, kterou do velké míry určovala právě jeho hluchota.¹⁴⁶

Neslyšící, kteří zakusili osvobození, přijímají svou hluchotu pozitivním způsobem, vidí ji jako Bohem chtěnou. Hluchota je pro ně jednou z variant normálního života. Plodem zkušenosti osvobození je přijetí hluchoty jako *darů od Boha*. Neslyšící autoři odhalují obdarování spojená s hluchotou v mnoha rovinách svého života. Elizabeth von Trapp Walker hovoří o zvláštní citlivosti neslyšících pro vnímání radostí a bolestí druhých lidí. Veronica Franken poukazuje na velmi silný smysl pro vztah, ve kterém se spojení lidí stává zdrojem zkušenosti s Bohem.¹⁴⁷ McDonough oceňuje bohatost kultury Neslyšících s jejím smyslem pro konkrétnost a inkarnační víru. Neslyšící věřící se podle něj mohou stát zdrojem velkého obohacení pro celou církev. Mohou ji učit lepší schopnosti zacházení s rozdílností, citu pro kvalitu vztahu nebo smyslu pro opravdové praktické prožívání křesťanské víry.¹⁴⁸ Myšlenky spojené s chápáním hluchoty jako obdarování jsou zároveň také povoláním neslyšících hlásat tuto osvobozující radostnou zvěst ostatním.

2.4.3 Vzájemný vztah morálně medicínského modelu a okrajového postavení neslyšících ve slyšící církvi

Mnoho příčin okrajového postavení neslyšících v církvi, které jsme jmenovali v předešlé podkapitole, bychom mohli shrnout v pojmech morálně medicínského modelu postižení. Broesterhuizen jej považuje za velký problém dnešní pastorace neslyšících. Podle něj je

tento hluboce zakořeněný morálně medicínský pohled na skutečnost postižení hlavní překážkou aktivní účasti Neslyšících lidí na životě církve. [...] Církev, která v eucharistii oslavuje Postiženého Boha¹⁴⁹, by měla být tímto způsobem znamením pro svět.¹⁵⁰

---

¹⁴⁶ Srov. McDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 4, dostupné na: <<http://icfdeaf.service.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

¹⁴⁷ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 314.

¹⁴⁸ Srov. tamtéž.

¹⁴⁹ Tématika Postiženého Boha (Disabled God) se v pracích prof. Broesterhuizeny objevuje poměrně často. Představa Ježíše, který se naprosto vydal, byl zmrzačen, v jistém smyslu slova „postižený“ a jehož zmrtvýchvstalé tělo neslo stále známky zranění, je velmi silným obrazem v reflexi nad statutem postižených a nad otázkou kritérií hodnoty lidského života. Broesterhuizen přebírá obraz Postiženého Boha z knihy N. L. Eieslanda *The Disabled God: toward a liberatory theology of disability*.

¹⁵⁰ Broesterhuizen, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 315.

Také Ian Robertson ve své studii ukazuje, že napětí mezi schopností a neschopností (ve smyslu postižení)¹⁵¹ je skutečností, která se pastorační neslyšících dotýká ve velké míře. Přestože je zde stále velký počet těch, kteří zastávají názor, že neslyšící lidé jsou postižení a vyžadují tudíž určitou „nápravu“, sami neslyšící na sebe z velké části pohlížejí jinak. Ti, kdo se podílejí na pastorační neslyšících, proto musí tento jejich pohled reflektovat,¹⁵² přistupovat k hluchotě v kontextu kulturního modelu postižení, jak jsme jej představili výše.

V souvislosti s okrajovým postavením neslyšících v slyšící církvi, se můžeme ptát, kdo potřebuje uzdravení z hluchoty více: zda neslyšící lidé, nebo slyšící církvev, která byla často hluchá k volání neslyšících. Znovu se tak dostáváme k myšlence Petera McDonougha, který hovoří o uzdravení neslyšícího z Markova evangelia jako o příběhu *proměny společenství*. Zmíněnou perikopu můžeme po jeho vzoru chápat také jako výzvu pro církvev, aby přijímala neslyšící i s jejich odlišností, která pro ni není hrozbou, ale obohacením.¹⁵³ Kvalita společenství církvev se ukazuje v jeho schopnosti otevřít dveře každému člověku. „Čím více se společenství stane domovem pro všechny lidi, navzdory všem aspektům jejich lidské křehkosti, tím lépe bude zjevovat obraz nekonečného Boha.“¹⁵⁴

2.5 Role neslyšících laiků v budování církve jako společenství

V období kolem Druhého vatikánského koncilu a zejména po něm došlo na poli pastorační neslyšících k postupným změnám, které zásadním způsobem ovlivnily její podobu. Hlavní příčinami těchto posunů byla realizace koncilních myšlenek ve společenstvích neslyšících podporovaná rostoucím respektem společnosti

---

¹⁵¹ Robertson v originálu na tomto místě hovoří o „ability versus disability“, což doslova znamená schopnost proti neschopnosti. Termín disability ovšem v angličtině nese také význam „postižení“, který se při překladu do češtiny vytrácí.

¹⁵² Srov. ROBERTSON, I., *Ephphata: Be Opened. The Sacred Narratives of Deaf People: Cross Cultural Opportunities in Religious Education and Praxis* [online], s. 3, dostupné na: <<http://www.religiouseducation.net/Resources/Proceedings/24IRobertsonREAPRESENTATION.pdf>>.

¹⁵³ Srov. MCDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 11-12, dostupné na: <<http://icfdeafservice.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

¹⁵⁴ BROESTERHUIZEN, M., *A liberating approach of human contingency* [online], s. 11, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/LIBERATING%20APPROACH.pdf>>.

k Neslyšícím jako k jazykové a kulturní minoritě. Jako velmi podstatné se pro pastorační neslyšících ukázalo nové zdůraznění role laiků v církvi. Právě rostoucí význam laiků uvnitř církevního společenství neslyšících se stal jedním z faktorů, které nejvýznamnějším způsobem ovlivnily podobu pastorace neslyšících v posledním půlstoletí. Zaměříme se proto v krátkosti na ty oblasti učení koncilu, které se role neslyšících laiků dotýkají nejvíce.

2.5.1 Role laiků v církvi v učení Druhého vatikánského koncilu

Druhý vatikánský koncil hovoří o církvi jako o svátosti a nástroji vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva.¹⁵⁵ Celá církev se ukazuje jako lid sjednocený působením jednoty Otce i Syna i Ducha svatého.¹⁵⁶ Zejména ve své čtvrté kapitole se konstituce *Lumen gentium* věnuje důstojnosti a poslání laiků v Božím lidu a zdůrazňuje, že

si posvěcení pastýři dobře uvědomují, jak velice laici pracují pro dobro celé církve. Pastýři vědí, že je Kristus neustanovil k tomu, aby pouze oni na sebe vzali pastýřské poslání vůči světu, nýbrž že mají významný úkol tak vést věřící a uznávat jejich služby a charismata, aby všichni svým způsobem svorně spolupracovali na společném díle.¹⁵⁷

Koncilní otcové spatřují zvláštní úkol laiků v tom, aby uskutečňovali církev přítomnou a činnou na takových místech a za takových okolností, kde se může stát solí země jenom jejich prostřednictvím. Kromě toho „mohou být laici povoláni různým způsobem ještě k bližší spolupráci s apoštolátem hierarchickým. [...] Mimoto mají předpoklady k tomu, aby je hierarchie přizvala k některým církevním úkolům, které slouží duchovnímu cíli.“¹⁵⁸ Budování životaplného křesťanského společenství je povoláním každého pokřtěného člověka. Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam actuositatem* zdůrazňuje význam účasti laiků na úřadě Krista kněze, proroka a krále a jejich podíl na aktivním životě a činnosti církve, který vyplývá z jejich křtu.

---

¹⁵⁵ Srov. LG 1.

¹⁵⁶ Srov. LG 4.

¹⁵⁷ LG 30.

¹⁵⁸ LG 33.

Dodává, že „uvnitř církevních obcí je jejich činnost tak nutná, že apoštolát pastýřů bez ní většinou nemůže dosáhnout svého plného účinku“.¹⁵⁹

2.5.2 Role neslyšících laiků ve společenstvích neslyšících

Analyzujeme-li proměnu pastorační péče neslyšících v průběhu dvacátého století, můžeme si povšimnout postupného, ale poměrně zásadního posunu paradigmatu. Zatímco na počátku století se pod vlivem orálního způsobu výuky a silně zakořeněného morálně medicínského pohledu na hluchotu přistupovalo k neslyšícím jako k příjemcům pastorační péče, v sedmdesátých letech se projevila zřetelná snaha (a to zejména za strany samotných neslyšících) o jejich aktivní zapojení v životě a poslání církve. Jedná se tedy o posun od pastorační péče *pro neslyšící* k pastorační péči *s neslyšícími*.¹⁶⁰ Uplatnění učení Druhého vatikánského koncilu se ve společenstvích neslyšících neobešlo bez problémů. Přesto můžeme říct, že neslyšících role laiků ve společenstvích je v současnosti naprosto stěžejní.

Je třeba zdůraznit, že neslyšící přijímají s křtem stejnou důstojnost, práva a povinnosti jako všichni ostatní. Vše, co v koncilních dokumentech zaznělo obecně o všech pokřtěných, se týká také neslyšících. I oni jsou povoláni k plné účasti na životě církve. I oni přijali spolu s křtem misijní poslání. I oni mají účast na všeobecném kněžství. Zvláštním způsobem nachází ve společenstvích neslyšících uplatnění výzva konstituce *Lumen gentium* k „zprítomňování“ církve na těch místech, kde se může stát solí země jenom prostřednictvím laiků. Neslyšící jsou totiž těmi, kdo nejlépe znají vlastní kulturu a jazyk a kdo mohou hlásat Kristovu radostnou zvěst ostatním neslyšícím tím nejpřirozenějším způsobem. neslyšící přicházejí ke svým.

Důležitým podnětem pro reflexi nad úkolem neslyšících laiků v církvi je také nedostatek kněží, který se projevuje v mnoha oblastech světa. Společenství neslyšících jsou často chápána jako příliš malá na to, aby pro ně byl ustanoven vlastní kaplan. Počet slyšících duchovních specializovaných na komunikaci s neslyšícími navíc stále klesá. Role neslyšících laiků je proto v současné době významnější než kdy dříve. Neslyšící laici přijímají zodpovědnost za svá společenství a aktivně se

---

¹⁵⁹ AA 10.

¹⁶⁰ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Pastoral ministry with the Deaf, s. 5, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

zapojují do pastorační práce. Pastorační práce neslyšících vedená samotnými neslyšícími je podle Broesterhuizena „jediným způsobem, jak nechat Neslyšící, aby si vytvořili svou vlastní náboženskou kulturu v místech, kde se společně setkávají.“¹⁶¹ McDonough hovoří v souvislosti s rostoucí aktivitou laiků o posunu paradigmatu v pohledu církve na celou oblast pastorační práce neslyšících.¹⁶²

2.5.3 Příkazání „Effathy“ a odpověď neslyšících

V souvislosti s interpretací perikopy o uzdravení neslyšícího muže jsme se zmínili také o různém chápání Ježíšova slova „effatha“. Zvláštní význam má pro teologii Neslyšících již zmíněný pohled Thomase Coughlina, který toto Ježíšovo zvolání chápe jako *příkazání neslyšícím* – jako výzvu k *otevření se* pro úkol hlásání Ježíše jako Syna Božího. Effatha je podle něj skrytou zprávou od Boha, určenou neslyšícím lidem, aby se odhodlali hlásat evangelium navzdory svému handicapu. Oni jsou těmi, kteří nejlépe rozumí kultuře a jazyku Neslyšících. Právě proto jsou Ježíšem vyzváni, aby se otevřeli vznešenému úkolu hlásání evangelia.

Příkaz effathy – otevření se – je tedy pozvánkou pro všechny neslyšící, aby na sebe vzali *odpovědnost* přinášet Krista ke svým vlastním lidem.¹⁶³ Neslyšící Coughlin říká:

To, co nám bylo zaslíbeno mocí Ježíšova slova „Effatha“, tedy výzva k službě Neslyšícím lidem nyní patří i nám. [...] Služba Neslyšícím se stále více stává naší vlastní odpovědností. [...] Náš Pán přikázal Neslyšícímu muži, aby „se otevřel“ hlásání Božího slova ve skutcích a v jednání. Tato epizoda o uzdravení Neslyšícího je předehrou k právům a povinnostem společenství Neslyšících ve vztahu k péči o pastorační a spirituální potřeby Neslyšících.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 317.

¹⁶² MCDONOUGH, P., Ministry amongst Deaf people, s. 36, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

¹⁶³ COUGHLIN, T., Ephphatha: a Challenge for Deaf People's Responsibility for Deaf Ministry, s. 13, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

¹⁶⁴ COUGHLIN, T., Ephphatha: a Challenge for Deaf People's Responsibility for Deaf Ministry, s. 18-19, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

Coughlin také poukazuje na dopad nedostatku kněží, řeholníků a řeholnic na pastorační neslyšících, o kterém jsme se již také zmínili. Ve Spojených státech amerických, kde Coughlin působí, se tento problém projevil velmi silně na konci sedmdesátých a v průběhu osmdesátých let v souvislosti s odchodem mnoha řádových sester, které pracovaly na poli pastorační neslyšících. Proměna podoby pastorační neslyšících ve Spojených státech je tedy poměrně velká. Coughlin podotýká, že po staletí to byli v naprosté většině slyšící kněží, řádové sestry a bratři, kteří pečovali o neslyšící. V posledních desetiletích však dochází ke změnám, které poměrně jasně ukazují, že pastorační neslyšících by měla být v první řadě doménou samých neslyšících. Ježíšovo přikázání evangelia je výzvou adresovanou neslyšícím k otevření se zodpovědnosti přinášení evangelia ostatním neslyšícím.¹⁶⁵

2.5.4 „Zmocnění“ neslyšících

Peter McDonough hovoří v souvislosti s aktivním zapojením neslyšících do dění v církvi o jejich *zmocnění*.¹⁶⁶ Zmocnění se podle něj týká vzdání upřímné a bezpodmínečné úcty lidem určitého postavení. Ve spojení s pastorační neslyšících se pak jedná o uznání jejich rovnoprávnosti a to i ve vztahu k jejich právům a povinnostem, které vyplývají z křesťanského povolání. Porozumění nutnosti zmocnění neslyšících má velmi významný dopad na pastorační neslyšících. Slyšící kněží, řeholní sestry, pastorační pracovníci, učitelé nebo dobrovolníci zapojení do pastorační neslyšících se vždy musí ujistit, že při své práci nepřehlížejí kulturní pozadí, ze kterého neslyšící vycházejí. Jejich úkolem vůči neslyšícím je poskytnutí pomoci k tomu, aby skutečně byli těmi lidmi, kterými mají být: Božími lidmi, kteří se mohou skrze přijetí své hluchoty stát kreativními a kteří tak mohou napomoci i slyšícím v porozumění tajemství utrpení.¹⁶⁷

McDonough připomíná, že dary Ducha, o kterých se zmiňuje apoštol Pavel ve dvanácté kapitole 1. listu Korintňanům jsou dány také neslyšícím. Proto mají

---

¹⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 13.

¹⁶⁶ McDonough používá anglického termínu „empowerment“, který nese význam zmocnění, zplnomocnění, ale také obecněji posílení. V McDonoughově chápání se odrážejí všechny tyto významy. V této práci jej budeme překládat českým výrazem „zmocnění“.

¹⁶⁷ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Pastoral ministry with the Deaf, s. 5, pozn. č. 11, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

neslyšící lidé stejné právo být uschopněni k pokroku na své cestě víry k Bohu jako všichni ostatní.¹⁶⁸ Zmocnění neslyšících se tak ukazuje jako jeden z klíčových prvků dnešní pastorace neslyšících. Zároveň je velmi úzce spjata s dvěma předchozími tématy pastorace neslyšících, o kterých jsme se již zmínili: pravé zmocnění je totiž podmíněno správným chápáním *sluchového postižení* a následně vede k proměně postavení neslyšících v církvi.

Zmocňování Neslyšících je cestou vpřed. Musí se však jednat o skutečné zmocnění, které znamená, že jsou Neslyšící lidé zapojeni do každého rozhodování. Model rozvoje [...] je založen na plném zapojení Neslyšících v uskutečňování jejich křestní výzvy – Bůh volá a oni, pouze oni odpovídají. Je to jako poklad ukrytý v poli, který Neslyšící koupili ne za peníze ale trpělivými slzami skrze snášení nespravedlnosti a útlaku, skrze jejich překonání a využívání svých darů pro dobro celého společenství a církve – těla Kristova.¹⁶⁹

2.6 Role znakového jazyka v mnohotvárné činnosti církve

Problematiky znakového jazyka jsme se v obecné rovině dotkli již v první kapitole. Nyní se zaměříme na jeho uplatnění v pastoraci neslyšících. Budeme se věnovat otázkám používání znakového jazyka v osobní modlitbě, při liturgii, katechezích, vyučování náboženství, v přípravě na svátosti nebo při společných modlitebních setkáních ve společenství neslyšících.

2.6.1 Diskuze o užívání znakového jazyka v církevní praxi

Od doby Milánského kongresu až do šedesátých let dvacátého století byl znakový jazyk považován za méněcenný způsob dorozumívání. V průběhu několika posledních desetiletí však došlo k velké proměně tohoto pohledu. Nezávislé studie prokázaly, že znakový jazyk je rovnocenným a důstojným způsobem komunikace. Má navíc naprosto zásadní význam pro kognitivní rozvoj osobnosti neslyšících.

---

¹⁶⁸ Srov. MCDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 9, dostupné na: <<http://icfdeafservice.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 13.

Znakový jazyk je jejich vlastním a přirozeným jazykem. Je tím nejlepším prostředkem pro komunikaci mezi neslyšícími.¹⁷⁰

Velmi častá námitka proti používání znakového jazyka, a to zejména při liturgii a katechezích, pramenila z podezření, že znakový jazyk není jako takový přizpůsoben pro vyjadřování teologických myšlenek. Slyšící autoři zastávající tento názor často argumentovali tím, že znakový jazyk je ikonický, a proto je podle nich na místě obava, že neslyšící nebudou schopni dostatečně oddělovat význam pojmu od jeho vizuálního znázornění. Proti těmto názorům se však stavěli jiní autoři, kteří naopak považovali ikonický charakter znakového jazyka za jeho silnou stránku, která mu dává mnohem větší znázorňovací schopnost než mají jazyky mluvené.¹⁷¹

Broesterhuizen uznává, že ikonický charakter znakového jazyka může ve vyjadřování teologických úvah působit potíže. Již jsme se například zmínili o tom, že v mnoha znakových jazycích má znak s významem „Bůh“ silnou konotaci velké vzdálenosti, protože se znázorňuje mimo běžný prostor ukazování. Broesterhuizen však na věc poukazuje také z druhé stránky. Pokud by se totiž adresování Boha odehrávalo uvnitř tohoto prostoru, mělo by to v tomto případě taktéž ikonický a hluboce symbolický význam – ovšem v pozitivním smyslu slova. Bůh by byl tím, kdo je stále nablízku, koho můžeme oslovit kdykoli a bez problémů. Ikonický charakter tedy může být pro znakový jazyk přínosem i přítěží. Ve velké míře záleží na způsobu, jakým je jazyk užíván.¹⁷²

Užívání znakového jazyka, které vede pouze ke konkrétnímu myšlení, může mít samozřejmě dopad na rozvoj víry. Anthony Russo došel ve své studii k závěru, že mnoho neslyšících adolescentů mluví o své víře ve velmi konkrétních pojmech a často nerozumí velmi náročnému jazyku používanému při katechezích. Zůstávalo však otázkou, zda je tento stav důsledkem používání znakového jazyka nebo charakteristikou určitého stádia rozvoje víry jednotlivých neslyšících. Podle studie, kterou provedl William Key se svými kolegy, se uživatelé znakového jazyka nacházejí v různých stádiích rozvoje víry podobně jako slyšící věřící. Závěr studie také jasně ukázal, že rozhodujícím faktorem tohoto rozvoje není jazyk, ale míra, ve které mají neslyšící přístup ke znalosti víry. Pokud se neslyšícím dostává pouze

---

¹⁷⁰ Srov. McDONOUGH, P., Ministry amongst Deaf people, s. 34, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

¹⁷¹ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 322.

¹⁷² Srov. tamtéž, s. 323.

částečného přístupu k poznání víry, je jejich duchovní rozvoj omezený.¹⁷³ Naprosto zásadní roli v získávání znalosti víry hraje komunikace ve znakovém jazyce.

Proto je naprosto nezbytné ‚ztrácet‘ značné množství času v osobním kontaktu s Neslyšícími. Problém zaostalého rozvoje víry u Neslyšících není lingvistickým problémem, ale problémem dialogu, který je zapříčiněn nepřítomností živého křesťanského společenství s Neslyšícími.¹⁷⁴

Rozhovory o otázkách víry vedené ve znakovém jazyce rozšiřují slovní zásobu, napomáhají lepšímu porozumění jednotlivým náboženským pojmům a jsou pro rozvoj víry naprosto stěžejní. Rozšiřování slovní zásoby není tím nejdůležitějším cílem. Nejvýznamnější přínos této komunikace spočívá ve vytváření živého společenství neslyšících, ve kterém dochází ke sdílení ve víře, předávání a zvnitřňování křesťanských hodnot, pravému poznání významu křesťanských pojmů.

2.6.2 Znakový jazyk jako jazyk náboženský

Spolu s výhradami proti užívání znakového jazyka, které se objevily v souvislosti s rozhodnutím Milánského kongresu, vyvstaly také námitky teologického charakteru, které považovaly znakový jazyk za nevhodný pro veřejnou modlitbu. Tento pohled je při současném chápání neslyšících jako kulturní a jazykové menšiny překonán. Druhý vatikánský koncil v konstituci *Gaudium et spes* připomíná, že církev od počátku vyjadřovala Kristovo poselství pomocí pojmů a jazyků různých národů.¹⁷⁵ Je tedy úkolem církve, aby hlásala radostnou zvěst také jazykem, který je přirozený pro neslyšící. Broesterhuizen v této souvislosti upozorňuje, že v otázce hlásání Božího slova nebyl rozhodujícím prvkem ani konkrétní jazyk ani forma (psaná, mluvená), ve kterých bylo Boží slovo vyjadřováno, ale pravý smysl obsah této zprávy. Podle Druhého nicejského koncilu může být evangelijní poselství znázorněno také ikonograficky,¹⁷⁶ což Broesterhuizen interpretuje v širším smyslu:

---

¹⁷³ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 323.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 325.

¹⁷⁵ GS 44.

¹⁷⁶ Broesterhuizen se zde odvolává na 2. nicejský koncil, který hovoří o možnosti ikonografického znázornění křesťanské zvěsti. Méně explicitní vyjádření můžeme nalézt v článku 1160 *Katechismu katolické církve*, který cituje prohlášení Druhého nicejského koncilu: „Křesťanská ikonografie přepisuje obrazem evangelijní poselství, které Písmo svaté předává prostřednictvím slova. Obraz a slovo

„Pokud může být křesťanské poselství předáváno vizuálním znázorněním, pak může být tím spíše předáváno ikonickým prostředkem, znakovým jazykem, který vyjadřuje význam psaného textu co nejdříveji.“¹⁷⁷ Užívání znakového jazyka při liturgii jakožto vlastního jazyka neslyšících bylo oficiální autoritou církve doporučeno v roce 1965.¹⁷⁸

2.6.3 Některé obtíže spojené s užíváním znakového jazyka

Častým problémem, na který naráží zejména katecheté, je *nedostatečná slovní zásoba* neslyšících v oblasti náboženských pojmů. Jazyk používaný při katechezích je často náročný a používá znaků pro pojmy, které neslyšící neznají. Primárním úkolem katecheze neslyšících je proto osvětlování významu těchto pojmů takovým způsobem, který je pro neslyšící přijatelný. Podle McDonougha je nejdůležitější podmínkou, aby byl přístup *ohleduplný k Neslyšícím*,¹⁷⁹ k jejich kultuře a způsobu vnímání světa.

V komunitách, ve kterých neslyšící o víře nehovoří, znaky pro některé pojmy úplně chybí. Často je proto třeba citlivě vytvářet znaky nové nebo přejímat již existující znaky z cizích jazyků.¹⁸⁰ Přitom je nutné pamatovat na to, že vytvoření

---

se navzájem osvětlují: „Zkrátka řečeno, uchovááme nedotčené všechny církevní tradice nám předané ať písemně nebo ústně. Jedna z nich se týká též malířského znázornění obrazu, které souhlasí s hlásáním evangelijních událostí a slouží nám vhodně k potvrzení pravého, a ne přízračného vtělení Božího Slova a k jinému podobnému užítku. Neboť ty věci, které odkazují jedna na druhou, mají bezpochyby i společný význam.““

Broesterhuizen se také odkazuje na pohled kapadockých otců. Ti chápou jazyk jako výsledek tvořivosti člověka, který zažívá ve světě prostoru a času propast mezi sebou, ostatními lidmi a Bohem. Touha člověka po sdílení a komunikaci ho vede k jazyku, který má tuto propast přemostit a vytvořit skutečné vztahy. Na rozdíl od člověka však Bůh není vázán prostorem a časem, a proto nepotřebuje žádný jazyk. Bůh je nad jakýmkoli jazykovým systémem. V jazyce je tedy v jistém smyslu vyjádřena touha po perichoretické komunikaci v Bohu. V Bohu tedy není ani mluvený ani znakový jazyk. Přesto se k nám Bůh sklání a hovoří k nám nám srozumitelným způsobem. Srov. BROESTERHUIZEN, M., *Where language fails* [online], s. 11-12, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Where%20Language%20Fails.pdf>>.

¹⁷⁷ BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 324.

¹⁷⁸ Srov. BROESTERHUIZEN, M., *Where language fails* [online], s. 25, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Where%20Language%20Fails.pdf>>.

¹⁷⁹ McDonough v této souvislosti používá termínu „Deaf-friendly“, který vyjadřuje základní potřebný postoj všech, kteří se zabývají pastoračními službami neslyšících. Aby byl jejich přístup k neslyšícím skutečně ohleduplný, je nutné, aby měli základní znalost o povaze sluchové vady těch, ke kterým přicházejí, aby byli sběhlí v užívání znakového jazyka a aby přistupovali ke kultuře neslyšících s náležitou úctou. Musí chápat, že jejich služba není „blahosklonným skláněním se k postiženým“, ale podporou k rozvinutí jejich vlastní identity Bohem milovaných neslyšících osob.

¹⁸⁰ Pro český znakový jazyk byl vytvořen *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící*. Více se o této publikaci zmíníme ve třetí kapitole.

slovníku znaků náboženských pojmů či přeložení evangelijního poselství do znakového jazyka samo o sobě nevede k plnému porozumění.

Nestačí se pouze dohodnout na znaku pro „milost“. Obsah tohoto znaku se stane jasným pouze pokud bude vyjadřovat žitou zkušenost milosti a pokud bude toto pojetí zasazeno do sítě poznání založeného na zkušenosti. [...] Jedná se o mystagogický způsob uvedení do víry, ve kterém nejsou náboženské myšlenky teoretické, ale existenciálně prožité a začleněné do reality každodenního života.¹⁸¹

Je tedy zřejmé, že cílem katecheze neslyšících nemůže být pouhé teoretické vysvětlení náboženských pojmů. Pochopení významu určitého pojmu je u neslyšících vždy spjata se získáním zkušenosti, s jeho začleněním do kontextu vlastního života. Porozumění významu nelze dosáhnout pouze pomocí teoretického memorování. Jedná se o hluboký proces, který obsahuje kromě pochopení také zvnitřňování těchto pojmů a jejich spojení s realitou života.

Jinou velmi náročnou záležitostí, která souvisí s užíváním znakového jazyka v pastoraci, je překládání Písma a klasických modliteb do znakového jazyka. Většina překladů Písma pro neslyšící, které byly vytvářeny v různých zemích, vznikala z národních jazyků.¹⁸² V současné době se však stále častěji objevují snahy o vytvoření překladů z originálních jazyků.¹⁸³ Neslyšící mají právo „naslouchat“ Božímu slovu ve vlastním jazyce. McDonough zdůrazňuje, že je naším úkolem předložit takový překlad, který je „jasný, jednoznačný a pro neslyšící bezprostředně srozumitelný, takže nemusejí znovu interpretovat, co vidí.“¹⁸⁴

Znakový jazyk je přirozeným způsobem dorozumívání neslyšících. Nedostatky v rozvíjení víry nejsou primárně důsledkem užívání znakového jazyka, ale spíše nepřítomnosti nebo velké omezenosti komunikace o víře. Přes všechny obtíže, které s sebou užívání znakového jazyka přináší, je zřejmé, že úcta k tomuto přirozenému jazyku neslyšících a jeho uplatnění při modlitbě, diskuzi, katechezi nebo při liturgii je jednoznačně naprosto nezbytnou součástí dnešní pastorace neslyšících.

---

¹⁸¹ BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 320.

¹⁸² Srov. MCDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 5-6, dostupné na: <<http://icfdeaf.service.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

¹⁸³ Tyto překlady jsou k dispozici na videokazetách (např. Evangelium podle Lukáše v Americkém znakovém jazyce) nebo DVD (Čtyři evangelia, Skutky apoštolů a kniha Jonáš v Švédském znakovém jazyce). Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 321.

¹⁸⁴ Srov. MCDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 5, dostupné na: <<http://icfdeaf.service.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

Jak ukazuje Broesterhuizen, jazyk má velkou moc. Může se stát znamením přijetí ve vztahu, který člověka otvírá transcendenci, ale také znamením vyloučení. Je úkolem všech, kteří se podílejí na pastoraaci neslyšících, aby přispívali k tomu prvnímu:

Jazyk a komunikace [jsou v běžné zkušenosti Neslyšících] buď prostředkem přináleživosti do společenství, nebo znamením odcizení a nepřijetí. Jazyk a komunikace jsou úzce spojené se zkušenostmi Neslyšících s vyloučením a s jejich potřebou sdílení. Jsou spojené s životní zkušeností, díky níž jsou citliví pro vztah, který se jim stává cestou vstříc transcedenci.¹⁸⁵

2.7 Liturgie ve společenství neslyšících

Mezi nejdůležitější úkoly církve patří oslava Boha společně prožívaná zejména při liturgii.¹⁸⁶ Podoba liturgie slavená ve společenství neslyšících v sobě odráží prvky jejich kultury. Otázka specifik liturgie neslyšících je velmi široká, proto nastíníme pouze některé aspekty.

2.7.1 Význam slavení liturgie ve společenství neslyšících

Podle konstituce *Sacrosanctum concilium* je liturgie *vrcholem*, ke kterému směřuje činnost církve, a zároveň také *zdrojem*, ze kterého pochází její síla. „Liturgie se nejúčinněji uskutečňuje v Kristu posvěcení člověka a oslava Boha, a právě k tomuto cíli je zaměřeno všechno ostatní působení církve.“¹⁸⁷ Má-li být liturgie vrcholem a zdrojem činnosti celé církve, musí se stát vrcholem a zdrojem života také pro jednotlivé neslyšící a pro jejich společenství, která se ke slavení liturgie scházejí. Naplňování tohoto ideálu se však v historii ukázalo jako velmi náročné. Na mnoha místech bylo společné slavení liturgie pro neslyšící skutečně momentem prožívání pravého společenství, které se pro ně stávalo prostředkem ke vstupu do hlubokého dialogu s Bohem a bližními. Je však také třeba přiznat, že tomu tak nebylo všude.

---

¹⁸⁵ BROESTERHUIZEN, M., Pastoral ministry with the Deaf, s. 10-11, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

¹⁸⁶ Srov. AMBROS, P., *Fundamentální pastorální teologie*, s. 29.

¹⁸⁷ SC 10.

Problémy se objevovaly zejména tam, kde se neslyšící neměli možnost účastnit liturgie slavené ve společenství neslyšících nebo kde byla liturgie pro neslyšící vedena takovým způsobem, který nerespektoval jejich vlastní kulturu a jazyk. Taková liturgie se pak pro neslyšící stávala nesrozumitelnou, vzdálenou a naplňovala je spíše pocitem odcizení a nepříjetí než prožitky láskyplného společenství s Bohem a bližními.

2.7.2 Aktivní účast neslyšících na liturgii

Podoba liturgie, kterou jsme nastínili, omezovala nebo dokonce znemožňovala aktivní účast neslyšících, ke které jsou podle učení Druhého vatikánského koncilu všichni pokřtěni oprávněni i zavázáni. Aby se naplno dosáhlo účinků liturgie, vyzývají koncilní otcové,

aby byli všichni věřící vedeni k plné, uvědomělé a aktivní účasti na liturgických úkonech, jak ji vyžaduje sama povaha liturgie. K takové účasti je křesťanský lid jako „vyvolený rod, královské kněžstvo, národ svatý, lid patřící Bohu jako vlastnictví“ [...] mocí křtu oprávněn i zavázán.¹⁸⁸

Jedním z velmi důležitých prostředků, jak vyjádřit význam účasti neslyšících při liturgii, může být jejich pověření zvláštními službami, jak o tom hovoří kaplan pro neslyšící David Quiligotti:

Celá škála služeb může napomoci vyjádřit šířku a hloubku tajemství mše svaté při jejím slavení ve znakovém jazyce pro Neslyšící. Tyto služby mohou velmi působivě ukazovat Neslyšícím ve společenství, že nejsou pouhými příjemci služby ze strany (slyšících) kněží, ale že se také oni sami podílejí na vzájemné službě.¹⁸⁹

Quiligotti hovoří konkrétně o čtyřech službách:¹⁹⁰ při liturgii slavené s neslyšícími je nutné, aby *někdo z účastníků vedl odpovědi lidu* a napomáhal tak

---

¹⁸⁸ SC 14. Srov. též SC 11. Součástí této aktivní účasti je podle konstituce *Sacrosanctum concilium* také „recitování aklamací a odpovědí a pro zpěv žalmů, antifon a písní; jde i o správné chování, gesta a držení těla. Ve vhodných chvílích se má také zachovávat posvátné mlčení.“ Je zřejmé, že na liturgii pro Neslyšící není možné vztáhnout všechna tato doporučení (například ta, která se týkají zpěvu písní). Přesto je i zde možné čerpat povzbuzení a inspiraci pro aktivní zapojení Neslyšících.

¹⁸⁹ QUILIGOTTI, D. The visual element of the liturgy, in *Seeing is believing* [online], s. 18, dostupné na: <<http://www.icfdeafservice.org/documents/SeeingIsBelieving.pdf>>.

¹⁹⁰ Tamtéž.

k jejich aktivní účasti. Musí se jednat o člověka, který je dobře obeznámen s průběhem liturgie. Velmi se doporučuje, aby se spolu s ostatními konkrétně podílel na její přípravě. Nezanedbatelnou roli mají také *ministranti*, kteří mohou svou službou napomoci knězi, aby mohl všechna gesta a znaky ukazovat tak, aby byly pro účastníky liturgie zřetelné. Velmi důležitým vyjádřením účasti neslyšících na liturgii může být „předčítání“ Božího slova neslyšícím lektorem. Při liturgii pro neslyšící, které se účastní také slyšící, je vždy třeba člověka, který daná čtení přečte během toho, co hlavní lektor ukazuje. Asi nejzřetelněji se účast na liturgii projevuje při ustanovení neslyšícího akolyty. Jeho služba je velmi významná zvláště tehdy, když přináší eucharistii neslyšícím, kteří se z důvodu nemoci nemohli zúčastnit společné liturgie.

2.7.3 Užívání znakového jazyka v liturgii

Jistě bychom mohli jmenovat velké množství faktorů, které pozitivním způsobem ovlivňují aktivní účast neslyšících na liturgii.¹⁹¹ Povšimneme si dvou z nich, které neslyšícím zvláštním způsobem napomáhají k zapojení do liturgie a které z ní činí jejich vlastní způsob chvály Boha. Jedná se o užívání přirozeného jazyka neslyšících a o zdůraznění vizuální dimenze liturgie. Nejprve se zaměříme na užívání znakového jazyka v liturgii.

Zavedení znakového jazyka při liturgii bylo jedním z plodů Druhého vatikánského koncilu, který označil *užívání národního jazyka* v liturgii za velmi užitečné a doporučil jeho aplikaci zvláště při čteních, modlitbách a zpěvech.¹⁹² Jak dosvědčují *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, toto rozhodnutí se setkal s vroucí odezvou, „a proto bylo pod vedením biskupů a samotného Apoštolského stolce všeobecně dovoleno konat liturgii v jazyce lidu, který se účastní jejího slavení, aby se tak lépe chápal obsah toho, co se slaví.“¹⁹³ Užívání vlastního jazyka v liturgii je totiž

---

¹⁹¹ Na tomto místě se budeme zabývat pouze liturgií, která je určena primárně Neslyšícím a zohledňuje jejich jazyk a kulturu. Je zřejmé, že z různých důvodů nemají všichni Neslyšící možnost účastnit se takové liturgie. Tento problém se však netýká pouze aktivního zapojení Neslyšících při liturgii. Jedná se o mnohem širší otázku možnosti integrace Neslyšících v jejich domovských „slyšících“ farnostech a dotýká se tak problematiky obecné strategie pastorační péče Neslyšících, jejíž velkou obtíží je mizivý počet Neslyšících v jednotlivých farnostech a velká vzdálenost, která je od sebe navzájem dělí. Těchto otázek se více dotkneme v následující kapitole.

¹⁹² Srov. SC 36.

¹⁹³ VPŘM 12.

velmi důležitým prostředkem k lepšímu uplatnění katecheze tajemství, jenž je ve slavení obsažena.¹⁹⁴ Proto bylo již v roce 1965 oficiálně doporučeno, aby byl při liturgii s neslyšícími používán znakový jazyk jako jejich přirozený způsob dorozumívání,¹⁹⁵ protože je jediným jazykem, který je dostupný k aktivní účasti na liturgii.¹⁹⁶

Znakový jazyk může být do liturgie podle možností zapojen s různou intenzitou.¹⁹⁷ Vše se odvíjí od toho, do jaké míry je ten, kdo liturgii předsedá, schopen komunikovat ve znakovém jazyce, a od postavení znakového jazyka ve společenství, které liturgii slaví. Můžeme se setkat s liturgií, která pouze klade větší důraz na vizuální prvky, využívá práce s obrazem, projekce, dramatu a pokud je to možné, zahrnuje také tlumočení do znakového jazyka. Zejména tam, kde existuje větší skupina neslyšících a kde zároveň předsedající nezná znakový jazyk, bývá liturgie pravidelně tlumočena. Pouze ve společenstvích neslyšících, která slaví liturgii spolu s předsedajícím dobře ovládajícím znakový jazyk, dochází k plné integraci jazyka neslyšících do liturgie. Toho může být v nejvyšší míře dosaženo, pokud je předsedající sám neslyšící. Je zřejmé, že posledně jmenovaný případ je pro neslyšící tím nejlepším, protože umožňuje jejich skutečně aktivní účast na liturgii.¹⁹⁸

Pro církve v Anglii a Walesu byla vytvořena a církevními autoritami schválena zvláštní *eucharistická modlitba pro neslyšící*. Broesterhuizen však upozorňuje, že její podoba v sobě odráží spíše strukturu mluvené a psané angličtiny. Chybí v ní prvky typické pro znakový jazyk jako lokalizace, vizualizace nebo použití klasifikátorů.¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ Srov. VPŘM 13.

¹⁹⁵ Srov. VPŘM 38 a 391.

¹⁹⁶ Srov. BROESTERHUIZEN, M., *Where language fails* [online], pozn. č. 85, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Where%20Language%20Fails.pdf>>.

¹⁹⁷ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 320.

¹⁹⁸ McDonough se zabývá srovnáváním mše, ve které je plně zapojen znakový jazyk („Deaf Mass“) a mše, která je překládána do znakového jazyka tlumočnickem („interpreted Mass“). Největší nevýhodou tlumočené mše je určité rozdělení pozornosti účastníků mezi tlumočnicka a kněze. Neslyšící, kteří jsou závislí na vizuálním kontaktu, tak přicházejí o spojení slov a liturgických gest. McDonough si je vědom, že dnešní situace neumožňuje všem Neslyšícím účast na mši slavené plně ve znakovém jazyce. Přesto zdůrazňuje, že jedině tato podoba liturgie uschopňuje Neslyšící k plné účasti na jejím slavení. Srov. MCDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 6-8, dostupné na: <<http://icfdeaf.service.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

¹⁹⁹ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 320. Český překlad Eucharistické modlitby pro neslyšící je zařazen do příloh k diplomové práci. Její anglická verze je dostupná jako příloha sborníku čtvrté mezinárodní konference Mezinárodní katolické nadace pro službu Neslyšícím *Seeing is Believing: Visual dimensions of liturgy* [online], dostupné na: <<http://www.icfdeafservice.org/documents/SeeingisBelieving.pdf>>.

2.7.4 Význam vizuálních prvků v liturgii

Způsob komunikace, který je neslyšícím vlastní, se nevyčerpává pouze ve znakovém jazyce. Neslyšící mají velký cit pro vnímání obrazu. Jsou „lidmi očí“²⁰⁰. Jejich aktivní účast při liturgii tedy zvláštním způsobem ovlivňuje také přítomnost nebo naopak opomíjení liturgii vlastních vizuálních prvků, které v ní mají své nezastupitelné místo.²⁰¹ *Všeobecné pokyny k římskému misálu* zdůrazňují, že také vzhled a vybavení kostelů či jiných prostor napomáhá věřícím v aktivní účasti na posvátných úkonech.²⁰² Tato obecná výzva má pro neslyšící velký význam.

Hovoříme-li o vlastních vizuálních prvcích v liturgii, odkazujeme nejen na věci (jako např. oltář, vodu nebo svíce), ale také na jednotlivé liturgické úkony a postoje. Při přípravě liturgického prostoru pro slavení s neslyšícími je vždy třeba věnovat zvláštní pozornost umístění sedadla pro předsedajícího, ambonu a obětního stolu. Zvláště důležitá je vzájemná pozice oltáře a ambonu, která má znázorňovat vztah bohoslužby slova a bohoslužby oběti, „jež spolu souvisejí tak těsně, že tvoří jeden bohoslužebný úkon.“²⁰³ Postavení a podoba ambonu musí umožňovat lektorům zřetelné přednášení Božího slova. Vždy je přitom potřeba pamatovat na dostatečné osvětlení celého prostoru nevyjímaje místo, kde stojí tlumočník. Další prvky jako svíce nebo květiny mají v liturgii jistě také svůj význam. Vždy však musí být umístěny tak, aby nezakrývaly podstatná místa liturgického prostoru, předsedajícího nebo tlumočníka.

Jednotlivé liturgické úkony a znamení mají své místo v centru liturgie.²⁰⁴ Celá liturgie se totiž „děje viditelnými znameními“.²⁰⁵ Všimněme si tedy obecných zásad, které jsou s vykonáváním těchto viditelných úkonů a znamení spojeny. Význam vizuální dimenze liturgie pro neslyšící si žádá, aby byla všechna gesta a znamení prováděna klidně, zřetelně a důstojně, což se zvláštním způsobem vztahuje na toho, kdo liturgii předsedá. Velkou pozornost musí předsedající věnovat zejména všem

---

²⁰⁰ Užívá se anglické složeniny „eye-people“. Srov. DITMEIER, C., Visual dimensions of liturgy, in *Seeing is believing*, s. 30 [online], dostupné na: <<http://www.icfdeafservice.org/documents/SeeingisBelieving.pdf>>.

²⁰¹ QUILGOTTI, D. The visual element of the liturgy, in *Seeing is believing* [online], s. 13, dostupné na: <<http://www.icfdeafservice.org/documents/SeeingisBelieving.pdf>>. Srov. též SC 7 a 33.

²⁰² Srov. VPŘM 288.

²⁰³ VPŘM 28.

²⁰⁴ Srov. QUILGOTTI, D. The visual element of the liturgy, in *Seeing is believing* [online], s. 13, dostupné na: <<http://www.icfdeafservice.org/documents/SeeingisBelieving.pdf>>.

²⁰⁵ VPŘM 20.

úkonům a znamením, která vykonává během bohoslužby oběti. Zároveň je vždy třeba dbát na to, aby nebyly dvě činnosti vykonávány najednou. Vše totiž musí být jasně viditelné a zřetelně provedené. Zvláštní pozornost musí předsedající věnovat také těm úkonům, které bývají přes svou důležitost často přehlíženy (např. úkon lámání chleba), nebo znamením, která nebývají často užívána (v menších společenstvích je např. možné vyjádřit jednotu společenství proměňováním jedné velké hostie namísto mnoha malých.)²⁰⁶

Aktivní účast neslyšících na liturgii může vést k vytváření nových prvků zařazovaných do liturgie, které jsou typické pro vyjadřování a komunikaci neslyšících. Charles Dittmeier k tomu říká:

2. vatikánský koncil přiznal všem lidem právo na slavení bohoslužeb ve vlastním jazyce. Pro Neslyšící to znamená používání jazyka s vizuálními prvky. Liturgie pro Neslyšící by měly obsahovat znaky, gesta, drama, umění, pantomimu, film, diapozitivy, kresby a další vizuální formy komunikace. Neměly by se omezovat pouze na [...] mluvené slovo.²⁰⁷

Liturgie, která integruje tyto prvky, se může stát nástrojem aktivní účasti nejen neslyšících, ale může být také velkým obohacením pro slyšící účastníky.

2.8 Hluchota jako kontext pro rozvoj víry a pro teologickou reflexi

V předchozích podkapitolách jsme se dotkli několika základních témat pastorační práce neslyšících, které jsou spojeny s uskutečňováním církve ve společenství neslyšících: první téma ukazovalo na snahu o vytvoření takového přístupu k neslyšícím, který nevede k jejich vylučování na okraj církve, ale který naopak respektuje jejich kulturu a snaží se vycházet z kontextu jejich vlastního života. Druhé téma zdůrazňovalo nutnost přijetí neslyšících ne jako postižených lidí s určitou vadou, ale jako těch, kteří mohou výjimečným způsobem obohatit celé lidské společenství. Třetí téma se týkalo zmocnění neslyšících laiků, kteří hrají v dnešní době stěžejní roli ve vytváření křesťanských společenství neslyšících. Poslední dvě

---

²⁰⁶ Srov. VPRM 321.

²⁰⁷ DITMEIER, C., Visual dimensions of liturgy, in *Seeing is believing*, s. 30 [online], dostupné na: <<http://www.icfdeafservice.org/documents/SeeingisBelieving.pdf>>.

témata poukazovala na důležitost přijetí a uznání jazyka, který si v komunikaci víry volí sami neslyšící, a jeho uplatnění v liturgii neslyšících, která citlivě integruje prvky jejich vlastní kultury.

Všechny tyto body je možné shrnout pod jeden společný jmenovatel: hluchotu bychom neměli chápat jako překážku růstu víry, ale jako kontext, ve kterém se růst víry a teologická reflexe odehrává. Hluchota není prokletí („Kdo zhřešil, že se ten člověk narodil slepý?“), ale *locus theologicus* („Je to proto, aby se na něm zjevily skutky Boží“).²⁰⁸

Tuto radikální změnu perspektivy bychom mohli bezpochyby označit za kopernikánský obrat v pastoraci neslyšících. Tento nový přístup neznamena idealizování hluchoty. Nepřijetí vlastní hluchoty a povýšenecký přístup slyšících s sebou může přinášet utrpení. Přesto je možné hluchotu zároveň přijímat jako kontext, ve kterém se mohou v plné kráse „zjevit skutky Boží“. McDonough, který je sám Neslyšící, říká:

Neslyšící lidé jsou realisté. Vědí, co to znamená být Neslyšící, zakoušejí ve svých životech [...] přehlížení, útlak a nespravedlnost. Ale dokáží se vyrovnat se svým životem a být šťastní. Vědí, že kromě slyšení mohou dělat cokoli. Přijímají svou hluchotu a jsou pyšní i na svůj znakový jazyk a na svou kulturu. Hluchota je nedílnou součástí našeho života. Neidealizujeme ji, protože víme, že je to určitý hendikep. Přesto jsme ji dokázali proměnit v dar. Hluchota se stala nedílnou součástí pokračujícího procesu seberealizace, dospívání a svatosti na naší životní cestě k Bohu.²⁰⁹

Tento způsob, kterým kulturně Neslyšící lidé popisují a vysvětlují sobě i jiným podobu svého bytí ve světě, označují angličtí autoři po vzoru Paddyho Ladda termínem „Deafhood“.²¹⁰ (Pro překlad tohoto termínu budeme dále používat označení „Hluchota“.) Pozitivní podoba chápání hluchoty se tedy stává Hluchotou – kontextem prožívání evangelia, kontextem, v němž mluví neslyšící o Bohu a s Bohem.

---

²⁰⁸ BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 325.

²⁰⁹ MCDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 12, dostupné na: <<http://icfdeafservice.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

²¹⁰ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 306, pozn. č. 2.

2.8.1 Kultura Neslyšících volá po inkulturaci

Přijmeme-li pohled, který chápe Hluchotu jako *locus theologicus* a Neslyšící jako menšinu s vlastním jazykem a kulturním dědictvím, pak je vhodné hovořit v souvislosti s hlásáním evangelia Neslyšícím o *inkulturaci křesťanství*, tedy o „proniknutí evangelia do nejskrytějších vrstev osob [...], jež je tak zasahuje podstatným způsobem do hloubky a až ke kořenům“²¹¹ jejich kultury. Inkulturace je hluboký proces, který zahrnuje nejen křesťanské poselství, ale i smýšlení a církevní praxi.²¹² Zároveň musíme mít na paměti slova Jana Pavla II., který říká, že „je třeba brát ohled i na různé kultury, které mohou existovat spolu v témže národě či národnosti. Církev, matka a učitelka národů, se musí snažit chránit kulturu menšin, žijících uprostřed velkých národů.“²¹³ Kultura Neslyšících bude vždy menšinovou. Přesto má stejně jako ostatní kultury právo na to, aby v ní „zakořenilo křesťanství“.²¹⁴ Tato inkulturace nebude pouhým jednostranným předáváním hodnot ze strany církve. Neslyšící a hodnoty obsažené v jejich kultuře se stanou obohacením pro církev.²¹⁵ Jak říká Broesterhuizen, pro konkrétní křesťanskou praxi není jiné cesty než inkulturace křesťanství do kultury Neslyšících, přijímání hodnot Hluchoty jako kontextu prožívání víry a obohacení křesťanství o životní zkušenosti Neslyšících.²¹⁶ Pravé vydávání křesťanského svědectví se odehrává v účasti na kulturním životě Neslyšících a jedině skrze ni může církev v kultuře Neslyšících odkrývat skrytá „semena Slova“.²¹⁷ Mezi tyto hodnoty, které jsou součástí kultury Neslyšících a které se mohou stát obohacením pro celou církev, můžeme zařadit vizuální orientaci, smysl

---

²¹¹ VDK, 109. Srov. též RM 52-54.

²¹² Srov. RM 52.

²¹³ JAN PAVEL II., *Christifideles laici*, posynodní apoštolský list, Praha: Zvon, 1996, čl. 63.

²¹⁴ Srov. RM 52.

²¹⁵ Srov. RM 52. Srov. též EN 20.

²¹⁶ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Pastoral ministry with the Deaf, s. 8, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>. Srov. též AG 11.

²¹⁷ „Všichni věřící kdekoli žijící jsou totiž povinni příkladem svého života i svědectvím svého slova dávat viditelně najevo nového člověka, kterého křtem oblékli. [...] Aby byli s to vydávat toto svědectví Kristu s užitkem, ať je spojuje s těmito lidmi úcta a láska. Ať se považují za členy společenství lidí, mezi kterými žijí, a ať mají účast na kulturním a společenském životě různými styky a činnostmi, jaké s sebou nese lidský život. Ať jsou obeznámeni s jejich národními a náboženskými tradicemi. Radostně a uctivě ať odkrývají *semena Slova*, která jsou v nich ukryta. [...] Jako Kristus zkoumal srdce lidí a přiváděl je pravým lidským rozhovorem k božskému světlu, tak i jeho učedníci, hluboce proniknutí Kristovým Duchem, mají poznávat lidi, mezi kterými žijí, a být s nimi ve styku, aby se oni v upřímném a trpělivém rozhovoru dověděli, jaké bohatství rozdělil štědrý Bůh národům. Současně ať se snaží osvětlit toto bohatství světlem evangelia, osvobodit je a podrobit vládě Boha spasitele.“ AG, 11. [Zvýraznění v citaci vlastní.]

pro společenství, přijetí rozdílnosti, orientaci na konkrétní jednání, věčnost, přimost nebo smysl pro kvalitní komunikaci.²¹⁸

Pokud církev v naší společnosti přijme Neslyšící jako jazykovou a kulturní menšinu, musí se také zasadit o uskutečnění vhodné inkulturace v katechumenátu a v katechetických institucích tím, že k nim vhodně přivtělí jazyk, symboly a hodnoty kultury, v níž žijí katechumeni a katechizovaní. Katecheta působící v této skupině pak má mít také živé sociální cítění a má být zakotven ve svém kulturním prostředí,²¹⁹ což je v případě Neslyšících zvláště potřebné.

S pravou inkulturací je spojen také úkol vypracování „místních katechismů“, které „sdělují evangelium způsobem přístupným člověku, aby je mohl opravdu přijímat jako *radostnou zvěst* spásy.“²²⁰ Je tedy vskutku otázkou, zda by neměla být vypracována určitá podoba *místního katechismu Neslyšících*,²²¹ která by vtělovala všechny ty „originální výrazy života, slavení a myšlení, které jsou křesťanské“²²² a které pocházejí z jejich vlastní kulturní tradice.²²³

2.8.2 Teologie Neslyšících

Na základě „semen Slova“, hodnot, které církev nachází v kultuře Neslyšících, pak může růst *teologie Neslyšících* („Deaf theology“).²²⁴ V souvislosti se zásadní proměnou pohledu na hluchotu a silicím zaměřením pozornosti na identitu, práva a kulturu Neslyšících se na základě stěžejních myšlenek *teologie osvobození* a *teologie indigény* zrodil koncept *teologie osvobození Neslyšících* (Deaf liberation theology).²²⁵ Hannah Lewis, autorka knihy *Deaf liberation theology*, zastává názor, že ke skutečnému osvobození Neslyšících povede pouze taková teologie, která bude

---

²¹⁸ Srov. BROESTERHUIZEN, M., *Deaf Liberation Theology and Deaf Teología Indígena* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/Amsterdam.pdf>>.

²¹⁹ VDK 110.

²²⁰ VDK 131.

²²¹ Místní katechismus církve je oficiálním textem církve. Vzhledem k malému počtu Neslyšících je však možné uvažovat alespoň o vytvoření jiných pracovních nástrojů jako např. didaktických textů, neoficiálních katechismů nebo příruček pro katechety. Srov. VDK 132.

²²² KKC 24.

²²³ Srov. VDK 133.

²²⁴ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 326.

²²⁵ Srov. BROESTERHUIZEN, M., *Deaf Liberation Theology and Deaf Teología Indígena* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/Amsterdam.pdf>>.

Neslyšícím vlastní.²²⁶ K osvobození a osamostatnění se dojde jen tehdy, pokud bude teologie respektovat a uznávat Hluchotu jako kontext, ve kterém Neslyšící prožívají svou víru, stejně jako hodnoty a východiska světa Neslyšících.²²⁷

Aby teologie Neslyšících skutečně vycházela z života a kultury Neslyšících, je třeba, aby ji vytvářeli oni sami. Mezi její základní kameny mohou patřit například následující myšlenky Neslyšících autorů: přijetí hluchoty jako záměrného daru od dobrého Stvořitele, Coughlinovo chápání effathy jako Ježíšovy výzvy Neslyšícím k hlásání evangelia nebo ocenění smyslu Neslyšících pro vytváření silných vztahů, které se mohou stát zdrojem zakoušení transcendence.²²⁸

2.8.3 Společenství neslyšících jako místo setkání s Bohem

Jedním z významných „semen Slova“, která církvev nachází v kultuře Neslyšících, je silný smysl pro vztah a vytváření společenství.²²⁹ Uznání tohoto citu pro vytváření vztahů, ve kterém se spojení lidí stává zdrojem zkušenosti s Bohem, jak o tom hovoří již zmiňovaná Veronica Frnaken,²³⁰ se stalo jednou ze stěžejních myšlenek teologie Neslyšících. Krátce se proto u tohoto tématu zastavíme.

Podle Broesterhuizena je zakoušení skutečného společenství zakoušením sounáležitosti, nalezením své vlastní osobitosti ve vztahu s jinými neslyšícími a zakoušením transcendence.²³¹ Skrze takového společenství může být Bůh přítomen na místech, kde neslyšící zažívají radosti i těžkosti ve vztazích, kde prožívají osamění nebo přijetí, ale také na těch místech života neslyšících, která jsou považována za sekulární: uvnitř rodin neslyšících, v jejich klubech, sportovních organizacích nebo při setkání mladých.²³² Je třeba neslyšících, kteří vtělí evangelium do svého života, aby zosobňovali přítomnost křesťanského společenství na místech, kam se slyšící

²²⁶ Srov. LEWIS, H., *Deaf Liberation Theology*, s. 6.

²²⁷ Srov. MCDONOUGH, P., *The Call to Discipleship* [online], s. 4, dostupné na: <<http://icfdeaf.service.org/documents/Rev.%20Peter%20McDonough.pdf>>.

²²⁸ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Pastoral ministry with the Deaf, s. 9, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

²²⁹ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Pastoral ministry with the Deaf, s. 21-22, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

²³⁰ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 314.

²³¹ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Deaf People: Community and World View, *Gregorianum*, č.3/2009, s. 488.

²³² Srov. BROESTERHUIZEN, M., Faith in Deaf culture, *Theological studies*, č. 2/2005, s. 327.

snadno nedostanou. Proto je třeba neslyšících laiků, kteří budou ochotni převzít zodpovědnost za prožívání svědectví evangelia uvnitř svých společenství.²³³

Broesterhuizen ukazuje, že Ježíšova přítomnost uprostřed *dvou nebo tří*²³⁴ se neomezuje pouze na liturgii, modlitbu, hlásání nebo společné čtení Bible. Ježíšova přítomnost

je podstatným zakoušením společenství, jednomyslnosti a vzájemné lásky, bez kterých postrádají liturgie, modlitby nebo hlásání svůj význam. ‚Přítomnost Krista‘ není pouhou slovní nálepkou označující jakékoli setkání pokřtěných lidí, protože ne všechna setkání pokřtěných inspirují, mění lidské životy, přivádějí lidi k sobě a otvírají vůči transcenci. Na druhé straně, aby člověk získal zkušenost s Boží přítomností mezi lidmi, není důležité, aby dopředu věděl, že taková zkušenost vůbec může existovat. Jsou-li lidé pozváni a pomůže-li se jim k vytvoření podmínek pro tuto Boží přítomnost, pak k této zkušenosti dochází a ona může být následně vysvětlena. Jedná se o existenciální zakoušení společenství a přináležitosti, přátelství otvírajícího transcenci. Toto zakoušení není vytvořeno prostřednictvím poznání, jazyka, symboliky nebo teologie, ale předchází je.²³⁵

Takový přístup se pak může stát procesem, prostřednictvím kterého společenství neslyšících poznává, čím ve skutečnosti je: obrazem Trojice.²³⁶ Vztahy Trojjediného se tak stávají vzorem a silou proměny lidského společenství. Po vzoru vztahů mezi osobami Otce, Syna a Ducha svatého jsou rozdíly mezi lidmi překlenuty ne zrušením jinakosti, ale mostem lásky.²³⁷

Pastorace neslyšících musí stavět na *semenech Slova*, která církev objevuje v kultuře Neslyšících. Musí vycházet z životní zkušenosti Neslyšících, vážit si jejich kultury a znakového jazyka, který se stává její integrální součástí. Pastorace neslyšících se musí učit přijímat společenství neslyšících jako místo, ve kterém přebývá Bůh. Musí počítat s aktivní účastí a zodpovědností neslyšících, které zmocňuje k hlásání evangelia. Takovým pastoračním přístupem hovoří církev k neslyšícím jasným hlasem:

---

²³³ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Pastoral ministry with the Deaf, s. 9, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

²³⁴ „Neboť kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich“ (Mt18,20).

²³⁵ BROESTERHUIZEN, M., Deaf People: Community and World View, in *Gregorianum*, č.3/2009, s. 504-505.

²³⁶ Srov. BROESTERHUIZEN, M., *Where language fails* [online], s. 15, dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Where%20Language%20Fails.pdf>>.

²³⁷ Srov. BROESTERHUIZEN, M., Deaf People: Community and World View, in *Gregorianum*, č.3/2009, s. 507. Srov. též POSPÍŠIL, C. V., *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 61-66.

Nejste již tedy cizinci a přistěhovalci, máte právo Božího lidu a patříte k Boží rodině. Jste stavbou, jejímž základem jsou apoštolové a proroci a úhelným kamenem sám Kristus Ježíš. V něm je celá stavba pevně spojena a roste v chrám, posvěcený v Pánu; v něm jste i vy společně budováni v duchovní příbytek Boží.²³⁸

---

²³⁸ Ef 2,19-22.

3 SOUČASNÁ PODOBA PASTORACE NESLYŠÍCÍCH V ČESKÉ REPUBLICĚ A JEJÍ PERSPEKTIVY

Poté, co jsme se ve druhé kapitole zabývali specifickými rysy pastorace neslyšících, zacílíme svůj pohled ještě úžeji, a to na problematiku pastorace neslyšících na území České republiky v posledních dvaceti letech. Následně se pokusíme stručně načrtnout její perspektivy.

3.1 Aktivity spojené s pastorcí neslyšících v České republice od roku 1989 do současnosti

Doba čtyřicetileté náboženské nesvobody měla ničivý dopad na existenci veřejně vykonávané kategoriální pastorace v Čechách a na Moravě.²³⁹ Pastorace zaměřená na neslyšící patří mezi ty oblasti, které byly postiženy nejvíce. Mezi významné mezníky dějin pastorace neslyšících v naší zemi můžeme zařadit roky 1948 a 1989. Jak jsme se již zmínili v závěru první kapitoly, v roce 1948 došlo k zestátnění diecézních ústavů pro neslyšící a kněžím a katechetům bylo zamezeno v další činnosti i na ústavech státních. Centra, ve kterých se utvářela a ze kterých vycházela téměř veškerá pastorace neslyšících, tak byla ztracena. Omezení veřejné činnosti církve vedlo zároveň k tomu, že nebylo možné vybudovat ani žádná jiná alternativní střediska, která by péči o neslyšící dále koordinovala. Tyto změny způsobily, že církev s neslyšícími postupem času ztratila kontakt. Dokonce se zdá, jako by na přítomnost neslyšících ve společnosti zcela zapomněla.

Druhým mezníkem se stal rok 1989, kdy se církvi v naší zemi znovu otevřely možnosti veřejného působení. V období devadesátých let se však projevil negativní následek totality v plné míře. Ukázalo se, že úder, který zasadil komunistický režim církvi odebráním ústavů spolu se zamezením jakékoli další veřejné činnosti, znamenal pro církev v Čechách a na Moravě nikoli přerušení, ale téměř úplné *zničení*

---

²³⁹ Srov. PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČESKÉ REPUBLICĚ, *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, 163.

pastorace neslyšících, což se po pádu totality projevilo absencí snah o její nové systematické rozvinutí.²⁴⁰

Přestože měla katolická církev po roce 1989 možnost svobodného rozvíjení jednotlivých oblastí veřejné kategoriální pastorace, zůstala práce s neslyšícími ve většině případů na individuální úrovni. Podoba pastorace neslyšících se tedy po pádu komunistického režimu paradoxně příliš nezměnila. Z výpovědí dotázaných kněží, vyučujících, katechetů, ale také rodičů neslyšících dětí, kteří se v posledních dvaceti letech nějakým způsobem podíleli na práci s neslyšícími v církvi, vyplývá, že jejich služba byla odpovědí na aktuální potřebu, která před nimi vyvstala, a nikoli projevem systematicky propracované snahy o pastorační neslyšících.

V následujícím textu se zaměříme na konkrétní práci s neslyšícími lidmi v rámci katolické církve, ke které docházelo v posledních dvaceti letech na několika místech v Čechách a na Moravě. Stručně se poté dotkneme dalších aktivit spojených s pastorační neslyšících v rámci jiných křesťanských církví a zmíníme se o činnosti náboženské společnosti Svědků Jehovových.

3.1.1 Konkrétní podoba pastorace neslyšících v rámci katolické církve

Z důvodu dostupnosti speciálního vzdělávacího zařízení odchází velká část neslyšících a jejich rodin do větších měst, která se tak stávají centry života neslyšících. Na základě výpovědí kněží, katechetů, učitelů na školách pro sluchově postižené, rodičů neslyšících dětí a samotných neslyšících, které jsme získali prostřednictvím dotazníkového šetření, jsme se pokusili stručně zmapovat konkrétní aktivity probíhající v rámci pastorace neslyšících, ke kterým docházelo v průběhu posledních dvaceti let v katolické církvi ve větších městech České republiky.

---

²⁴⁰ Objevovaly se pouze ojedinělé aktivity. Současný olomoucký arcibiskup Jan Graubner se ještě v době, kdy zastával funkci administrátora diecéze, pokusil o rozvinutí určité pastorace na celostátní úrovni. Službou pastorace neslyšících byli pověřeni dva kněží českých diecézí. Tato činnost však záhy skončila.

3.1.1.1 Praha

Již na počátku 90. let se v Praze pod vedením kněze konala pravidelná setkání nad Bibli pro neslyšící. Tato činnost ale bohužel skončila s odchodem tohoto kněze ze služby. V Praze bylo v té době několik rodin, které pro své neslyšící děti hledaly možnosti katechezí. V roce 1995 se této práci ujala Romana Petráňová (tehdy Peterová) ve spolupráci s P. Stanislawem Gorou, který v té době působil v Praze-Stodůlkách. Vznikla tak pravidelná setkání, která se konala jednou za měsíc. Jednalo se o slavení mše svaté s tlumočením do znakového jazyka, po kterém se účastníci scházeli k společné besedě. Těchto setkání se účastnilo asi pět rodin (jednalo se o katolíky, evangelíky, ale také nevěřící). Paní Petráňová také vyučovala znakovému jazyku skupinku farníků, tlumočila pro neslyšící slavení svátostí a přípravy na ně, duchovní rozhovory, katecheze a vyučování náboženství pro děti. Podílela se také na přípravách a organizaci táborů pro neslyšící děti a jejich sourozence, o kterých se zmíníme později. Spolupráce s P. Gorou byla později z důvodu jeho časového vytížení a přeložení na jiné místo přerušena.

Rodiny s neslyšícími dětmi cítily potřebu kněze, který by byl schopen komunikovat ve znakovém jazyce a který by se mohl komunitě neslyšících soustavněji věnovat. Spolu s paní Petráňovou proto požádaly o pomoc pastorační středisko v Praze.²⁴¹ Se svou žádostí se také obrátili na tehdejšího pražského arcibiskupa Miloslava Vlka. Ten však jasně naznačil, že nemůže z kapacitních důvodů nikoho z kněží pro tuto službu vyčlenit.²⁴² Romana Petráňová se později s podobnou žádostí obrátila také na pražské pomocné biskupy. Tyto snahy však nepřinesly žádný výsledek. Protože pro tuto službu nebyl vyčleněn žádný kněz, který by měl prostor ke studiu znakového jazyka a poznávání kultury neslyšících, společná setkávání rodin postupem času ustala. Jako jednu z hlavních příčin vidí Romana Petráňová právě problém v komunikaci prostřednictvím tlumočnicka, který neumožňuje skutečně osobní rozhovor.²⁴³ V současné době tlumočí Romana

---

²⁴¹ Srov. *Výzkum podoby pastorace neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010*, dot. 7, ot. 3, 5 a 6.

²⁴² Srov. Kovařovicová, J., *Svědectví rodiny s neslyšícím dítětem*, s. 1.

²⁴³ Srov. *Výzkum podoby pastorace neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010*, dot. 6, ot. 7.

Petráňová slavení svátostí nebo individuální setkání s knězem na požádání neslyšících.

Aktivním způsobem se v Praze na individuální pastorační pastorační neslyšících podílejí také rodiče neslyšícího syna, manželé Kovařovicovi, kteří již dříve připravili neslyšící manželský pár ke křtu a k biřmování. Od ledna 2010 připravují neslyšícího chlapce k prvnímu svatému přijímání. Velkým problémem, se kterými se potýkali, je naprostý nedostatek jakýchkoli katechetických materiálů pro neslyšící. Manželé Kovařovicovi proto vytvořili vlastní didaktické texty a obrázkové pomůcky.²⁴⁴

3.1.1.2 Hradec Králové

V první polovině 90. let docházelo k určitým aktivitám spojeným s pastorační neslyšících také v Hradci Králové. Kolem paní Hořejší, která vyučovala na místní škole pro neslyšící, se vytvořila skupina asi 10 žáků docházejících na katecheze. Několik studentů a učňů zde bylo tímto způsobem připraveno ke křtu. Pro zakotvení své činnosti v hierarchii podporované pastorační však paní Hořejší podporu nezískala.

V roce 1997 se na základě spolupráce pracovnice katechetického centra biskupství královéhradeckého Marie Zimmermannové s Romanou Petráňovou z Prahy uskutečnil letní tábor pro neslyšící děti z pražských rodin, o kterých jsme se již zmiňovali. Tento tábor se uskutečnil v Chotěborkách na Trutnovsku. Účastnilo se ho asi deset dětí z pěti rodin. Celá akce měla integrační charakter – spolu s neslyšícími dětmi se tábora účastnili také jejich slyšící sourozenci, kteří se učili vzájemné spolupráci s neslyšícími. Organizační stránku zajišťovala paní Zimmermannová, která zároveň připravovala programovou náplň katechetického rázu. Komunikaci ve znakovém jazyce zajišťovala paní Petráňová. Při katechezích bylo využíváno metod založených na práci s obrazem a přírodními materiály. Poměrně rychle se zde vytvořil široký organizační tým složený zejména z věřících studentek surdopedie, které měly o práci s neslyšícími dětmi zájem.²⁴⁵

Stejný organizační tým připravoval tábory ještě v dalších dvou letech. V roce 1999 se tábora zúčastnili také baptističtí misionáři z USA. Bylo zřejmé, že mají

---

²⁴⁴ Srov. Kovařovicová, J., *Svědectví rodiny s neslyšícím dítětem*, s. 1.

²⁴⁵ Srov. *Výzkum podoby pastorace neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010*, dot. 7, ot. 3.

mnohem lepší finanční zázemí a lépe připravené katechetické materiály specializované pro neslyšící děti. Původní organizační tým pak z důvodu mizivé podpory ze strany vedení biskupství předal v dalších letech přípravu tábora českým neslyšícím baptistům.

Další snahou o zapojení neslyšících do života církve bylo setkání lidí s postižením, které se uskutečnilo v Hradci Králové v roce 1999 v rámci příprav na milénium roku 2000. Mezi jinými byli pozváni také neslyšící lidé. Program vedl P. Gora s Romanou Petráňovou. Kromě rodin z Prahy, které na program dorazily, se však okruh zájemců z řad neslyšících nijak nerozšířil.²⁴⁶

Snahy o zakotvení pastorační práce neslyšících do oficiálních struktur církve byly podle paní Zimmermannové vždy neúspěšné. Vedení hradeckého biskupství nevidělo otázku pastorační práce neslyšících jako prioritu. Problém zde nebyl v nedostatku lidských zdrojů (přinejmenším mezi laiky). Bylo třeba alespoň jednoho pastoračního pracovníka, který by se organizaci a koordinaci pastorační práce neslyšících věnoval na plný úvazek. Pro tuto práci však nebylo poskytnuto zázemí ani finanční podpora.²⁴⁷

3.1.1.3 Brno

V první polovině 90. let také začala výuka náboženství na základní škole pro sluchově postižené žáky v Brně, kterou vedla po domluvě s katechetickým centrem Jaroslava Maňasová. Podle jejích slov se v začátcích jednalo spíše o povídání nad Biblií. Později připravila několik žáků k prvnímu svatému přijímání. Na doporučení biskupa navázala kontakt s P. Leo Zerhauem, který působí v Brně jako kaplan pro nemocné. Ve spolupráci s ním pak již několik let připravuje mše svaté ve znakovém jazyce. Konají se dvakrát ročně. Liturgické texty jsou tlumočeny, používají se eucharistické modlitby pro mše s dětmi, které P. Zerhau vyslovuje a zároveň ukazuje ve znakovém jazyce. Neslyšící se zapojují především prostřednictvím přímlov.²⁴⁸

---

²⁴⁶ Srov. *Výzkum podoby pastorační práce neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010*, dot. 7, ot. 3.

²⁴⁷ Srov. tamtéž, dot. 7, ot. 5 a 6.

²⁴⁸ Srov. tamtéž, dot. 3, ot. 11.

3.1.1.4 Olomouc a Valašské Meziříčí

Na základě výzvy představených se studiu znakového jazyka a vzdělávání neslyšících věnovala také sestra Víta Foltová z kongregace Milosrdných sester svatého Kříže. V Olomouci vyučovala náboženství neslyšícího chlapce, kterého později připravila k prvnímu svatému přijímání. Svátost smíření přijal u otce Stanislava Křižana, který pracoval s neslyšícími během své formace v kněžském semináři v Bratislavě. P. Křižan je v současnosti členem Komunity blahoslavenství a působí ve farnosti Dolany u Olomouce. V současné době pracuje sestra Víta Foltová v Kroměříži. Neslyšícím se momentálně aktivně nevěnuje.

Poměrně velkým centrem vzdělávání neslyšících žáků na Moravě je škola pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí. V roce 1998 zde vznikla potřeba tlumočení výuky náboženství dvou věkově rozdílných skupin. Výuku zajišťovali katecheté z církevní základní školy Salvátor. Při těchto hodinách tlumočila výklad Drahomíra Holubová, která se o čtyři roky později se z vlastní iniciativy účastnila katechetického kurzu v Olomouci. Na základě podnětu ředitele školy ve Valašském Meziříčí, který si přál výuku katolického náboženství, informovala žáky i jejich rodiče o možnosti výuky. Do náboženství se přihlásilo několik žáků z logopedických tříd, dva starší sluchově postižení žáci základní školy a dva sluchově postižení studenti střední školy. Každé ze tří skupin se Drahomíra Holubová věnovala samostatně. Rodiče sluchově postižených žáků, kteří přes týden pobývají na školním internátě, projeví o výuku náboženství minimální zájem.

3.1.2 Činnost baptistických misionářů ze Spojených států

Poměrně zásadní význam měla pro možnost duchovního rozvoje neslyšících v naší zemi misie členů baptistické církve, kteří byli po úspěšné činnosti v Rumunsku pozváni českými neslyšícími do České republiky. Svou činnost zde zahájili v roce 1997. Všichni misionáři byli původem ze Spojených států amerických. Jednalo se jak o neslyšící, tak o slyšící manžele, rodiny a pastory. Asi nejvýznamnější stopu zanechalo nejen mezi českými neslyšícími, ale také slyšícími působení Vesty Sauterové, slyšící dcery neslyšících rodičů. Neslyšící Jana Wagnerová o ní říká:

Byla výjimečná tím, že naprosto uznávala znakový jazyk [...] a naprosto znala jeho strukturu a gramatiku a plně rozuměla kultuře Neslyšících a plně ji respektovala. [...] ČZJ (český znakový jazyk) nebyl v té době vůbec uznáván (šlo to velmi pomalu) a upřednostňována byla znakovaná čeština nebo čeština podporovaná znaky. [...] Vesta probudila sebevědomí mnoha neslyšících a ujasnila jim úlohu ČZJ a potvrdila, že je rovný češtině.²⁴⁹

Misionáři se nejprve rok učili český znakový jazyk od českých neslyšících. Díky tomu postupně pronikali do komunity neslyšících a účastnili se jejich akcí. Později začali zakládat sbory pro neslyšící, kde se každou neděli scházeli dospělí ke čtení a studiu Bible. (Paralelně vždy probíhal program pro děti.) V českém znakovém jazyce, ve kterém probíhala veškerá komunikace, vyprávěli příběh z Bible, který následně rozebrali a vysvětlili, jakým způsobem se vztahuje k životu každého z nich. Součástí setkání byla modlitba vedená ve znakovém jazyce. Neslyšící měli vždy možnost soukromého rozhovoru s pastorem.²⁵⁰

Vesta Sauterová zpočátku úzce spolupracovala s křesťany z jiných církví včetně katolíků, se kterými také společně vytvořila *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící*.²⁵¹ Spolupráce však byla později přerušena. Wagnerová k tomu dodává:

Vesta měla jiný cíl – vytvořit samostatnou skupinu věřících neslyšících. Věděla z vlastní zkušenosti, že neslyšící opravdu potřebují být samostatní. O všem rozhodovat, mít zodpovědnost atd. Je známé, že pokud se objeví nějaký slyšící, většinou začne vše koordinovat on (je přece chytřejší, ví vše lépe než my, proto je lepší se mu podřídit atd. – tak to nemá být). Proto je dobré, aby pastor, kazatel atd. byl neslyšící a mše (církvní setkání, biblické hodiny atd.) byly pod jeho vedením spolu s neslyšícími bratry a sestrami, v ČZJ. Víra je pak upřímnější.²⁵²

Misionáři odešli z České republiky v roce 2000. Vedení založených sborů předali českým neslyšícím.

V současné době se pravidelně scházejí skupiny baptistů v Brně, Praze, Plzni, Hradci Králové a ve Valašském Meziříčí. Setkání se konají každý týden. Náplní je četba a studium Bible a modlitba. Jednou za dva až tři měsíce také probíhá celostátní

---

²⁴⁹ Wagnerová, J. *Otázky spojené s pastorační neslyšících*, s. 3.

²⁵⁰ Srov. *Výzkum podoby pastorační neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010*, dot. 6, ot. 23.

²⁵¹ Srov. Bort, J., aj., *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící*, Praha: Naděje, 2001. O vzniku této publikace se podrobněji zmíníme později.

²⁵² V uvedeném citátu se také zřetelně odráží potřeba (až nutnost) *zmocnění* neslyšících, o kterém jsme se zmínili v druhé kapitole.

setkání věřících (nebo pouze těch, kteří společenství vedou). V současné době je neslyšících baptistů čtrnáct. Celkový počet účastníků víkendových setkání je však mnohem vyšší. Od roku 2000 neslyšící baptisté spolu s organizací *Naděje Neslyšících* pořádají tábory pro neslyšící děti v Černé Hoře u Příbrami. Jak jsme se již zmínili, tuto činnost převzali v roce 2000 od organizačního týmu katolických katechetů a vyučujících, kteří nenašli podporu ve vedení církve. Jedná se o tábory s křesťanským zaměřením. Dopoledne jsou věnována studiu Bible, sdílení a modlitbě, odpoledne klasických táborových aktivitám.²⁵³

3.1.3 Vznik Slovníku znaků křesťanských pojmů pro neslyšící.

Jedinou rozsáhlejší českou publikací, která se nějakým způsobem týká pastorační práce neslyšících, je *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící*.²⁵⁴ Slovník byl vydán v roce 2001 v nakladatelství Naděje. Vznik této publikace iniciovala Alena Štěpánová. Na vzniku slovníku se podílelo mnoho spolupracovníků z různých církví; jedná se proto o dílo ekumenické. Vytvoření slovníku znaků si vyžaduje odbornost teologickou, ale také lingvistickou. Jednotlivé znaky se mohou na různých územích republiky lišit. Pro některé pojmy přitom existuje velký počet znaků, takže všechny není možné uvést; pro jiné specifické pojmy naopak žádný znak neexistuje. (Právě proto byla k slovníku vytvořena také videokazeta, která ve znakovém jazyce popisuje význam pojmů, pro které znak neexistuje nebo kterým je těžké porozumět.)

Jako klíčová se pro realizaci tohoto projektu ukázala být přítomnost Vesty Sauterové, která měla s podobnou prací zkušenost ze Spojených států. Sauterová vytvořila pracovní skupinky neslyšících křesťanů z různých církví. Při jednotlivých setkáních jim vždy opsala význam pojmu ve znakovém jazyce a ptala se jich na znak, který pro ten pojem používají. Reakce neslyšících se natáčely a zapisovaly. Seznam pojmů byl vytvořen předem Jiřím Bortem z církve bratrské. Na vzniku spolupracovala také Romana Petráňová, která následně vytvářela podobu popisu znaků.²⁵⁵

---

²⁵³ Srov. Wagner, D., *Společenství neslyšících v Bratrské jednotě baptistů*, s. 1.

²⁵⁴ Srov. Bort, J., aj., *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící*, Praha : Naděje, 2001.

²⁵⁵ Srov. *Výzkum podoby pastorační práce neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010*, dot. 6, ot. 3. Srov. též Bort, J., aj., *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící*, s. 5–7.

3.1.4 Neslyšící centrem zájmu Svědků Jehovových

Chceme-li předložit celostní pohled na problematiku aktivit nějakým způsobem spojených s pastorcí neslyšících, nemůžeme se nezmínit o činnosti Svědků Jehovových. Zdá se, že velmi brzy po listopadu 1989 začali Svědkové Jehovovi se systematickou snahou o oslovení neslyšících. Na rozdíl od většiny aktivit křesťanských církví byl přístup Svědků Jehovových propracovaný a dobře organizovaný na celém území Čech a Moravy. Svědkové Jehovovi věnovali velké množství energie, času a financí tomu, aby pronikli do společenství neslyšících. Nejpozději v druhé polovině 90. let měli v každém okrese nejméně jednoho člena, který ovládal znakový jazyk a oslovoval neslyšící ve svém okolí.²⁵⁶ Ve větších městech existují větší skupiny těch, kteří poměrně dobře ovládají znakový jazyk a kteří se s neslyšícími pravidelně setkávají. Navštěvují kluby neslyšících nebo přicházejí přímo tam, kde neslyšící bydlí. Zvou neslyšící na svá setkání buď přímo, nebo alespoň prostřednictvím letáků, které jsou perfektně přizpůsobené potřebám neslyšících.²⁵⁷ Dobře organizované skupiny neslyšících Svědků Jehovových se mohly stát „útočištěm“ také některých křesťanů, kteří ve svých církvích nenalezli živá společenství schopná vytvořit co nejlepší podmínky pro bezproblémovou komunikaci.²⁵⁸

3.2 Pastorec neslyšících v jednotlivých diecézích z pohledu kompetentních pracovníků biskupství v Čechách a na Moravě

V rámci snahy o mapování současného stavu pastorec neslyšících v jednotlivých diecézích v Čechách a na Moravě jsme v průběhu roku 2009 a na začátku roku 2010 provedli dvě dotazníková šetření. Výstupy z prvního z nich se, jak jsme již řekli, staly podkladem pro představení aktivit spojených s pastorcí

---

²⁵⁶ Srov. *Výzkum podoby pastorec neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010*, dot. 7, ot. 26. Podobně se situace vyvíjela i na Slovensku. Například v Bratislavě Svědkové Jehovovi naprosto předčili i v té době poměrně kvalitní pastorec neslyšících v katolické církvi. Ke své „misi“ přistupovali velmi profesionálně. Srov. tamtéž, dot. 1, ot. 26.

²⁵⁷ Srov. Wagnerová, J., *Otázky spojené s pastorcí neslyšících*, s. 4.

²⁵⁸ Srov. Kovařovicová, J., *Svědectví rodiny s neslyšícím dítětem*, s. 1.

neslyšících, které se na území České republiky konaly v posledních dvaceti letech. Hlubším rozbořením odpovědí získaných z tohoto šetření se budeme zabývat později. Druhé šetření, kterému se budeme více věnovat nyní, si kladlo za cíl zjistit, jaký přehled mají o pastorační práci s neslyšícími *lidé ve vedení diecézí*.

V rámci tohoto dotazníkového šetření jsme proto oslovili jednotlivá biskupství v Čechách a na Moravě s žádostí o zodpovězení tří dotazů týkajících se existence a podoby pastorační práce s neslyšícími na území jejich diecézí. Jednalo se o následující otázky:

1. Je/byl ve vaší diecézi někdo, kdo se zabývá/zabýval prací s neslyšícími (kněz nebo laik)?
2. Jak se ve vaší diecézi řeší křty, sňatky, svátosti smíření neslyšících?
3. Existují/existovaly ve vaší diecézi nějaké komunity nebo skupiny věřících neslyšících (katolické, nekatolické)?

Na naše dotazy odpovědělo pět z osmi biskupství: biskupství brněnské, českobudějovické, královéhradecké, litoměřické a plzeňské.²⁵⁹ Odpovědi z jednotlivých biskupství nyní představíme a poté se pokusíme o jejich analýzu.

3.2.1 Prezentace odpovědí z jednotlivých biskupství

Za biskupství *brněnské* odpověděl ředitel pastoračního střediska P. Petr Nešpor, který pouze obecně sdělil, že se v dané oblasti bude v brněnské diecézi jednat nejspíše o jednotlivé případy. Pastorační práci s neslyšícími zde má obecně na starost kaplan pro nemocné P. Leo Zerhau.

Za biskupství *českobudějovické* reagovala pracovnice sekretariátu generálního vikáře. V odpovědi na první otázku odkázala se na diecézní ústav, který v českých Budějovicích založil biskup Jirsík. Místní generální vikář má kontakt na tlumočnickou službu, ale o skupinách věřících neslyšících ve své diecézi neví.

---

²⁵⁹ Ostatní biskupství neodpověděla ani po opakovaném zaslání žádosti. Jedním ze záměrů autora šetření bylo také zjištění, na kolik se jednotlivým biskupstvím jeví otázka pastorační práce s neslyšícími jako důležitá. Nezodpovězení dotazů třemi biskupstvími mohlo mít různou příčinu. Jednou z nich mohla být také skutečnost nezájmu o tuto problematiku, která se jeví jako nevýznamná. Jedná se však pouze o spekulaci autora práce.

V *královéhradecké diecézi* podle někdejšího biskupského vikáře pro pastorační P. Karla Moravce o žádných komunitách neslyšících nevědí. V diecézi byly pořádány tábory pro neslyšící děti, na kterých spolupracovaly pracovnice katechetického centra. Pastorační neslyšících se v diecézi částečně věnuje P. Tomáš Kvasnička.

Za *biskupství litoměřické* odpověděl kancléř P. Jiří Hladík OCr. Podle jeho slov se v diecézi prací s neslyšícími nikdo nezabýval ani nezabývá. Se slavením svátostí s neslyšícími a přípravou na ně nemá zkušenosti. V diecézi v současné době není žádná skupina věřících neslyšících. P. Hladík se odkázal na kněze, který se v litoměřické diecézi údajně dříve zabýval pastorační neslyšících, ale který nyní působí v pražské arcidiecézi. Tato informace se však ukázala jako mylná.

Z *plzeňského biskupství* odpověděl biskupský vikář pro pastorační P. Krzysztof Dedek. Konstatoval, že v plzeňské diecézi k žádné pastorační neslyšících nedochází. Podobně jako ředitel pastoračního střediska brněnské diecéze P. Dedek v této věci odkázal na místního kaplana pro nemocné. V diecézi se zabývali řešením otázky nedoslýchavých. V katedrále a v několika dalších kostelech instalovali smyčku v ozvučovačím zařízení, na kterou se mohou nedoslýchaví napojit pro zesílení zvukového signálu. P. Dedek nemá informace o způsobu, jakým se v plzeňské diecézi řeší udělování svátostí neslyšícím, a neví o žádných skupinách věřících neslyšících. Plzeňský biskup František Radkovský je jednou za čas zván do školy pro neslyšící, která sídlí v Plzni. Při těchto návštěvách zajišťují tlumočení místní lektoři.

3.2.2 Analýza odpovědí

Představený výzkum si kladl dva hlavní cíle. Prvním cílem bylo získání přehledu o aktivitách spojených s pastorační neslyšících v jednotlivých diecézích. Druhým záměrem pak bylo zjistit, jaký přehled mají o pastorační neslyšících a za jak významnou ji považují *lidé ve vedení diecézí*. Důležitou součástí výzkumu proto byla analýza získaných dat, která hledala odpovědi na následující otázky: kdo je v diecézi považován za kompetentního zodpovědět tyto dotazy (dotazy byly zaslány na oficiální emailové adresy jednotlivých biskupství); jaké má tato kompetentní osoba povědomí o tradici pastorační neslyšících ve své diecézi; jaký statut mají v diecézi kněží či laici určené pro pastorační neslyšících.

Ve většině případů odpověděly na dotazy osoby pověřené biskupem ke koordinaci pastorační. V jednom případě se k dotazům vyjádřil kancléř diecéze, jedna reakce přišla ze sekretariátu generálního vikáře. Ať už se jednalo o biskupské vikáře pro pastorační a vedoucí pastoračních center či o jiné respondenty, nebyli se současnou situací pastorační neslyšících ve své diecézi příliš obeznámeni.

Zástupci biskupství, kteří na dotazy reagovali, nemají žádné informace o skupinách věřících neslyšících na územích svých diecézí. Pouze v brněnské a královéhradecké diecézi vědí o knězi ve své diecézi, který se pastorační neslyšících alespoň částečně zabývá. (Z odpovědí z brněnské a plzeňské diecéze je patrná tendence spojovat pastorační neslyšících s kompetencí nemocničních kaplanů.) Až na jedinou výjimku nevědí o laicích, kteří se prací s neslyšícími zabývali nebo zabývají, a nemají přehled o praxi udělování svátostí neslyšícím ve svých diecézích. Pouze jediná reakce obsahuje zmínku o pastorační neslyšících, ke které na území diecéze docházelo před rokem 1989.²⁶⁰

Zdá se tedy, že lidé kompetentní v otázce pastorační neslyšících v jednotlivých diecézích ve většině případů nemají přehled ani o (často velmi rozvinuté) pastorační neslyšících, ke které v jejich diecézích docházelo v minulosti, ani o její současné podobě. Ze zjištěného faktu, že v žádné z pěti diecézí není oficiálně ustanoven kaplan pro pastorační neslyšících, můžeme vyvodit, že se práce s neslyšícími na úrovni diecéze jeví jako nepříliš významná.

Je otázkou, nakolik jsou pracovníci na českých a moravských biskupstvích či v pastoračních centrech diecézí obeznámeni se specifickými požadavky, které s sebou pastorační neslyšících přináší, a nakolik jsou schopni poradit kněžím či pastoračním asistentům, kteří se s otázkami spojenými s pastorační neslyšících ve své praxi setkají.²⁶¹ Otázkou také zůstává, nakolik jsou připraveni vyjít vstříc neslyšícím, kteří se obrátí přímo na ně s žádostí o zprostředkování jim přístupných katechezí, výuky náboženství, příprav na svátosti nebo slavení liturgie.

---

²⁶⁰ Kancléř litoměřické diecéze uvedl, že se v jejich diecézi prací s neslyšícími nikdo nikdy nezabýval. Přitom přímo v Litoměřicích fungoval téměř sto let *Diecézní ústav pro hluchoněmé* založený litoměřickým biskupem Augustinem Bartolomějem Hillem. Od roku 1947, kdy byl ústav zrušen, sídlil v jeho budově kněžský seminář.

²⁶¹ Kodex kanonického práva například dovoluje pronášení manželského souhlasu ve znakové řeči: „Snoubenci vyjadřují souhlas slovy; jestliže nemohou mluvit, rovnocennými znamením.“ (CIC kán. 1104 § 2) Pokud kněz sám neovládá znakový jazyk, může být manželství uzavřeno za pomoci tlumočnicka. Kánon 1106 CIC však dovoluje faráři asistovat takovému sňatku pouze v případě, že je mu známa tlumočnickova věrohodnost.

3.3 Pastorace neslyšících z pohledu duchovních a laiků, kteří se na ní aktivně podílejí nebo podíleli

Nyní se budeme podrobněji věnovat prvnímu dotazníkovému šetření, které jsme provedli v rámci mapování současné podoby pastorace neslyšících v Čechách a na Moravě. Pokusili jsme se proto vyhledat co největší počet duchovních a laiků, kteří se od roku 1989 nějakým způsobem na pastorační neslyšících podíleli. Podařilo se nám získat informace o jedenácti lidech, kteří se pastorační neslyšících věnovali poněkud soustavněji.²⁶² Jedná se o tři kněze (z nichž jeden v současné době kněžskou službu nevykonává), jednu řeholnici, čtyři vyučující se specializací ke vzdělávání žáků se sluchovým postižením, jednu pracovníci katechetického centra a jeden manželský pár s neslyšícím dítětem. Oslovit bylo možné pouze osm z nich. Na zaslané otázky odpovědělo sedm: P. Leo Zerhau, nemocniční kaplan v brněnské diecézi, sestra Vítka Foltová z kongregace Milosrdných sester svatého Kříže, pracovníce katechetického centra v královéhradecké diecézi Marie Zimmermannová, manželé Kovařovicovi s neslyšícím synem z Prahy a tři vyučující se specializací v oblasti surdopedie: Jaroslava Maňasová z Brna, Romana Petrářová z Prahy, Drahomíra Holubová vyučující ve Valašském Meziříčí. O většině z nich jsme se již zmínili v souvislosti s představením aktivit spojených s pastorační neslyšících ve větších městech. Na základě získaných odpovědí se nyní pokusíme prezentovat poněkud komplexnější pohled na jejich službu.

Většina dotázaných začala se svou službou neslyšícím v druhé polovině devadesátých let. Z odpovědí vyplývá, že je k aktivní účasti na pastorační neslyšících vedly tři hlavní důvody. Jednalo se o spojení profesního zaměření s vědomím křesťanského poslání k apoštolátu, o odpověď na prosbu přátel, známých nebo farníků o pomoc při přípravě na svátosti nebo výuce náboženství jejich blízkých (popř. touha předat svým dětem víru); v případě P. Zerhaua a sestry Vítky Foltové se jednalo o impuls od představených. Většinu dotázaných tedy k práci s neslyšícími

---

²⁶² Kromě zmiňovaných jedenácti se jistě mnoho dalších věnovalo práci s neslyšícími jednorázově (např. kněží, kteří křtili nebo oddávali neslyšící, nebo katecheté, kteří příležitostně vyučovali či připravovali na přijetí svátostí neslyšící). Jak později ukážeme, jednotliví lidé zapojení do pastoračních aktivit se často navzájem neznali. Je tedy jistě možné, že se pastorační neslyšících věnovali soustavně i jiní lidé.

přivedla prosba blízkých nebo vědomí potřeby hlásání evangelia v prostředí vzdělávacích zařízení pro neslyšící.²⁶³

Zajímavým zjištěním je, že se jednotliví dotázaní navzájem příliš neznají. Například Drahomíra Holubová uvedla, že v oblasti služby neslyšícím s nikým nespolečně pracovala a o nikom jiném, kdo se této činnosti věnuje, ani neví.²⁶⁴ Bližší spolupráce mezi knězem a vyučující probíhala alespoň po určitou dobu v Praze a částečně v Brně. Právě tato místa, kde docházelo ke spolupráci mezi laiky a kněžími, se jeví jako určitá centra pastorační péče neslyšících u nás. Na mše svaté slavené P. Zerhauem a připravované Jaroslavou Maňasovou dojížděla sestra Víta Foltová z Olomouce.²⁶⁵ Určitá vazba vznikla také mezi Prahou a Hradcem Králové, na jejíž bázi se konaly zmíněné tábory pro neslyšící děti. Ty se mohly stát určitým zdrojem spolupráce, protože se při nich vytvořil poměrně široký organizační tým složený převážně ze studentek surdopedie, které měly o tuto aktivitu zájem. Tato činnost však, jak jsme již řekli, později z důvodu chybějící podpory biskupství skončila.²⁶⁶

Právě *podpora od představených* či od biskupství se pro rozvoj pastorační péče neslyšících jeví jako klíčová. Tohoto problému jsme se dotkli právě v souvislosti s konáním táborů pro neslyšící děti, ale také ve spojení s žádostí o kněze, který by se mohl věnovat komunitě neslyšících, již rodiny s neslyšícími dětmi adresovaly pražskému arcibiskupovi. Jak tábory pro děti, tak setkání rodičů s neslyšícími dětmi zanikly z důvodu nedostatečné podpory vedení diecéze. Pouze P. Leo Zerhau a sestra Víta Foltová, tedy ti, kteří byli k této službě alespoň neoficiálně pověřeni, naznačují, že cítí podporu od svých představených.²⁶⁷

Všichni dotázaní se shodují, že je pastorační péče neslyšících potřebná. Neslyšící jsou podle nich obecně velmi opomíjenou skupinou. Hlavní podíl na tom má komunikační bariéra. Integrace neslyšících mezi slyšící (např. ve farnosti) není vůbec jednoduchá. Ani s tlumočnickem se mezi slyšícími necítí uvolněně. V odpovědích je velmi patrné zdůraznění, že si i neslyšící zaslouží dozvědět se o Bohu. Pastorační péče nemůže být věcí efektivity. Je třeba naslouchat Božím nabídkám.²⁶⁸ Katolická církev má podle dotazovaných v oblasti pastorační péče neslyšících velké rezervy, což zvláště vyniká

²⁶³ Srov. *Výzkum podoby pastorační péče neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010*, dot. 2-7, ot. 1.

²⁶⁴ Srov. tamtéž, dot. 4, ot. 6.

²⁶⁵ Srov. tamtéž, dot. 2, 3, 5, ot. 6.

²⁶⁶ Srov. tamtéž, dot. 4, 7, 8, ot. 6.

²⁶⁷ Srov. tamtéž, dot. 2, 5, ot. 6.

²⁶⁸ Srov. tamtéž, dot. 2, ot. 16, 17.

například ve srovnání s prací svědků Jehovových, pro které hluchota není bariérou.²⁶⁹

Sestra Víta Foltová dodává:

„Ať jsou to hluší, slepí, chromí, lidé na ulici nebo národnostní menšiny, mají společné to, že nemají přístup do společenství věřících ve farnostech. Pohodlnost? Nezájem? Možná i malá informovanost. [...] Pán Ježíš se narodil jako chudý. Radostnou zvěst hlásal všem bez rozdílu, ale přijetí dostal zvláště u těch, kdo byli na okraji společnosti. Je třeba, aby se i u nás hlásalo evangelium, a to i tam, kde je to obtížné, kde to něco stojí.“²⁷⁰

Jako hlavní úskalí a problémy pastorační neslyšících označili dotázaní nepochopení kněží a biskupů, v čem jsou neslyšící jiní, malou slovní zásobu neslyšících,²⁷¹ to, že zde není nikdo, kdo by se pro tuto službu obětoval.²⁷² Určitá obtíž tkví také v neochotě slyšících naučit se znakový jazyk a „být s nimi (mít oči, ruce a srdce neslyšících)“.²⁷³

Ve dvou otázkách byli adresovaní vyzváni k popsání a ohodnocení současné pastorační neslyšících v katolické církvi. V odpovědích zaznělo: „Pár kapek na poušti.“²⁷⁴ „Skoro žádná ze strany kněží. [...] Nemá žádný cíl. Nejsou stanovení lidé, kteří by vytvořili nějakou vizi.“²⁷⁵ „Z pohledu katolické církve? Bez koncepce. Na základě poptávky jednotlivých akcí (křest, příprava na svátost manželství atd.) se oslovený kněz věnuje (tlumočnicka si neslyšící seženou sami).“²⁷⁶ Na otázku, jaké mají neslyšící možnosti v prožívání své víry ve společenství, odpověděli dotázaní následovně: „Téměř žádné, slouží jim evangelikální protestanté.“²⁷⁷ „Jen v jiné církvi.“²⁷⁸ „Objednat si tlumočnicka na jakoukoli akci pořádanou církvi pro majoritní společnost, scházet se mezi sebou (což činí ti, co odešli do ‚sboru‘ založeného baptisty).“²⁷⁹ V druhé kapitole jsme ukázali, jak důležité je pro neslyšící prožívání víry ve společenství. Z prezentovaných odpovědí je zřejmé, že v katolické církvi

---

²⁶⁹ Srov. *Výzkum podoby pastorační neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010*, dot. 4, ot. 16, 17.

²⁷⁰ Tamtéž, dot. 5, ot. 17.

²⁷¹ Srov. tamtéž, dot. 3, ot. 19.

²⁷² Srov. tamtéž, dot. 2, ot. 19.

²⁷³ Tamtéž, dot. 6, ot. 19.

²⁷⁴ Tamtéž, dot. 2, ot. 20, 21.

²⁷⁵ Tamtéž, dot. 3, ot. 20, 21.

²⁷⁶ Tamtéž, dot. 6, ot. 20, 21.

²⁷⁷ Tamtéž, dot. 2, ot. 22.

²⁷⁸ Tamtéž, dot. 3, ot. 22.

²⁷⁹ Tamtéž, dot. 3, ot. 22.

v České republice bohužel neexistuje jediné živé společenství, které by mohlo tuto potřebu naplnit.

Většina odpovědí spojených s posouzením současného stavu pastorače neslyšících v katolické církvi vyznívá negativně. Tuto část práce však uzavřeme odpověďmi, které znějí velmi povzbudivě. Jednalo se o reakce na otázku, která dotazník uzavírala: *Obohatila práce s neslyšícími nějakým konkrétním způsobem váš duchovní život?*²⁸⁰

Když tlumočím, musím převádět každé slovo/větu, kterou slyším, do ZJ na základě vyjádření přesného významu toho slova/věty. Mnohem více tak o věci přemýšlíte, musíte ji pochopit, jinak ji jednoduše nepřetlumočíte (nebo chybně). A pak: v očích a v tvářích neslyšících vidíte přesně dopad toho významu. Každý nový jazyk, kultura, pohled na věc jinými očima vás obohatí. Ale zajímavé je, že vyjadřují myšlenky o Pánu, církvi, které nemohli slyšet, přečíst... a přesto je znají...²⁸¹

Ano, vždycky se při předávání víry a jejím prožívání s těmi, kteří mají vlastní přístup, člověk setkává s podstatou víry.²⁸²

Určitě obohatila. Celá léta se za ně modlím, a nejen to. Je to nejen mé povolání, ale i poslání. Sluchově postižení mi pomáhají na cestě ke zralosti jak lidské, tak i duchovní. Člověk si uvědomí hodnotu slov, že stále mají stvořitelkou moc a žádné slovo nelze vzít zpět. Také že Bůh je může oslovovat beze slov, protože je mocný. Je Pánem i nad tak velkým handicapem, jakým je hluchota, protože hluchota srdce a lhostejnost jsou mnohem závažnějším postižením.²⁸³

Byl to velký zážitek, když jsem později jako kněz sloužil mši pro neslyšící. Je to o něčem jiném. Když můžu ukazovat: *Toto je moje tělo*. Jsem u toho.²⁸⁴

Z jednotlivých odpovědí jasně vyplývá, že služba neslyšícím je v České republice velmi náročnou a v mnoha ohledech zanedbanou, ale také důležitou a obohacující oblastí pastorače. Náročnost pastorače neslyšících má základ v mnoha obtížích, které jsou s hlásáním evangelia neslyšícím spojeny: zvládnutí znakového jazyka, proniknutí do kultury neslyšících, časová náročnost na vytváření vztahů, společenství atd. Práce s neslyšícími v církvi je také velmi zanedbanou oblastí kategoriální pastorače. Po tvrdém úderu, který jí zasadil komunistický režim, se již

---

²⁸⁰ Výzkum podoby pastorače neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010, dot. 1–7, ot. 31.

²⁸¹ Tamtéž, dot. 6, ot. 31.

²⁸² Tamtéž, dot. 2, ot. 31.

²⁸³ Tamtéž, dot. 4, ot. 31.

²⁸⁴ Tamtéž, dot. 1, ot. 31.

s větší silou nedokázala nadechnout k novému začátku. Podoba pastorační neslyšících v naší zemi již 20 let stagnuje.

Dotázaní jsou si však velmi jasně vědomi důležitosti úkolu, kterého se chopili. Ve svých odpovědích zdůrazňují, že musíme mít stále na paměti Kristův misijní příkaz, který nás vysílá ke všem, tedy také k neslyšícím. Proto je hlásání evangelia neslyšícím důležitým úkolem církve. Pastorační neslyšících je pro ty, kdo se na ní podílejí, také zdrojem velkého obohacení. Potvrzují tak to, co jsme již naznačili v druhé kapitole: Neslyšící, na které církve tak dlouho zapomínala, se pro ni mohou stát velkým obdarováním.

3.4 Perspektivy pastorační neslyšících v České republice

Čtyřicetileté období náboženské nesvobody znamenalo, jak jsme ukázali, téměř úplné zničení pastorační neslyšících v Čechách a na Moravě. Pastorační neslyšících dnes proto stojí na svém druhém začátku. Její hlavní úkol je zřejmý: je třeba znovu jasně deklarovat, že neslyšící jsou pozváni do společenství církve. I oni jsou Bohem milovanými dětmi. V Kristově tajemném těle mají „své místo“, které nikdo jiný nenahradí.

Přestože jsme si vědomi velké tradice, kterou má pastorační neslyšících v Čechách a na Moravě, uvědomujeme si, že si při hledání cest k jejímu novému rozvinutí nevystačíme s pouhým pohledem do historie. Podoba pastorační neslyšících, která probíhala v českých zemích od konce 18. do poloviny 20. století, pro nás může být jistě v mnoha směrech inspirací (silná podpora ze strany biskupů, obстойné finanční zabezpečení, otcovský přístup mnoha kněží a jejich odborná kvalifikace apod.). Je však zřejmé, že v postavení církve ve společnosti došlo od té doby k tak výrazným změnám, že na množství aktivit, se kterými byla pastorační neslyšících dříve spjata, již nebude možné plně navázat. Stěží můžeme například očekávat obnovení zásadního vlivu církve na vzdělávání a výchovu v ústavech pro neslyšící, které byly dříve nejvlastnějšími místy pastorační neslyšících. Podobně také péče, kterou církve věnovala neslyšícím v sociální oblasti, je dnes z velké části nahrazena jak státními, tak nestátními organizacemi.

Je zřejmé, že dnešní pastorec neslyšících bude muset stát na zcela jiných pilířích než dříve. Hledání nové cesty pro pastorec neslyšících je pro církve v naší zemi důležitým úkolem. Pokusíme se proto nyní představit možné zdroje podnětů pro její rozvíjení v současné době. Nejprve svou pozornost obrátíme k některým aspektům pastorec neslyšících v zahraničí. Následně se pokusíme prezentovat některé výpovědi závěrečného dokumentu Plenárního sněmu katolické církve v České republice *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, které můžeme uplatnit v reflexi nad významem pastorec neslyšících jako jedné z oblastí kategoriální pastorec v životě církve v naší zemi. Poté představíme některá z doporučení, která vydala na závěr mezinárodní konference *EFFATHA! Neslyšící člověk v životě církve* v roce 2009 *Papežská rada pro pastorec zdravotníků*. Na závěr se obrátíme na nejcennější a nejvýznamnější zdroj podnětů pro vytváření nové pastorec neslyšících v naší zemi – na zkušenost samotných neslyšících.

3.4.1 Pastorec neslyšících ve Velké Británii a na Slovensku jako inspirace pro její rozvoj v České republice

Velmi důležitým zdrojem podnětů pro vytváření a rozvoj pastorec neslyšících v naší zemi se může stát její podoba v zahraničí. Pokusíme se proto stručně představit některé aspekty pastorec neslyšících s dobře propracovanou strukturou, která probíhá ve Velké Británii. Druhý příklad se zaměří na podobu rozvíjející se pastorec neslyšících na Slovensku, tedy v prostředí, které je nám historicky i kulturně mnohem bližší.

3.4.1.1 Některé aspekty pastorec neslyšících ve Velké Británii

V roce 1970 byla ve Velké Británii založena Asociace neslyšících katolíků, která si klade za cíl podporovat komunity neslyšících v jednotlivých diecézích Velké Británie, přinášet jim evangelium a uschopňovat je k aktivnímu zapojení do života

a poslání církve a společnosti.²⁸⁵ Jedním z motivů pro vznik této organizace byla snaha o spolupráci mezi lidmi zapojenými do pastorační práce neslyšících v různých oblastech Anglie, Walesu a Irska, kteří pracovali osamocně a kterým se nedostávalo žádné podpory. Asociace byla schválena biskupskou konferencí. V průběhu svého čtyřicetiletého působení dosáhla asociace mnoha úspěchů. V mnoha diecézích se rozvinula eucharistická společenství a začala se zde sloužit liturgie ve znakovém jazyce. Byly vytvořeny takové podmínky, aby se neslyšící mohli začít vzdělávat ve víře.²⁸⁶

Podpora vzdělání neslyšících ve víře patří mezi nejpodstatnější úkoly, které si asociace vytkla. Za tímto účelem vytvořeny dva kurzy: *Visual Faith Course* a *Catholic Certificate in Religious Studies*. *Visual Faith Course* je všeobecným kurzem určeným neslyšícím, kteří se touží dozvědět více o své víře, Bibli a učení církve. *Catholic Certificate in Religious Studies* je intenzivnějším vzdělávacím programem, který zahrnuje hlubší proniknutí do tematiky probírané v kurzu *Visual Faith*. *Catholic Certificate in Religious Studies* je kurzem akreditovaným Biskupskou konferencí Anglie a Walesu. Jeho absolventi se mohou stát vedoucími společenství neslyšících ve svých diecézích. Příprava neslyšících věřících k vedení jejich společenství je jednou z hlavních součástí strategie Asociace neslyšících katolíků v oblasti pastorační práce neslyšících.²⁸⁷

Pastorační práce neslyšících ve Velké Británii, jejíž některé aspekty jsme právě nastínili, se může stát zdrojem inspirace pro rozvoj pastorační práce neslyšících v naší zemi v mnoha oblastech. Mezi nejvýznamnější se jeví vytvoření spolupráce na celorepublikové úrovni a získání podpory pro tuto činnost od České biskupské konference. Druhým podnětem může být velký důraz Asociace neslyšících katolíků na vzdělávání neslyšících spolu s podporou laiků, kteří se mohou stát přirozenými vedoucími společenství neslyšících ve svých diecézích.

---

²⁸⁵ Srov. CATHOLIC DEAF ASSOCIATION, *Catholic Deaf Association* [online], dostupné na: <<http://www.cda-uk.com/page10.html>>.

²⁸⁶ CATHOLIC DEAF ASSOCIATION, *The history of the Catholic Deaf Association* [online], dostupné na: <<http://www.cda-uk.com/history-cda.pdf>>.

²⁸⁷ Srov. McDONOUGH, P., Ministry amongst Deaf people, s. 36–41, in BROESTERHUIZEN, M. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf* [online], dostupné na: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.

3.4.1.2 *Současná podoba pastorační neslyšících na Slovensku*

Po pádu komunistického režimu se pastorační neslyšících na Slovensku začala rozvíjet nejprve v Bratislavě, kde se jí velmi aktivně věnovali bohoslovci z místního kněžského semináře ve spolupráci s laiky. Jejich činnost se soustředovala na výuku náboženství ve školách pro neslyšící, přípravu táborů, zajišťování kurzů znakového jazyka pro spolupracovníky a přípravy a tlumočení mší svatých pro neslyšící. Podmínky pro rozvoj pastorační neslyšících postupně vznikaly i v dalších městech.²⁸⁸

Více než patnáct let se na Slovensku pastorační neslyšících a jejich rodinných příslušníků věnuje *Kresťanské centrum nepočujúcich na Slovensku*. Tato organizace je občanským sdružením založeným na spolupráci duchovních a dobrovolníků z řad laiků. Součástí činnosti Kresťanského centra nepočujúcich je také vydávání časopisu *Gaudium* – dvouměsíčníku pro neslyšící a jejich rodiny. Druhou organizací, která působí na území Slovenska, je *Effeta – Stredisko svätého Františka Saleského*. Effeta vznikla oddělením od Kresťanského centra nepočujúcich na Slovensku v roce 2001. Činnost této organizace se soustředila na nitranský region. V dnešní době už překračuje jeho hranice a spolupracuje s organizacemi v zahraničí.²⁸⁹ Stredisko svätého Františka Saleského se soustředí na pomoc neslyšících v jejich intelektuálním, sociálním a duchovním rozvoji. Součástí jeho činnosti je také provozování chráněné dílny pro neslyšící.²⁹⁰

Mše svaté pro neslyšící (ve znakovém jazyce nebo tlumočené) jsou alespoň jednou měsíčně slaveny v Bratislavě, Banské Bystrici, Kremnici, Nitře, Lučenci, Prešově, Púchově, Trenčíně a Žilině.²⁹¹

---

²⁸⁸ Srov. *Výzkum podoby pastorační neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009–2010*, dot. 1, ot. 1–6.

²⁸⁹ Srov. PASTORÁCIA NEPOČUJÚCICH, *O pastorační nepočujúcich* [online], dostupné na: <<http://nepocujuci.fara.sk/o-pastoracii-nepoujucich>>.

²⁹⁰ Srov. EFFETA – STREDISKO SVÄTÉHO FRANTIŠKA SALESKÉHO, *Chráněná dílna* [online], dostupné na: <http://effeta.sk/chranaena_dielna/>.

²⁹¹ Srov. KRESŤANSKÉ CENTRUM NEPOČUJÚCICH NA SLOVENSKU, *Kalendár sv. omší v posunkovom jazyku* [online], dostupné na: <<http://www.kcns.sk/omse>>.

3.4.2 Podněty dokumentu *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě pro pastorači neslyšících*

Velmi cenné podněty pro reflexi nad významem pastorače neslyšících jako jedné z oblastí kategoriální pastorače v životě církve v naší zemi nám poskytuje Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v České republice *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*. Tyto úvahy nad postavením pastorače neslyšících ve vztahu k farní pastorači jsou pro nás zvláště důležité z toho důvodu, že integrace neslyšících do „klasických“ farností s sebou přináší mnohem více problémů než zapojení většiny jiných skupin.

Plenární sněm uznává, že obnovení kategoriální pastorače v plné šíři v naší zemi stále naráží na mnohá nepochopení. Vybízí proto, aby byla kategoriální pastorače chápána jako „nedílná složka života církve, ve svém významu a důležitosti rovnocenná farní pastorači. To také znamená uznat nároky na její personální a finanční zajištění, které jsou mnohdy větší než u farní pastorače.“²⁹² Ve světle této výzvy plenárního sněmu se žádosti o personální a finanční zajištění pastorače neslyšících jeví jako naprosto oprávněné. Je však zřejmé, že se v jejím případě jedná o natolik specifický obor, že pro ni bude patrně nutné sdružit finanční i personální síly na úrovni jednotlivých diecézí i celé republiky.²⁹³ Z tohoto důvodu se ukazuje jako nezbytné, aby byla otázka pastorače neslyšících projednávána na úrovni České biskupské konference.

Kategoriální pastorače není podle plenárního sněmu pouhou realizací partikulárního zájmu určité skupiny v církvi. Naopak se ve všech svých oblastech – pastorači neslyšících nevyjímajíc – stává „nástrojem realizace vlastního poslání církve“,²⁹⁴ jak o tom mluví konstituce *Lumen gentium*. V souladu se zkušeností neslyšících s nenahraditelnou rolí společenství v jejich prožívání víry potvrzuje plenární sněm nutnost budování *středisek intenzivnějšího života* a vybízí k podpoře malých živých společenství schopných misijního vyzařování do okolí.²⁹⁵ Jak jsme ukázali ve druhé kapitole, v případě pastorače neslyšících se jedná o vytváření

---

²⁹² PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČESKÉ REPUBLICE, *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, 163.

²⁹³ Srov. tamtéž, 164.

²⁹⁴ Tamtéž, 164.

²⁹⁵ Srov. tamtéž, 159.

společenství, která se mohou stát pro jeho členy prostředkem k zakoušení transcendence a která zároveň přitahují ostatní.

Plenární sněm si je jasně vědom přítomnosti různých skupin osob v církvi a jejích specifických požadavků plynoucích z dané sociální situace, na kterou musí brát pastorec ohled.²⁹⁶ Tento postřeh plenárního sněmu se pastorec neslyšících dotýká zvláštním způsobem. Sněm chápe specifické nároky kategoriální pastorec, která vždy vyžaduje náležitou odbornost v určité oblasti, jak jsme to také naznačili v úvodu k první kapitole.²⁹⁷

Spolu s plenárním sněmem musíme konstatovat, že řada oblastí kategoriální pastorec na svůj rozvoj teprve čeká. Jendou z nich je také pastorec neslyšících chápáná jako pastorec kulturně-jazykové menšiny.²⁹⁸ Je úkolem církve v České republice naplňovat výzvy plenárního sněmu také v oblasti pastorec neslyšících.

3.4.3 Doporučení Papežské rady pro pastorec zdravotníků

V listopadu roku 2009 se v Římě konala 24. mezinárodní konference pořádaná Papežskou radou pro pastorec zdravotníků s názvem *Effatha! Neslyšící člověk v životě církve*. Na organizaci se podílela také *Mezinárodní katolická nadace pro službu Neslyšícím*, která se zaměřuje na podporu pastorec neslyšících ve světě. Ve snaze dosáhnout plné integrace neslyšících lidí v životě církve předkládá Papežská rada doporučení adresovaná biskupům, kněžím, pastoračním pracovníkům a všem věřícím.²⁹⁹ Již ve druhé kapitole jsme se zmiňovali o společném základu, ze kterého všechna tato doporučení vycházejí. V úvodu k doporučením se říká, že „v oblasti víry a praktikování náboženství by se mělo k hendikepu v oblasti sluchu, který je čistě smyslový, bezpodmínečně přistupovat odděleně od ostatních fyzických postižení.“³⁰⁰

Papežská rada pro pastorec zdravotníků doporučuje, aby byla na národní úrovni vytvořena církevní centra, která se budou věnovat koordinaci pastorec

²⁹⁶ Srov. PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČESKÉ REPUBLICE, *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, 164.

²⁹⁷ Srov. tamtéž, 165.

²⁹⁸ Srov. tamtéž.

²⁹⁹ PAPEŽSKÁ RADA PRO PASTORACI ZDRAVOTNÍKŮ, *Final Recommendations* [online], dostupné na: <<http://www.icfdeaf service.org/documents/Raccomandazioni%20finali---eng.pdf>>.

³⁰⁰ Tamtéž.

neslyšících. Obrací se také na biskupy s žádostí, aby věnovali větší pozornost otázce neslyšících lidí v souvislosti s pastoračními a katechetickými programy v jejich diecézích. Jednotlivé diecéze by měly být připraveny zprostředkovat neslyšícím lidem možnost vzdělávání ve víře. Zároveň by měly vytvořit seznam těch, kteří mohou tlumočit v kostelech. V každé diecézi by měl být alespoň jeden kněz schopný komunikovat ve znakovém jazyce, který by se mohl stát záchytným bodem pro neslyšící věřící. Papežská rada proto také vyzývá k vytvoření kurzů, ve kterých by se mohli bohoslovci specializovat pro tuto oblast pastorační péče.

Ve větších městech by měla být určena místa, kde slavení liturgie umožňuje aktivní účast lidí s vadami sluchu. Za účelem uschopnění ohluchlých nebo těch neslyšících, kteří si neosvojili znakový jazyk, k aktivní účasti na liturgii se doporučuje, aby byly prostory, kde se liturgie slaví, vybaveny obrazovkami. Farnosti i diecéze by měly s neslyšícími a jejich rodinami počítat ve svých pastoračních plánech. Papežská rada také doporučuje vytvoření církevních webových stránek určených neslyšícím.

3.4.4 Podněty vycházející ze zkušeností neslyšících

V úvodu do této podkapitoly jsme se zmínili o tom, že nejdůležitějším zdrojem podnětů pro pastorační práci musí být zkušenosti samotných neslyšících. Naše snaha o představení základních výzev pro vytváření pastorační práce neslyšících v naší zemi by proto nebyla úplná, pokud bychom nezmnili, jak se na potřebu a podobu pastorační práce dívají sami neslyšící. Nejprve předložíme podněty Jany Wagnerové, která není zcela neslyšící, ale přesto se považuje za člena komunity Neslyšících.

S Bohem je potřeba mluvit v takovém jazyce, který znám, který je mi milý a který mi nečiní problémy. Zkuste si povídat s Bohem třeba v portugalštině. Pro většinu neslyšících je právě přirozeným jazykem ne mluvený, ale znakový. V ČR to bude český znakový jazyk (nikoli znakovaná čeština – ta je vhodná spíše pro nedoslýchavé, kteří nemají problém s češtinou), v Austrálii australský znakový jazyk (nikoli anglický znakový jazyk, jak bychom se laicky domnívali) atd. Tedy přirozeně prožívat víru je možné právě v ČZJ [českem znakovém jazyce]. Také je důležité společenství. Pokud společenství věřících komunikuje v mluveném jazyce a neslyšící je přítomen, ničemu nerozumí. Nebude to přirozená komunikace. Samozřejmě lze uvažovat o tlumočnickovi v ČZJ. Klady a zápory si domyslíte sám.

Úžasné je, pokud je skupina neslyšících, která může sdílet víru spolu – v ČZJ – bez bariér. [...]

Pro skupinu, která má problémy s ČJ [českým jazykem], [je třeba] předem také připravit materiály. Úžasné by bylo, kdyby biblické texty s nimi projednal kněz za přítomnosti tlumočnicka ČZJ individuálně (skupina neslyšících, kněz a tlumočnick). Na mši rozhodně nesmí chybět tlumočnick ČZJ. Opět je také nutné prozkoumat, zda danému tlumočnickovi neslyšící opravdu rozumí. (Kvalitních tlumočnicků ČZJ je opravdu málo.) [...]

Slyšící nejsou ze společenství vyřazeni, to opravdu ne. Mělo by se jednat ale o takové lidi, kteří samozřejmě znají ČZJ, kulturu Neslyšících a kteří si jí váží. Kteří jsou velmi pokorní a nechají se učit od neslyšících. Nezasahují do jejich činnosti, pokud nejsou o to požádáni. Prostě, aby byli rovnocenní partneři, ale hlavní zodpovědnost má padat na neslyšící.³⁰¹

Velmi cenné svědectví, které na velmi malém prostoru ukazuje mnohé, nám poskytla neslyšící Alena Voráčová z Prahy. (Text, který nám paní Voráčová zaslala, jsme ponechali v původním znění.)

Sama jsem neslyšící, a od malička chodím do kostela. Pocházím z hluboce věřící rodiny, kteří mne vedli do kostela, i když nerada, protože jsem nerozuměla o čem kněz mluví. Postupně jsem tu víru ztrácela v pubertě. Díky mým rodičům, kteří mají moc hezké vztahy nejen v manželství, ale i k lidem, jsem začala přemýšlet o víře.

Strašně jsem toužila v kostele mít tlumočnicka, pak jsem potkala Romanu která dělá tlumočnicka a je věřící, a ta se nás ujala, že nás bude tlumočit na mši. Víím, že na Slovensku se scházejí neslyšící v kostele jednou za měsíc, kde slouží mši kněz se znakovým jazykem. A je hodně neslyšících, kteří jsou věřící, ale do kostela nechodí, kvůli tomu že nerozumí, nebo přestoupili k jiné víře kde se více věnují.

Pro mě je hrozně důležité pro neslyšící, mše s tlumočnickem, a aby taky nebyli sami, abychom byli jako rodina, jít příkladem. Nejen mluvit o Bohu, ale taky pomáhat druhým. Spousta neslyš., kteří chodí do kostela, neznají dobře Bibli ani je nečetli. Tak je hodně důležitá výuka náboženství, a nejlépe obrázková. Při výuce náboženství, aby nebyla jen o Bibli ale i o životě, aby se nenudili a zahráli i divadlo atd.

Bez víry si neumím představit, a jsem neslyšící. A potřebuji, aby to někdo vedl i když je nás málo. Přesto se těším do kostela, načerpat sílu.³⁰²

---

³⁰¹ Wagnerová, J. *Otázky spojené s pastorační neslyšících*, s. 2–3.

³⁰² Voráčová, A., *Prožívání víry očima neslyšící ženy*, s. 1.

3.4.5 Návrhy konkrétních postupů vytváření pastorační služby neslyšících v České republice

Pastorační služby neslyšících stojí v naší zemi na novém začátku. Jak jsme již dříve naznačili, je to dáno jednak téměř úplným přerušением jejího vývoje v době náboženské nesvobody, ale také velkou proměnou v pohledu na svět, kulturu a jazyk neslyšících, ke které došlo zejména v průběhu posledních čtyřiceti let. V této podkapitole jsme se doposud věnovali představování několika zdrojů, ze kterých můžeme čerpat podněty pro formování a uskutečňování nové pastorační služby neslyšících v naší zemi. Nyní se tedy můžeme zamyslet nad konkrétními kroky, které bude muset katolická církev v České republice v souvislosti s rozvíjením pastorační služby neslyšících vykonat.

Při stanovování jednotlivých úkolů vycházíme z nastíněných zkušeností s pastorační službou neslyšících v zahraničí, z výzev Plenárního sněmu katolické církve v České republice k znovuoživení nezastupitelné role kategoriální pastorační služby v životě církve, z doporučení Papežské rady pro pastorační zdravotníků k plné integraci neslyšících lidí v životě církve, z rad těch, kdo se u nás na pastorační službu neslyšících podíleli, a zejména ze zkušeností a podnětů samotných neslyšících.

V souvislosti s rozvojem pastorační služby neslyšících navrhuje následující kroky:

1. V souladu s požadavkem Papežské rady pro pastorační zdravotníků by měl být *ustanoven koordinátor pastorační služby neslyšících* pro Českou republiku jmenovaný Českou biskupskou konferencí.
2. Dále je třeba *vytvořit tým spolupracovníků* tvořený duchovními a laiky z různých diecézí Čech a Moravy, kteří se věnují službě neslyšícím. Tento tým připraví plán pastorační služby neslyšících, který se může stát základem pro pastorační službu neslyšících v jednotlivých diecézích Čech a Moravy. Je nezbytné, aby se součástí tohoto týmu postupem času stávali také neslyšící.
3. Je zřejmé, že v současné době není možné, aby byl podle doporučení vydaných Papežskou radou ustanoven pro každou diecézi kaplan pro neslyšící. Česká biskupská konference by však měla jmenovat alespoň *jednoho nebo dva kněze* (pro Čechy a Moravu), *kteří by byli touto službou pověřeni*. Tito kněží musí dostat prostor pro vzdělávání ve znakovém jazyce

a pro poznávání kultury neslyšících, které chápeme jako naprosto nutný předpoklad pro jejich činnost.³⁰³

4. Je nutné, aby výše zmíněný tým *připravil informační kampaň*, a to na dvou úrovních:

a) kampaň adresovanou biskupům, koordinátorům pastorační péče v jednotlivých diecézích a kněžím (mělo by se jednat zejména o poučení o specifických potřebách neslyšících, ale také o tom, koho mohou v diecézi kontaktovat, pokud se na ně obrátí neslyšící člověk; součástí tohoto úkolu je také vytvoření seznamu tlumočnicků oprávněných tlumočit při katechezích či liturgii).

b) kampaň adresovanou neslyšícím prostřednictvím spolupráce s kluby neslyšících, vzdělávacími zařízeními pro neslyšící, ale také pomocí vytvoření webových stránek (jak k tomu vybízí doporučení Papežské rady pro pastorační zdravotníků).

V souvislosti s uskutečňováním těchto kroků je zároveň třeba pamatovat na finanční zabezpečení všech aktivit spojených s plněním těchto úkolů (pro tento účel může být využito mezidiecézních fondů, jak k tomu nabádá Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v České republice).³⁰⁴

Mezi další úkoly zmíněného týmu a dalších spolupracovníků, spjaté s vytvářením a uskutečňováním plánu pastorace neslyšících, bude patřit na úrovni diecézní i celostátní zajišťování katechetické činnosti a vyučování náboženství, přípravy slavení liturgie určené pro neslyšící, koordinace duchovní služby neslyšícím, podpora pastoračních pracovníků (zajišťování katechetických pomůcek, příprava a poskytování přizpůsobených textů nedělní liturgie, apod.), zajišťování společných programů (poutí, výletů, společných pobytů, vzdělávacích setkání, atd.), spolupráce s organizacemi neslyšících – nabídka duchovního programu pro kluby a unie a nabídka vzdělávacího programu pro školy.

Při plnění těchto a dalších úkolů spojených s pastorační neslyšících musí mít všichni pastorační pracovníci na zřeteli její centrální zájem: podpora vzniku a růstu

---

³⁰³ V souladu s kán. 518 CIC je do budoucna možné uvažovat o zřízení personálních farností pro neslyšící, kteří jsou ve slyšící společnosti jazykovou minoritou s vlastní kulturou.

³⁰⁴ Srov. PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČESKÉ REPUBLICE, *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, 160.

živých společenství neslyšících, která se zvláště při liturgii ve spojení s církví budou stávat znamením a nástrojem vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva.³⁰⁵ Vznik živých společenství neslyšících by vlastně měl být po čtyřech krocích, které jsme navrhli výše, označen za krok pátý. Bude se jednat o krok zlomový, protože teprve s ním se zrodí skutečná nová pastorec neslyšících v naší zemi. Je zřejmé, že vznik společenství v plném křesťanském smyslu tohoto slova bude otázkou dlouhodobou a náročnou. To nás však nesmí odradit. Musíme mít neustále na paměti, že

společenství nevytváříme my svou šikovností, svými silami a dobrou vůlí, nýbrž právě ono samo se v nás postupně a velice bolestně rodí. Netvoříme je proto, že je pro nás dobré nebo užitečné, nýbrž právě proto, že samotný Bůh je společenství!³⁰⁶

Teprve vznik a růst společenství neslyšících, která v sobě ponosou pečeť Otce, Syna a Ducha svatého, budeme moci označit za ten *skutečně první krok* nové pastorec neslyšících v naší zemi.

---

³⁰⁵ Srov. LG 1.

³⁰⁶ Ambros., P., *Teologicky milovat církev*, s. 239-240.

ZÁVĚR

Záměrem této práce bylo předložit stručný, ale zároveň ucelený úvod do problematiky pastorační péče neslyšících s ohledem na její specifické rysy a zmapovat současný stav této oblasti kategoriální pastorační péče v naší zemi.

Pastorační péče neslyšících je poměrně úzkou specializací a jako taková si vyžaduje alespoň základní znalost problematiky spojené se sluchovým postižením. Této problematice jsme se proto věnovali v první kapitole. Ukázali jsme, že sluchové postižení může mít velmi závažné důsledky v rovině kognitivního, sociálně emocionálního, ale také spirituálního rozvoje osobnosti neslyšícího člověka. Každý, kdo se věnuje pastorační péči neslyšících, musí být schopen rozlišit základní druhy sluchového postižení (nedoslýchavost, hluchota, ohluchnutí, atd.) a znát jejich důsledky. Zároveň by měl být velmi dobře obeznámen s různými způsoby a prostředky komunikace neslyšících, znát jejich výhody i úskalí. Naprosto klíčové je pro kvalitní pastorační péči poznávání jazyka a kultury neslyšících, kteří se chápou jako menšina Neslyšících ve většinové slyšící společnosti.

Důležitou součástí kulturního dědictví Neslyšících je jejich vlastní historie. Stručný nástin dějin vzdělávání neslyšících a proměny jejich postavení ve společnosti jsme proto předložili v druhé části první kapitoly. Vzdělávání neslyšících bylo přinejmenším ve svých počátcích velmi úzce spjato s pastorační péčí. Velkou část škol a ústavů pro neslyšící zakládali nebo provozovali kněží a řeholníci. V Praze byl založen takový ústav v roce 1786, jehož řediteli byli až do roku 1948 kněží. V druhé polovině 19. století byly založeny diecézní ústavy pro neslyšící v Litoměřicích, Českých Budějovicích a Hradci Králové. Mnoho kněží se stalo neslyšícím nejen výbornými učiteli, ale také milujícími otci. Vzdělávání nebylo míněno jako pouhá příprava na budoucí život ve společnosti, ale stávalo se prostředkem k uschopnění neslyšících k poznávání víry a prohlubování jejich vztahu s Bohem. Zdárně se rozvíjející pastorační péče neslyšících, jejímiž centry se staly právě ústavy, byla přerušena zestátněním škol komunistickým režimem v roce 1948. Bez jakékoli nadsázky je však možné říci, že pastorační péče neslyšících má v naší zemi velmi silnou tradici.

Ve druhé kapitole jsme se soustředili na specifika, která jsou s pastorcí neslyšících spojena. Po vzoru prof. Marcela Broesterhuizena z Katolické univerzity v Lovani jsme se postupně zabývali volbou správného pastoračního přístupu k neslyšícím, problematikou chápání sluchového postižení, rolí neslyšících laiků při vytváření společenství a významem užívání znakového jazyka v celé šíři života církve. Na základě těchto úvah nad specifickými rysy služby neslyšícím se staly zřetelnými základní úkoly nové pastorače neslyšících:

1. Hledat a vytvářet takové pastorační přístupy, které uznávají znakový jazyk jako přirozený způsob komunikace neslyšících a které přijímají kulturu Neslyšících a hledají v ní obsažená *semena Slova*. Jedině tímto způsobem docílíme toho, že neslyšící nebudou zůstávat na okraji církve, ale že budou *vtahováni do skutečného centra dění spásy*.

2. Klást důraz na *zmocnění* neslyšících laiků *k aktivní účasti na životě církve*, ke které jsou povoláni křtem. Je třeba povzbudit neslyšící, aby odpověděli na Kristovu výzvu: *Effatha!* a aby se otevřeli pro hlásání evangelia svým bližním. Sami neslyšící jsou těmi, kdo nejlépe rozumějí vlastnímu jazyku a kultuře, a proto jsou nenahraditelnými hlasateli evangelia ostatním neslyšícím. Mohou se také aktivním způsobem podílet na vedení společenství neslyšících.

3. Přijímat hluchotu ne jako postižení nebo bariéru v poznávání Boha, ale jako *locus theologicus* – kontext, ve kterém neslyšící žijí svou víru a ve kterém nad ní uvažují.

4. Jediným místem, kde je možné na těchto kamenech s užitkem stavět, jsou živá společenství neslyšících. Naprosto základním prvkem a úkolem pastorače neslyšících se musí stát *vytváření živých společenství*, ve kterých budou moci neslyšící skutečně zakoušet blízkost bratří a sester a přítomnost samého Boha.

Ve třetí kapitole jsme se zabývali podobou současné pastorače neslyšících v Čechách a na Moravě. Na základě dotazníkového šetření jsme došli k závěru, že se podoba pastorače neslyšících v naší zemi po pádu totality příliš nezměnila. Z velké většiny se stále jedná o aktivity jednotlivců, kteří o sobě často vzájemně ani nevědí. Pastorače neslyšících není ani na celostátní ani na diecézní úrovni koordinovaná a nemá příliš velkou podporu ve vedení diecézí. Kompetentní pracovníci na biskupstvích nemají o této oblasti kategoriální pastorače příliš velké povědomí a zdá se, že jí nepřikládají velký význam. Právě mizivá podpora představených byla

podle výpovědí jednotlivých pastoračních pracovníků jednou z hlavních překážek, které bránily většímu rozvinutí pastorace neslyšících. Neslyšící nemají v současné době téměř žádné možnosti v prožívání víry ve společenství.

V závěru třetí kapitoly jsme se snažili načrtnout možný postup řešení této situace. Mezi hlavní kroky, které je třeba udělat řadíme: jmenování koordinátora pastorace neslyšících pro Českou republiku, ustanovení kaplanů pro neslyšící, vytvoření týmu spolupracovníků, kteří připraví všeobecný plán pastorace neslyšících a informační program o problematice sluchového postižení a přítomnosti neslyšících ve společnosti a církvi. Zároveň bude jejich úkolem vyslat neslyšícím jasný signál, že i oni jsou povoláni k životu s Bohem ve společenství církve a že jsou v ní vítáni.

Jak jsme naznačili v úvodu a jak se stalo zřejmým v průběhu práce, je téma pastorace neslyšících poměrně široké. Naším záměrem nebylo podat hluboké pojednání o všech aspektech této problematiky. Jsme si vědomi, že spousta otázek zůstala pouze pootevřená. Považovali bychom za úspěch, pokud by se toto pootevření stalo vstupní branou pro ty, kteří by chtěli námi prezentovaná témata dále rozvinout.

V úvodu práce jsme zmiňovali Kristův misijní příkaz: „Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte ve jméno Otce i Syna i Duchu svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal“ (Mt 28,19-20). Tento úkol, který Kristus svěřuje své církvi, jistě není snadný. Ježíš jej však zarámoval do velkého zaslíbení. Nejprve říká: „Je mi dána veškerá moc na nebi i na zemi“ (Mt 28,18) a na závěr: „Já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku“ (Mt 28,20). Církev, posílená nadějí plynoucí z víry v Kristovu moc a přítomnost, hledá stále nové cesty, kterými by oslovila lidi ze všech národů. Radost a sílu jí vlévá vědomí, že mnohotvárná činnost celého jejího společenství je ve svém nejhlubším základě *činností Krista*. Jemu je dána veškerá moc, on je stále s námi. Jedině v tomto „rámu Kristovy moci a přítomnosti“ bude „plátno pastorace“ řádně vypnuté, bude zasahovat do všech míst, kam ji Kristus „táhne“ a její obraz bude v nejhlubším smyslu slova „krásný“, protože bude tím, čím má být.

BIBLIOGRAFIE

- AMBROS, Pavel. *Fundamentální pastorální teologie*. Olomouc : Mgr. Jiří Burget, 2000. ISBN 80-902798-2-1.
- AMBROS, Pavel. *Teologicky milovat církev: Vybrané statě z pastorální teologie*. Olomouc : Refugium, 2003. ISBN 80-86715-11-6.
- AUGUSTIN, sv. *Contra Julianum Pelagianum*. Dostupné v: *Patrologie cursus completus...*, *Series Latina* (ed. J. P. Migne), Paris 1878-1890. Sv. 44, sl. 641-874.
- AUGUSTIN, sv. *De quantitate animae*. Dostupné v: *Patrologie cursus completus...*, *Series Latina* (ed. J. P. Migne), Paris 1878-1890. Sv. 32, sl. 1035-1078.
- AXELROD, Cyril. *Za světlo v tichu a tme*. Banská Bystrica : Křesťanské centrum nepočujících na Slovensku, 2009. ISBN 978-80-967900-2-9.
- BENEDIKT XVI., papež. *Promluva k účastníkům konference Effatha! Neslyšící člověk v životě církve* [online]. Řím, 20. listopadu 2009 [cit. 2010-01-23]. 2 s. <http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2009/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20091120_operatori-sanitari_en.html>.
- BERAN, Josef. Hluchoněmí. In *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha : Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze, 1897. 1066 s. Díl 11, s. 378-383.
- BERAN, Josef. Hluchota. In *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha : Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze, 1897. Díl 11, s. 82.
- BLÁHA, Ludvík. Naše charita. In HANZELKA, František. *Rodinná katolická čítanka*. Nový Jičín: Obrození, 1922.
- BORT, Jiří, aj. *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící*, Praha : Naděje, 2001. ISBN 80-902292-9-8.
- BROESTERHUIZEN, Marcel. *A liberating approach of human contingency* [online], 2008 [cit. 2009-11-18]. 13 s. Dostupné na Internetu: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/LIBERATING%20APPROACH.pdf>>.
- BROESTERHUIZEN, Marcel. *Deaf Liberation Theology and Deaf Teologia Indígena* [online]. Amsterdam, 2008 [cit 2009-01-16]. 18 s. Paper presented at the Symposium Deaf and Other Lives: Living in Multiple Cultures in Amsterdam, September 25-26, 2008. Dostupné na Internetu: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/Amsterdam.pdf>>.

- BROESTERHUIZEN, Marcel. Deaf People: Community and world view. *Gregorianum*, 2009, Roč. 90, č. 3, s. 485-509.
- BROESTERHUIZEN, Marcel. Faith in Deaf culture. *Theological studies*, 2005. Roč. 66, č. 2, s. 304-329.
- BROESTERHUIZEN, Marcel. Pastoral ministry with the Deaf. In BROESTERHUIZEN, Marcel. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf : Proceedings of a Conference about Deaf Liberation Theology held at the Faculty of the Catholic University of Leuven (Belgium)* [online]. May 19th, 2003 [cit. 2009-11-18]. S. 2-10. Dostupné na Internetu: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.
- BROESTERHUIZEN, Marcel. *The gospel preached by the deaf* [online]. Leuven, 2002 [cit. 2009-01-16]. 27 s. Dostupné na Internetu: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Conversation%20-%20article%20for%20Louvain%20Studies.pdf>>.
- BROESTERHUIZEN, Marcel. *Where language fails* [online]. [cit. 2009-01-16]. 42 s. Dostupné na Internetu: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Where%20Language%20Fails.pdf>>.
- CATHOLIC DEAF ASSOCIATION. *The history of the Catholic Deaf Association* [online]. [cit. 2010-04-24]. Dostupné na Internetu: <<http://www.cda-uk.com/history-cda.pdf>>.
- CATHOLIC DEAF ASSOCIATION, *Catholic Deaf Association* [online], [cit. 2010-04-24]. Dostupné na Internetu: <<http://www.cda-uk.com/page10.html>>.
- CLIFFORD, Richard J. Exodus. In BROWN, Raymond E. (ed.). *The new Jerome Biblical Commentary*. New Jersey : Prentice Hall, 1990. ISBN 0-13-614934-0.
- CLONKA, Štefan, MISTRÍK, Jozef a UBÁR, Ladislav. *Frekvenčný slovník posunkovej reči*. Bratislava : SPN, 1986. ISBN 67-461-86.
- COUGHLIN, Thomas. Ephphatha: a Challenge for Deaf People's Responsibility for Deaf Ministry. In BROESTERHUIZEN, Marcel. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf : Proceedings of a Conference about Deaf Liberation Theology held at the Faculty of the Catholic University of Leuven (Belgium)* [online]. May 19th, 2003 [cit. 2009-11-18]. S. 10-30. Dostupné na Internetu: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.
- DITTMEIER, Charles. Visual dimensions of liturgy, in *Seeing is believing*. In *Seeing is believing: Proceedings of the Fourth International Conference of The International Catholic Foundation for the Service of the Deaf Persons* [online]. Rome [cit. 2009-01-16]. S. 25-41. Dostupné na Internetu: <<http://www.icfdeafservice.org/documents/SeeingisBelieving.pdf>>.
- Dokumenty Druhého vatikánského koncilu*. Přel. Oto Mádr a spol. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.

- DONAHUE, John R. a HARRINGTON, Daniel J. (eds.). *Evangelium Podle Marka*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-915-8.
- EFFETA – STREDISKO SVÁTÉHO FRANTIŠKA SALESKÉHO. *Chránená dielňa* [online]. Nitra [cit. 2010-04-24]. Dostupné na Internetu: <http://effeta.sk/chranela_dielna>.
- FENCLOVÁ, Jana, aj. *Ve světě sluchového postižení*. Praha : Federace rodičů a přátel sluchově postižených – Středisko rané péče Tamtam pro rodiny dětí se sluchovým nebo kombinovaným postižením, 2005. ISBN 80-86792-27-7.
- FILKA, Jaroslav. *Metodika tvorby diplomové práce*. Brno : Knihař, 2002. ISBN 80-86292-05-3.
- FRANCOUZSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *O směřování katecheze v dnešní době: Národní text pro orientaci katecheze ve Francii a principy její organizace*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-221-3.
- HAERS, Jacques. Whose Creativity is it Anyway? Reflections from a Liberation Theological Perspective. In BROESTERHUIZEN, Marcel. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf : Proceedings of a Conference about Deaf Liberation Theology held at the Faculty of the Catholic University of Leuven (Belgium)* [online]. May 19th, 2003 [cit. 2009-11-18]. S. 64-73. Dostupné na Internetu: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.
- Harrington, Daniel J. The Gospel according to Mark. In BROWN, Raymond E. (ed.). *The new Jerome Biblical Commentary*. New Jersey : Prentice Hall, 1990. ISBN 0-13-614934-0.
- HORÁKOVÁ, Radka. Uvedení do surdopedie. In POPELOVÁ, Jarmila (ed.). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno : Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.
- HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. 2. vyd. Díl 1. Praha : Federace rodičů a přátel sluchově postižených ve spolupráci s nakladatelstvím Septima, 1999. 395 s. ISBN 80-7216-096-6.
- JAN PAVEL II., papež. *Christifideles laici : posynodní apoštolský list*. Praha : Zvon, 1996. ISBN 80-7113-162-8.
- Jan Pavel II., papež. *Laborem exercens : encyklika*. Praha : Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7.
- Jan Pavel II., papež. *Redemptoris missio : encyklika*. Praha : Zvon, 1996. ISBN 80-7113-101-6.
- KNIGHT, Pamela. Deafness and disability. In GREGORY, Susan. *Issues in Deaf Education*. London : David Fulton Publishers, 1998. ISBN 1-85346-512-7. S. 221-223.

- Kodex kanonického práva.* Přel. Miroslav Zedníček. Praha : Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.
- Kompendium Sociální nauky Církve.* Přel. Ctirad Václav Pospíšil. Kostelní vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1.
- KONGREGACE PRO KLÉRUS, *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, Praha : Sekretariát ČBK, 1998.
- KOVAŘOVICOVÁ, Jana. *Svědectví rodiny s neslyšícím dítětem.* Osobní elektronický dopis autorovi práce. Praha, 14. dubna 2010. Depon. in archiv autora, Olomouc.
- KRAHULCOVÁ, Beáta. *Komunikace sluchově postižených.* 2. vyd. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0329-2.
- Křesťanská vzdělanost.* Přel. Jana Nechutová. Praha : Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-740-5.
- KREŠŤANSKÉ CENTRUM NEPOČUJÍCÍCH NA SLOVENSKU. *Kalendár sv. omší v posunkovom jazyku* [online]. Duben 2010 [cit. 2010-04-24]. Dostupné na Internetu: <<http://www.kcns.sk/omse>>.
- KVÍTEK, Václav. *Speciální pedagogika – Surdopedie.* České Budějovice : Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2006. Studijní text.
- LEONHARDT, Annette. *Úvod do pedagogiky sluchovo postihnutých.* Bratislava : Sapientia, 2001. ISBN 80-967180-8-8.
- LEWIS, Hannah. *Deaf Liberation Theology.* Aldershot : Ashgate Publishing Limited, 2007. ISBN 978-0-7546-5524-4.
- LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka.* Přel. Jaroslav Vokoun. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-219-6.
- LINHARTOVÁ, Věra. *Praktická komunikace v medicíně, pro mediky, lékaře a ošetřující personál.* Praha : Grada, 2007. 96 s. ISBN 978-80-247-1784-5.
- MCDONOUGH, Peter. Ministry amongst Deaf people. In BROESTERHUIZEN, Marcel. (ed.), *The Gospel preached by the Deaf : Proceedings of a Conference about Deaf Liberation Theology held at the Faculty of the Catholic University of Leuven (Belgium)* [online]. May 19th, 2003 [cit. 2009-11-18]. S. 42-54. Dostupné na Internetu: <<http://theo.kuleuven.be/cms/fckupload/file/icf/publ/Gospel%20preached%20by%20the%20Deaf.pdf>>.
- MCDONOUGH, Peter. *The Call to Discipleship in the Global Deaf Community in the United Kingdom* [online]. Řím, 2008 [cit 2009-01-16]. 13 s. Předneseno při Mezinárodní pouti neslyšících katolíků do Říma: Mnoho jazyků, jedna víra Řím, červen 2008. Dostupné na Internetu: <<http://www.icfdeafservice.org>>.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník.* 2. vyd. Praha : Kalich, 1956.

- OPATRŇY, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, 4. vyd. Praha : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství Pražském, 2005.
- PANARA, R. F. Deaf, education of. In *New Catholic encyclopedia*. 2. vyd. Washington DC : University of America, 1981, 1134 s. Volume VI., s. 681-682.
- PAPEŽSKÁ RADA PRO PASTORACI ZDRAVOTNÍKŮ. *Final Recommendations* [online]. Řím, 2009 [cit. 2010-04-24]. 1 s. Závěrečná doporučení Papežské rady pro pastorační zdravotníků předložená při ukončení konference Effatha! Neslyšící člověk v životě církve. Řím, 2009. 1 s. Dostupné na Internetu: <<http://www.icfdeafservice.org/documents/Raccomandazioni%20finali---eng.pdf>>.
- PASTORÁCIA NEPOČUJÚCICH. *O pastorácii nepočujúcich* [online]. Bratislava [cit. 2010-04-24]. Dostupné na Internetu: <<http://nepocujuci.fara.sk/o-pastoracii-nepoujucich>>.
- PLANN, Susan. *A silent minority : deaf education in Spain, 1550-1835*, Berkeley and Los Angeles, California : University of California Press, Ltd., 1997. ISBN 0-520-20471-9.
- PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČESKÉ REPUBLICE. *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě : Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-162-9.
- POSPÍŠIL, Ctirad, Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi*. Praha : Krystal OP, 2007. ISBN 978-80-85929-99-7.
- POTMĚŠIL, Miloň. *Čtení k surdopedii*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0766-3.
- POUL, Jan. *Nástin vývoje vyučování neslyšících*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1996. ISBN 80-210-1479-2.
- QUILIGOTTI, David. The visual elements of the liturgy. In *Seeing is believing: Proceedings of the Fourth International Conference of The International Catholic Foundation for the Service of the Deaf Persons* [online]. Rome [cit. 2009-01-16]. S. 13-24. Dostupné na Internetu: <<http://www.icfdeafservice.org/documents/SeeingisBelieving.pdf>>.
- RIDGEWAY, Sharon. A deaf personality?. In GREGORY, Susan. *Issues in Deaf Education*, London : David Fulton Publishers, 1998. ISBN 1-85346-512-7. S. 12-16.
- ROBERTSON, Ian. *Ephphata: Be Opened. The Sacred Narratives of Deaf People: Cross Cultural Opportunities in Religious Education and Praxis* [online]. Miami, September 21, 2001 [cit. 2009-11-18]. 8 s. Dostupné na Internetu: <<http://www.religiouseducation.net/Resources/Proceedings/24IRobertsonREAPRESENTATION.pdf>>.

- SOURALOVÁ, Eva, a LANGER, Jiří. Speciální pedagogika osob s postižením sluchu. In RENOTIÉROVÁ, Marie, a LUDÍKOVÁ, Libuše, aj. *Speciální pedagogika*. 4. vydání, Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1475-9.
- SOURALOVÁ, Eva. *Surdopedie I*, Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1007-9.
- SVOBODA, Karel. *Estetika svatého Augustina a její zdroje: Aurelius Augustinus O pořádku – O učíteli*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0090-0.
- ŠMEHILOVÁ, Anna. List adresovaný konferencii biskupov Slovenska ako výstup z náboženského seminára. In ŠMEHILOVÁ, Anna (ed.). *IV. Mezinárodní Mezinárodní festival kultúry nepočujúcich sv. F. Saleského 23.-29. január 2006*. Nitra : Effeta – Středisko sv. Františka Saleského, 2006. ISBN 80-89245-00-5.
- VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce: Životopis Josefa kardinála Berana*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. ISBN 978-80-7325-189-5.
- VORÁČOVÁ, Alena. *Prožívání víry očima neslyšící ženy*. Osobní elektronický dopis autorovi práce. Praha, březen 2010. Depon. in archiv autora, Olomouc.
- Výzkum podoby pastorace neslyšících v ČR od roku 1989 do současnosti: Dotazníkové šetření v letech 2009-2010*. Depon. in archiv autora. 7 dotazníků, otázek 31.
- Výzkum stavu pastorace neslyšících v diecézích Čech a Moravy: Dotazníkové šetření v letech 2009-2010*. Depon. in archiv autora. 5 dotazníků.
- WAGNEROVÁ, Jana. *Otázky spojené s pastorcí neslyšících*. Osobní elektronický dopis autorovi práce. Brno, 3. dubna 2010. Depon. in archiv autora, Olomouc.
- WAGNER, David, *Společenství neslyšících v Bratrské jednotě baptistů*. Osobní elektronický dopis autorovi práce, Brno 16. dubna 2010. 2010. Depon. in archiv autora, Olomouc.
- ŽIŠKA, Zdenko. *Formy a perspektívy odovzdávania viery nepočujúcim*. Diplomová práce obhájená na Teologické fakultě Trnavské univerzity v Bratislavě r. 2009. Depon. in: Knižnica Teologické fakulty Trnavské univerzity v Bratislavě.

SEZNAM ZNAČEK

Značky koncilních dokumentů

AA	Apostolicam actuositatem
AG	Ad gentes
GS	Gaudium et spes
LG	Lumen gentium
SC	Sacrosanctum concilium

Značky ostatních církevních dokumentů

RM	Redemptoris missio
VDK	Všeobecné direktorium pro katechizaci
VPŘM	Všeobecné pokyny k římskému misálu
EN	Evangelii nuntiandi
KKC	Katechismus katolické církve
CIC	Kodex kanonického práva

Další značky

ČJ	Český jazyk
ČZJ	Český znakový jazyk
PL	Patrologie cursus completus..., Series Latina (ed. J. P. Migne), Paris 1878-1890.

PŘÍLOHA

EUCCHARISTICKÁ MODLITBA PRO NESLYŠÍCÍ

(schválená pro osoby s prelingvální ztrátou sluchu v Anglii a Walesu)
[překlad z angličtiny]

Tuto eucharistickou modlitbu je možné použít pouze ve shromáždění neslyšících. Má být znakována samotným celebrantem. Tato modlitba nesmí být nikdy užita bez toho, aniž by byla zároveň ukazována. Celebrant musí vždy všechna slova také vyslovovat. Když celebrant znakuje během toho, co pronáší slova, liturgická gesta – normálně naznačená v rubrikách – jsou použita nebo opomenuta podle toho, jak to předpokládají a dovolují okolnosti.

Kněz: Pán s vámi.

Lid: I s tebou.

Kněz: Vzhůru srdce.

Lid: Máme je u Pána.

Kněz: Vzdáváme díky Bohu, našemu Otci.

Lid: Je to důstojné a spravedlivé.

Kněz pokračuje:

Otče, děkujeme ti za krásný svět, který nám dáváš.ⁱ

Otče, děkujeme ti za Ježíše, svého Syna, kterého nám dáváš.

My, tvůj lid, jsme se od tebe dříve vzdálili, ale Ježíš nás přivedl zpět k tobě.

Nyní, Otče, můžeme s tebou všichni společně jít novou cestou.

A proto ti s anděly a svatými děkujeme a chválíme tě.

Kněz a lid:

Svatý, svatý, svatý Pane,

Ty jsi Bůh nebe a země.

Sláva Ježíši, tvému jedinému Synu.

Kněz pokračuje:

Otče, ty jsi opravdu svatý.

Kněz vztáhne ruce nad obětní dary a pokračuje:

Sešli svého svatého Ducha na tento chléb a víno.

Duch svatý je požehná a promění je v Ježíšovo tělo a krev.

Kněz poté udělá nad obětními dary znamení kříže. Pánova slova v následujících formulích mají být vyslovena a ukazována jasně a zřetelně, jak to vyžaduje jejich význam.

Při poslední večeři, před tím než zemřel, vzal Ježíš chléb.

Kněz vezme chléb, jemně jej pozvedne, položí na patenu a pokračuje:

Vzdal ti díky, Otče.
Lámal chléb a dával ho svým přátelům.

Ježíš řekl:
VEZMĚTE A JEZTE Z TOHO VŠICHNI:
TOTO JE MOJE TĚLO, KTERÉ SE ZA VÁS VYDÁVÁ.

Kněz ukáže proměněnou hostii lidu, položí ji na patenu a v úctě poklekne.

Otče, po večeři ti Ježíš znovu vzdal díky.
Ježíš vzal kalich s vínem,

Kněz vezme kalich, jemně jej pozvedne nad oltář, vrátí jej zpět a pokračuje:

a dal ho svým přátelům. Ježíš řekl:

VEZMĚTE A PIJTE Z NĚHO VŠICHNI:
TOTO JE KALICH MÉ KRVE,
KTERÁ SE PROLÉVÁ ZA VÁS A ZA VŠECHNY NA ODPUŠTĚNÍ HŘÍCHŮ.
TOTO JE SMLOUVA NOVÁ A VĚČNÁ.

Potom Ježíš řekl: TO KONEJTE NA MOU PAMÁTKU.

Kněz ukáže kalich lidu, položí jej na korporál a v úctě poklekne. Potom pokračuje:

Nyní vyznejme svoji víru v Ježíše, který je zde přítomný.

Lid odpoví:

Můj Pán a můj Bůh.
nebo Tvou smrt zvěstujeme, tvé vzkříšení vyznáváme, na tvůj příchod čekáme.

Potom kněz pokračuje:

Otče, opravdu pamatujeme na Ježíše.
Vyznáváme jeho smrt, vzkříšení a nanebevstoupení.
Očekáváme ten den, kdy Ježíš znovu přijde ve slávě.

Otče, obětujeme ti tento chléb a tento kalich, Ježíšovo tělo a krev.
V Ježíši ti obětujeme sami sebe.

Otče, sešli na nás svého svatého Ducha, když přijímáme toto Kristovo tělo a krev.
Duch svatý nás shromáždí jako přátele pomůže nám, abychom společně rostli v lásce.

Otče, ochraňuj svou Církev. Pomáhej papeži N, a biskupovi N a všem našim kněžím.

Chraň nás, tvůj živý lid, zvláště ...

Pamatuj na naše zemřelé, zvláště na ...

Ved' nás všechny k sobě domů, abychom žili s Marií, Ježíšovou matkou a se svatými.

Otče, stále tě budeme chválit s Ježíšem, tvým Synem ve společenství s Duchem svatým.

Kněz vezme kalich a patenu s hostií a pozvedne je, zatímco lid odpovídá:

Otče, chválíme tě,
děkujeme ti,
klaníme se ti navěky. Amen.

ⁱ *Kněz může rozšířit toto díkyvdání podle znalosti přítomného shromáždění:*

Pro děti:

Otče, děkujeme ti za krásný svět, který nám dáváš:
Dáváš nám slunce, které svítí, květiny, které kvetou, a jídlo, které jíme.

Pro dospělé:

Otče, děkujeme ti za krásný svět, který nám dáváš,
kde můžeme žít v míru a být šťastní s našimi rodinami a přáteli.